

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ

Բ. Ն. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ
Գ. Ա. ՏԻՐԱՅՅԱՆ
Ժ. Դ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՊՐԱՆԻ

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР

ИНСТИТУТ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ
ПАМЯТНИКИ
АРМЕНИИ
3

ПАМЯТНИКИ
ДРЕВНЕЙ ЭПОХИ

ВЫПУСК
I

Б. Н. АРАКЕЛЯН
Г. А. ТИРАЦЯН
Ж. Д. ХАЧАТРЯН

СТЕКЛО ДРЕВНЕЙ АРМЕНИИ
(I-IV вв.)

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР

ЕРЕВАН 1969

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԵՂԻՏԱԿԱՆ
ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ
3

ՀԻՆ. ԴԱՐԱՐՁԱՆԻ
ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ

Պ Ր Ա Կ
I

Բ. Ն. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ
Գ. Ա. ՏԻՐԱՅՅԱՆ
Ժ. Դ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՀԻՆ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԱԿԻՆ
(I-IV ԴԴ.)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1969

Խմբագրական կոլեկիա

Ր. Ն. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ, Ս. Գ. ԲԱՐՆՈՒԴԱՐՅԱՆ
Կ. Գ. ՂԱՅԱԴԱՐՅԱՆ, Հ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ
Գ. Ա. ՏԻՐԱՅՅԱՆ

Պրակի խմբագիր

Ր. Ն. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

THE ARCHEOLOGICAL MONUMENTS
AND SPECIMENS OF ARMENIA

3

MONUMENTS AND SPECIMENS
OF ANCIENT PERIOD

I

THE GLASS OF ANCIENT ARMENIA
BY B. N. ARAKELIAN, G. A. TIRATZIAN
G. D. KHACHATRIAN
YEREVAN, 1969

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Պրակն ընդգրկում է Սովետական Հայաստանում հայտնաբերված շուրջ 150 համար ապակյա իր, որից 125—130-ը ամբողջական են կամ մասամբ թերի: Պրակը շարադրված է տարիների ընթացքում հեղինակների կատարած ուսումնասիրությունների հիման վրա: Այն կազմված է կատալոգի սկզբումնով, տրված է յուրաքանչյուր իրի կամ առարկայի նկարագիրը, հիշատակված է հայտնաբերման վայրը, ըստ հնարավորին որոշված են պատրաստման տեղը, ժամանակը, նշված են դամբարանների հերթական համարները և քանգահաններում պահվող իրերի ինվենտար համարները, մեջ են բերված թվականության համար նշանակություն ունեցող ուղեկցող իրերը, ինչպես նաև անհրաժեշտ գուգահեռ-

ները: Տեխտը չժանրաբեռնելու համար չեն նշված դամբարաններում հայտնաբերված մյուս իրերը՝ կավանոթներ, գեմբեր, զարդեր, որոնց նկարագրությունն էական նշանակություն չէր ունենա ապակու ուսումնասիրության համար:

Պրակը, բացի գիտական-կատալոգից, ունի նաև առաջաբան, որտեղ համառոտակի տրված է ապակու հայտնագործման և ապակեգործության զարգացման պատմությունը մինչև մ. թ. IV դարը: Պրակում փննության են առնված Հայաստանում հայտնաբերված անտիկ ապակին, նրա առանձնահատկությունները, պատրաստման ու մշակման եղանակները, ինչպես նաև նրա ուսումնասիրության հետ կապված մյուս հարցերը:

О Т А В Т О Р О В

Выпуск включает около 150 номеров стеклянных предметов, обнаруженных на территории Советской Армении, из которых 125—130 сохранились полностью или с частичными повреждениями. Он написан на основе исследований, проведенных авторами в течение ряда лет. Выпуск составлен по принципу каталога; присежены описание каждой вещи или предмета, место обнаружения, по возможности определены место и время изготовления, а также сопутствующие предметы, имеющие значение для датировки, указаны возможные аналогии; отмечены порядковые номера погребений и инвентарные номера хранящихся в музеях предметов.

Во избежание перегрузки текста не упоминаются найденные в погребениях остальные предметы—керамические сосуды, оружие, украшения, описание которых не имело бы существенного значения для изучения стекла.

Для ознакомления широких кругов читателей выпуск, помимо научного каталога, снабжен введением, в котором кратко изложена история изобретения стекла и развития стеклоделия до IV в. н. э. На этом фоне рассматриваются обнаруженное в Армении античное стекло, его особенности, методы изготовления и обработки и остальные, связанные с изучением стекла вопросы.

FOREWORD

The present instalment deals with about 150 glassware objects unearthed in Soviet Armenia. Of this number 125—130 are unbroken or only partly fractured. This volume is the result of years of spade work done by the authors. It is compiled like a catalogue: first comes a description of every object followed by the name of the locus where it was brought to light. The place and date of manufacture, where possible, are also mentioned. These data are followed by the museum inventory and tomb numbers, the objects found out concurrently, that are of value in determining the date, and the parallels available elsewhere. To avoid unwieldiness, no mention is made of other objects found simultaneously in the tombs: earthenware, weapons and ornaments, the description of which would be of no consequence to the study of glass.

To make matters more comprehensible to those engaged in the field and to give some notion to the readers at large, apart from scientific cataloguing, the volume is also provided with an introduction that outlines glass invention in general and its evolution up to the 4th century A. D. This serves the background for a summary discussion of ancient glass uncovered in Armenia, its peculiarities, the ways of manufacturing and working and the production locations.

The glass under consideration (1st-4th centuries A. D.) is of great interest as to the technique of manufacture and the diversity of tinges and forms in the study of not only Armenian glasswork but also that of the ancient world as a whole. It reflects, at the same time, the economic and cultural relations of ancient Armenia with neighbouring countries.

Ն Ե Ր Ա Մ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Հասարակության կյանքում ու կենցաղում խոշոր դեր խաղացող նյութերից մեկը՝ ապակին մարդն ստեղծել է հետավոր անցյալում, 5—6 հազար տարի առաջ։ Նրա հայտնագործման վայրը դեռևս ստույգ հայտնի չէ։ Գիտնականներից ոմանք առաջնությունը տալիս են Նգիպտոսին, մյուսները՝ Առաջավոր Ասիային։ Վերջին տեսակետը պիստուկանոյ գիտնականներից Ֆլինդերս Պետրին, անցյալ դարի վերջերին, ենթադրում էր, թե ապակյա ամենահին առարկաները պատրաստվել են Միջագետքի հյուսիսային շրջաններում կամ, հնարավոր է, Կովկասում, որտեղ ապակու արտադրության կենտրոններն ավելի վաղ են գոյություն ունեցել, քան մյուս երկրներում, այդ թվում նաև Նգիպտոսում։ Նրա կարծիքով, Նեղոսի փերին գտնված ապակյա առարկաները, որոնք վերաբերում են 1-ին դինաստիայի դարաշրջանին (III հազարամյակի սկիզբ) կամ նույնիսկ ավելի վաղ ժամանակներին, ներմուծվել են Ասիայից։ Թեև Ֆլինդերս Պետրիի առաջադրած վստեկածը պաշտպանություն է գտնում ուսումնասիրողների մի մասի կողմից, սակայն Միջագետքում և Կովկասում հայտնաբերված III—II հազարամյակին պատկանող նյութերի սակավությունը թույլ չի տալիս առաջնությունը տալու այս կամ այն երկրին։ Հնարավոր է, որ ապակին հայտնագործվել է իրարից անկախ տարբեր ժողովուրդների մոտ, տարբեր ժամանակներում։

Ապակյա հնագույն հայտնի առարկաները, գլխավորապես ուլունքներ և կնիքներ են, որոնք փառե ուլունքների և կնիքների ընդօրինակությունն են։ Դրանք պատրաստ-

վում էին սովորական վառարաններում ցածր ջերմաստիճանի տակ ստացվող ապակու զանգվածից (պաստալից)։ Ինչ վերաբերում է ապակյա անոթներին, ապա սրանք պատրաստում էին հետևյալ եղանակով. կավի և ավազի խառնուրդից կազմված կաղապարի վրա փաթաթում էին տաֆ և փափուկ ապակու թելեր, մինչև որ այն ծածկվեր ապակու շերտով, այնուհետև ֆանիցս տաֆացնելով և հղկված փառե սալի վրա գլորելու միջոցով հարթեցվում էր անոթի մակերեսը։ Անոթի արտափերը ձևավորել-մշակելուց հետո, թողնում էին, որ այն սառչի, որից հետո հեռացվում էր կավից ու ավազից կազմված կաղապար-միջուկը։ Այս եղանակով պատրաստված անոթների ներսը անհարթ էր լինում։ Հաջորդ դարերում տեխնիկայի ընդհանուր վերելքի և ապակեգործության զարգացման տղայմաններում ապակու մշակման նոր մեթոդներ առաջ եկան։ Արդեն հելլենիստական շրջանում, բարձր ջերմաստիճան ստանալու շնորհիվ, բարելավվեց ապակու բաղադրությունը, որը մոտեցավ այսօրվանին։ Ամենակարևոր գյուտը, որը հեղաշրջում առաջացրեց ապակեգործության տեխնիկայի մեջ, վիշելու եղանակի հայտնագործումն էր, որը տեղի ունեցավ մեր թվականության նախօրյակին։

Այդ գյուտի ժամանակի և տեղի վերաբերյալ ևս տարակարծություններ կան։ Գիտնականների մի մասը նախապատվությունը տալիս է Ալեքսանդրիային, մյուսը՝ սիրիական ֆաղափներին։

Բոլոր դեպքերում և Ալեքսանդրիան և Սիրիայի Սիդոն ֆաղափը այդ ժամանակա-

շրջանի ապակեգործության ամենախոշոր ու ամենագարգացած կենտրոններն էին, ուստի դժվար է նախապատվություն տալ նրանցից որևէ մեկին: Շատ հնարավոր է, որ մթա. I դարում այդ գյուտն արվել է և Սիրիայում և Եգիպտոսում միաժամանակ կամ ժամանակի ոչ մեծ տարբերությամբ: Տվյալ դեպքում կարևորն այն է, որ վիշելու եղանակը հնարավորություն տվեց բազմազան նոր ու ինքնատիպ ձևեր ստեղծել, անցնել ապակեղենի մասսայական արտադրության, որն իր հերթին իջեցրեց ապակյա առարկաների արժեքը, նպաստեց նրանց տարածմանը:

Հայաստանում առայժմ ապակու ամենահին գյուտերը համարվում են կնաշենի մթա. II հազարամյակի կեսերին պատկանող դամբարաններից հայտնաբերված ուլունքները, որոնք պահպանվում են Հայաստանի պետական պատմական թանգարանում:

Հայաստանից գտնված վաղ շրջանի ապակու ամենահետադիմ օրինակներից են 1953 թ. Կարմիր-բլուրում հայտնաբերված կանացի ֆիգուր պատկերող սկանալի վերին մասը և ավաբաստրոնի վիզը, որոնք, ինչպես պարզված է, հոռոտյան ծագում ունեն: Նրկուսն էլ պատրաստված են անթափանցիկ հարթ ապակուց, առաջինը՝ կավե կաղապարի մեջ, երկրորդը՝ ավազե միջուկի օգնությամբ: Կարմիր բլուրից հայտնի են նաև զանազան ուլունքներ, դրանց թվում նաև այնպիսիները, որոնք պատրաստված են բարձրորակ թափանցիկ ապակուց և հավանաբար միջազետվյալ ծագում ունեն: Ապակյա ուլունքներ, կնիքներ և հարմանդներ հայտնաբերվել են նաև Հայաստանի վաղ հայկական (VI—IV դդ. մթա.) և հելլենիստական (III—I դդ. մթա.) դարաշրջանների մի շարք հուշարձաններում. նրանց մի մասը արտադրվել է տեղում:

Հնագիտական հայտնադործումները վերջում են սակայն, որ Հայաստանում ապակյա իրերն ու առարկաները լայն տարածում են ստանում մ. թ. առաջին դարերում:

Հայաստանում հայանաբերված այդ շրջանի ապակին պատրաստման տեխնիկայի, գույների ու ձևերի բազմազանությամբ մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում ոչ միայն Հայաստանի, այլև ընդհանրապես հին աշխարհի ապակեգործության ուսումնասիրության համար:

Հայաստանի հնագիտական հուշարձանների սնտիկ ապակույն նվիրված այս պրակում ներկայացված է շուրջ 150 իր, որոնց գերակշռող մասը ապակյա անոթներ են: Առանձին բեկորների տեսքով մեզ հասած սրվակների կողքին հետազոտողն իր տրամադրության տակ ունի մոտավորապես 120—130 ամբողջական կամ միայն մասամբ թերի ապակյա անոթներ:

Այս նշանակալից հավաքածուի ուսումնասիրությունը կարևոր տվյալներ է հայթայթում Հին Հայաստանի և անտիկ աշխարհի ապակեգործության, Հայաստանի այլ երկրների հետ ունեցած առևտրական կապերի մասին: Ներկայացվող ապակեղենը, բացառությամբ երկու նմուշից, որոնցից մեկը բերվել է Մակվից, մյուսը Լեոնային Ղարաբաղից, հայտնաբերվել է Սովետական Հայաստանի տերիտորիայում: Դրա ստվար մասը ի հայտ է եկել Գառնիում 1949 թ. սկսված պեղումների շնորհիվ, անտիկ շրջանի դամբարանադաշտից, ամրացի կուլտուրական շերտից, ինչպես նաև շինարարական աշխատանքների ժամանակ: Մյուս մեծ խումբը հայտնաբերվել է Վաղարշապատի դամբարաններից 1926—1930 թթ. հետախուզական և 1931—1932 թթ. հատուկ ծրագրով կատարված պեղումների ժամանակ, որոնք ձեռնարկվել էին Հին Վաղարշապատի տեղադրությունը պարզելու նպատակով: Պեղումների շնորհիվ ձեռք բերված նյութերից են նրվանդ Լալայանի կողմից Սևանի ավազանի զամբարաններից հայտնաբերված անոթները: Անոթների և սրվակների մի խումբ էլ գտնվել է պատահաբար շինարարական աշխատանքների ժամանակ, ինչպես օրինակ Սևանի ավազանում՝ Սևան ֆաղափից, Քարաձի, Վերին Գետաշեն, Մովինար, Լհաշեն գյուղերից, Թալինի շրջանի Աշնակ գյուղից, Կողբի շրջանից, Աբով-

յանի շրջանի Գեղադիր, Քյուլլուջա գյուղերից. Արտաշատի շրջանի Գետաշեն և Վերին Արտաշատ գյուղերից:

Ինչպես պարզվում է, ապակյա անոթների գերակշռող մասը հայտնաբերվել է դամբարաններից: Այդ հանգամանքը զգալի չափով կանխորոշում է ապակեղենի բնույթը: Դամբարաններում գտնված սրվակները հիմնականում անուշահոտ յուղերի և օծանելիքների, ինչպես նաև մածուկների համար էին օգտագործվում և ննջեցյալի հետ դրվում էին գերեզմանում՝ նրան հանդերձյալ կյանքում ծառայելու համար: Բացառություն կարող են կազմել կոլբայաձև մեծ անոթը և մեկ երկու այլ անոթ (ֆառանիստներից) որոնք հավանաբար կիրառություն էին գտել տնտեսության մեջ որպես սեղանի սպասք, ջրի կամ ռեկէ այլ խմիչքի համար:

Հայաստանի անտիկ ապակու հավաքածուն երևան է բերում ձևերի, չափերի և համամասնությունների նկատելի բազմազանություն: Այդ հավաքածուում մենք հանդիպում ենք կոլբայաձև, գնդաձև, ձվաձև, գլանաձև, բազմանիստ անոթների՝ իրենց տարբերակներով: Ձևի անհատական առանձնահատկություններով աչի են ընկնում ամֆորաձև, տանձաձև, արմավի նման, մարդկային դեմք պատկերող անոթները: Ապակյա անոթների զգալի մասը անկանթ է, մյուսներն ունեն մեկ կամ երկու կանթ:

Գտնելի դամբարաններում հայտնաբերված վեցանիստ անոթի հատակին հունարեն տառերով դրոշմված է «Դերմանոս» անունը: Հատուկ անունների առկայությունը ապակյա անոթների հատակին և պատերին տարածված երևույթ էր անտիկ աշխարհում և նշում էր ապակեգործի, արհեստանոցի կամ անոթի տիրոջ անունը: Հայաստանում գտնված այս անոթի հատակին հավանաբար դրոշմված է պատրաստող արհեստավորի անունը:

Ձգալի բազմազանություն է նկատվում անոթների գույների և երանգների մեջ: Համախ հանդիպող կանաչավուն, երկնագույն սրվակների երանգը պայմանավորված է նուրբի՝ ավազի պարունակած բնական խառնուրդներով: Մյուս գույները ստացված

են արհեստական ձևով՝ ապակու զանգվածի մեջ մետաղի այս կամ այն թրվուկի (օֆսիդ) խառնելու ճանապարհով:

Մանուշակագույն հոյակապ անոթները ստացվում են մարգանցի թրվուկի խառնուրդից, սպիտակ, կաթնագույն անոթները՝ կապարի, արնիճի թրվուկի, մուգ կապույտը՝ կոբալտի խառնուրդի միջոցով: Հայաստանում հանդիպում են կանաչավուն, կապտավուն, դեղնավուն, շագանակագույն, մանուշակագույն ապակիներ իրենց համապատասխան երանգներով: Հանդիպում է նաև անգույն (սպիտակ) ապակի:

Կոլբայաձև սրվակների մեջ գերակշռում է կանաչավուն և երկնագույն երանգը, մյուսների՝ հատկապես կաղապարի օգնությամբ պատրաստված անոթների մեջ շագանակագույնը և մանուշակագույնը:

Հայաստանում հայտնաբերված ապակեղենը մեծ բազմազանություն է երևան բերում նաև պատրաստման տեխնիկայի տեսակետից:

Այդ ապակեղենի ուսումնասիրումը ցույց է տալիս, որ նրա արտադրման ժամանակ կիրառվել են ապակեգործական տեխնոլոգիայի հիմնական, այն է՝ գլանման, ազատ փշման, կաղապարի մեջ փրշման եղանակները, ինչպես և տափ և սաղը մշակման տարբեր ձևերը:

Հաստ պատերով, ծանր ու մասսիվ սրվակները, կոպիտ արտափնեղ պատրաստված են ոչ թե վիշելու եղանակով, այլ ձևավորվել են ձեռքով: Ապակե զանգվածը դեռևս տափ վիճակում հազգվում էր հատուկ ձողի վրա և ապա գլորելու, գլանելու եղանակով ստացվում էր ակնկալած կոլբայաձև սրվակը:

Հայաստանի անտիկ ապակեղենի մեծ մասը ազատ վիշելու եղանակով է պատրաստված: Ապակեգործը վիշելու խողովակի ծայրով վերցնում էր համապատասխան ֆանակությամբ ապակյա զանգված, ապա վիշելու ու խողովակին տարբեր դիրք տալու ու ֆարե սալի վրա գլորելու եղանակով ստանում էր ցանկացած ձևը:

Պատրաստվող անոթները հաճախ են քարկվում կին նաև տափ և սաղը մշակման: Դեռևս չսառած անոթին փակցվում էր

ինքնատիպ ձևի՝ հսկայական անոթի ամբողջությամբ լրացնող կանթը կամ կանթերը, կամ կլոր ոտքը՝ հատակին, երբեմն շուրթը:

Հատուկ ունեւորով կամ բռնիչով սեղմվում էր իրանից դեպի վիզը անցման տեղը, սրբահատկապես նկատելի է կալթայան սրբավանդների վրա: Հատակին կուտակված ապակուց տաֆ վիհակում ձգվում էին ոտքեր: Ավելի ուշ ժամանակաշրջանի համար բնորոշ է դառնում վերադիր գոտիներով հարդարելու եղանակը: Թելի նման բարակ կամ ժապավենի նման լայն ապակյա գոտիները դեռևս տաֆ վիհակում միացվում էին անոթի մակերեսին, կազմելով սպիրալաձև, ալիքավոր, ցանցաձև և այլ զարդեր: Նման զարդերով անոթների խմբի լավագույն նմուշներից է № 87 թասը, որն իր գույահեղուներն ունի Արևմտյան Եվրոպայի ապակեգործական կենտրոնների արտադրանքի մեջ: Նույն տեխնիկայով պատրաստված սպիրալաձև զարդերով սրվակի գեղեցիկ օրինակ է № 89 անոթը, որը հավանաբար ներմուծվել է Սիրիայից: Գոտիները և հարդարվող անոթները հաճախ միևնույն գույնի էին. բայց հանդիպում են նաև այլ գույնի գոտիներ: Իբրև օրինակ կարելի է նշել № 86 գնդաձև իրանով սրվակը, որը պատրաստված է անգույն, ոչ շատ բարակ ապակուց, ծածկված է շագանակագույն գիգգաձև զարդերով, որի շնորհիվ ստացվել է երկու գույների գեղեցիկ խաղ: Ժապավենաձև գոտիները զարդարվում էին նաև գուլահեղ գծիկներով, որով օձի կերպարան էին ստանում: Նման գոտիներով զարդարված անոթների վրա երբեմն հանդես էր գալիս օձի գլուխը հիշեցնող զուրդ: Այդ պատճառով նման անոթների խումբը հայտնի է օձաժապավենազարդ ապակեղեն անվան տակ: Այս խմբի համար բնորոշ մի օրինակ պետք է համարել № 85 սրվակը: Սահիբներում և Բորիում (Վրաստան) գտնված նման սրվակների հետ միասին այն կրկին անգամ ստիպում է բնության առնել օձաժապավենաձև զարդերով սրվակների առաջացման և արտադրման կենտրոնների հարցը:

Տաֆ մշակման օրինակ կտրող է ծառայել նաև կնիքներով միջոցով՝ ունեւորով իրանի պատերի վրա արված ուռուցիկ զարդեր-

րի պատրաստումը, ինչպես նաև իրանի կողերի ներհկումը:

Սառը մշակումը կատարվում էր անոթը լրիվ պատրաստելուց հետո, երբ անոթի մակերեսը ենթարկվում էր մեխանիկական ներգործության: Սառը մշակման ձևերն էին փորագրությունը, տաշելը, հղկելը: Առաջինը կատարվում էր ձեռքով՝ փորիչի օգնությամբ: Տաշելը և հղկելը որպես կանոն արվում էր հատուկ հախարակի, սնիվի վրա: Դեռևս հեղինակական շրջանում հայտնի՝ ապակին փորագրելու և հղկելու տեխնիկան լայն տարածում է գտնում հատկապես մթ. II—IV և հաջորդ դարերի ապակեգործության մեջ: Հղկված, տաշած զարդերը, որոնք վաղ ժամանակաշրջանի անոթների վրա ունեն ավելի պարզ բնույթ, ժամանակի ընթացքում դառնում են բազմա-տեսակ և բարդ. տեխնիկական տեսակետից կատարյալ հմտություն պահանջող:

Հայաստանի տերիտորիայում գտնվել են նման տեխնիկայով մշակված անոթների նմուշներ, հատկապես բեկորներ, սակայն տվյալ խմբի գերագույն մի օրինակ է № 76 սրվակը, պատրաստված կաթնավուն, հաստ ապակուց, որի հղկած ու փորագրի զարդերը է՛լ ավելի են ընդգծում նրա մեծ արժեքը:

Ազակեղենի առանձին խմբերի պատրաստման վայրը որոշելը, ինչպես տեսանք, կապված է բավական մեծ դժվարությունների հետ և միշտ չէ, որ հնարավոր է գոհացուցիչ վերջնական լուծումներ առաջարկել: Նույն դժվարությունները ծագում են նաև հղկած և փորագրած զարդերով անոթների արտադրության կենտրոնները որոշելիս: Այնուամենայնիվ վերահիշյալ անոթի ինչպես ձևը, այնպես էլ զարդերը գուլահեղներ ունեն Արևմտյան Եվրոպայի ապակեգործական արտադրանքի մեջ և մոտենում են նրա ապակեղենի հոնոսյան նմուշներին:

Ապակու արտադրությունը շուտով հարստացավ մի կարևոր նորամուծությամբ՝ սկսեցին օգտագործել հատուկ կաղապարներ, որոնց մեջ փչում էին անոթները: Փչման տեխնիկայի այս կատարելագործումը է՛լ ավելի նպաստեց ապակեգործության ծավալմանը. ինչպես և նոր հնարավորու-

քյուններ ընձեռեց անոթների հարդարման համար: Հայաստանում գտնված կաղապարի մեջ փշված անոթների ուսումնասիրումը ցույց է տալիս, որ նրանց պատրաստման ժամանակ կիրառվել են ամբողջական, երկփեղկ և նույնիսկ եռափեղկ կաղապարներ: Ամբողջական կաղապարները հավանաբար փայտյա կին լինում, վերևի մասը լայն, ներքևի՝ նեղ. պատրաստի անոթը հեշտությամբ դուրս հանելու համար:

Անոթների մեծ մասը պատրաստված է երկփեղկ կաղապարների մեջ: Այդ երևում է մակերևսի վրա եղած, անոթը՝ երկու ավել կամ պակաս հավասար մասի բաժանող ուղղահայաց կարից: Մի անոթի վրա պարզորոշ նշմարվող երեք կարերը ապացույց են, որ այն պատրաստելիս օգտագործվել է եռափեղկ կաղապար:

Հայաստանում գտնված կաղապարի մեջ փշված ապակեղենը աչքի է ընկնում ոչ միայն առանձին անոթների տարբեր ձևերով, այլև կաղապարից նրանց պատերի վրա դրոշմված զարդերի բազմազանությամբ: Այդ ցույց է տալիս, որ օգտագործվել են ամենատարբեր զարդամոտիվներ վերարտադրող կաղապարներ. ներսից հարք պատեր ունեցող կաղապարների կողքին օգտագործվել են նաև ուռուցիկ զարդեր դրոշմող կաղապարներ: Վերջինները ներսից ունենում էին փորագրի կամ ներհկված դրոշմամոտիվներ և հորիզոնական ակոսիկներ, զալարած և շեղանկյունաձև զարդերից կազմված հորիզոնական գոտիներ, տարբեր ձևի անոթների, շրջանակների ուռուցիկ պատկերներ, կոնաձև ելուստներ և այլն: Անկանք սրվակի ուռուցիկ իրանի հակադիր կողմերի վրա դրոշմված են կնոջ դեմքը բավականաչափ ցայտուն կերպով վերարտադրող պատկերներ:

Ինչպես արդեն տեսանք, ապակեղենի գերակշռող մասը հայտնաբերվել է դամբարաններում: Այն բոլոր դեպքերում, երբ պահպանվել են դամբարանների ուսումնասիրման հնագիտական կանոնները, ապակյա անոթների թվագրումը նկատելիորեն դյուրին է: Ուղեկցող նյութերը՝ կնիքներ, կավանոթներ, մետաղյա իրեր, հաճախ էլ շափով են կողմնորոշում հետազոտողին

ապակեղենի նիշտ թվագրման հարցում: Այս տեսակետից անհամեմատ մեծ նշանակություն ունեն դրամները, քեև պետք է ասել, որ ապակյա անոթների հետ գտնված դրամների թիվը այնքան էլ մեծ չէ: Այնուամենայնիվ հռոմեական (Օգոստոս, Լուկիոս Վերուս) և սասանյան (Արտաշիր I) դրամների օգնությամբ հնարավոր է առանձնացնել ապակյա անոթներ, որոնք բավականին մեծ նշտությամբ թվագրվում են մ.թ. I, II և III դարերով: Բայց և այնպես, դամբարանային ծագում ունեցող ապակեղենի նշանակալից մասը, կամ Գառնի ամրոցի անտիկ շերտում գտնված բեկորները թվագրվում են մոտավոր նշտությամբ միայն, էլ չենք խոսում պատահական գլուխների մասին: Հետևապես ապակեղենի ավելի ստույգ թվագրումը մնում է ստանալ բուն իսկ անոթների ուսումնասիրությունից՝ լսվ թվագրված ծանոթ նյութերի հետ համեմատության մեջ դնելու հանապափուկ: Այդ եղանակով հնարավոր է դառնում Հայաստանի անտիկ ապակեղենը ժամանակագրական ավելի որոշակի տարբերակման ենթարկել ըստ դարերի (մ. թ. I—IV դարեր): Այսպես, մ.թ. I դարով կարելի է թվագրել ազատ փշման եղանակով պատրաստված կոլբայսձև մի շարք սրվակներ, կոլբայսձև փոքր սրվակների մեծ մասը, զնդաձև անոթների մի մասը: Ամենայն որոշակիությամբ նույնպես I դարին են վերաբերում կաղապարի մեջ փշված մի շարք սրվակները, անոթների ուռուցիկ պատկերներով սրվակները, ձվաձև երկկանթանի անոթների (սմֆորիսկների) բոլոր տեսակները, ակոսիկներով զնդաձև անոթների մի մասը, սմֆորաձև անոթը՝ ուղղահայաց ակոսիկներով, ութանիստ երկկանթանի անոթները: Մ.թ. II դարով են թվագրվում ազատ փշման եղանակով պատրաստված զնդաձև անոթները՝ ցածր կլորացող կանթերով, ամֆորա-

¹ Ճիշտ է, Օգոստոս կայսրի դրամները առանձին դեպքերում հարատևում են մինչև մ. թ. III—IV դարերը, սակայն Գառնիում հայտնաբերված Օգոստոսի դրամներ պարունակող դամբարանների ուսումնասիրությունը, նաև դրանց մեջ հանդիպող ապակյա անոթների դուգաձևները ցույց են տալիս, որ այդ դամբարանները թվագրվում են I կամ առավելագույն II դարով:

օն Երկկանքանի անոթները, քասի բեկորը: Կաղապարի մեջ փշված օրինակներից՝ արմավի նման անոթները, կանացի դեմքերով անոթը, ֆառանիստ մի կանթանի անոթը:

Մի շարք սրվակներ հնարավոր է լինում րվագրել ավելի ընդհանուր՝ առաջին երկու դարերով, այդ թվում կոլբայաձև սրվակների մեծ մասը, մի շարք գնդաձև իրանով փոփր սրվակները, ներհկված կողերով սրվակների մի մասը: Կաղապարի մեջ փշված սրվակներից մ.թ. I—II դարերով են թվագրվում ձվածիր իրանով երկկանթանի անոթները՝ հորիզոնական ակոսիկներով, լայնացող շուրթերով կաթնագույն թասը և այլն:

Նորոգ դարին են վերաբերում՝ աղատ փշման եղանակով պատրաստվածներից տանձաձև մեկ անոթը՝ հախարակի վրա տաշված զարդերով, վերադիր ցանցաձև զարդերով թասը: Կաղապարի մեջ փշված անոթներից պետք է հիշատակել վեցանիստ անոթը: Անոթների ավելի ստվար խումբ հնարավոր է թվագրել նույնպես ընդհանուր ձևով II—III դարերով. օրինակ. երկսրավիզ սրվակը, վորագիր զարդերով գնդաձև երկկանթանի անոթները, ներհկված կողերով մեկ կանթանի անոթը, վերադիր զարդերով մի ֆանի անոթներ: Կաղապարի մեջ են փշված այս նույն դարերին պատկանող կոճաձև ուտուցիկ զարդերով գնդաձև սրվակները. գլանաձև սրվակը:

Մ.թ. III—IV դարերով կարելի է թվագրել փորագիր գոտիներով գնդաձև մեծ անոթը, ներհկված կողերով սրվակները, վերադիր զարդով մեկ կանթանի սրվակը, կնիքելու միջոցով արված ուտուցիկ զարդեր ունեցող անոթները, տանձաձև կարճավիզ սրվակը: Նույն ժամանակի՝ կաղապարի մեջ փշվածներից են կոճաձև ելուստներով հարդարված տանձաձև անոթի բեկորները, գնդաձև ուղղահայաց սկոսներով անկանթ անոթները: Վերջապես IV դարով և V դարի սկզբով են թվագրվում հղկված զարդերով անոթի բեկորները, գնդաձև իրանով՝ դեպի վեր լայնացող վզով սրվակները: Կաղապարի մեջ է փշված տանձաձև իրանով, ուղղահայաց սկոսներով անոթը, որը նույնպես այս ժամանակաշրջանին է վերաբերվում:

Հայաստանում հայտնաբերված անտիկ ժամանակաշրջանի ապակեղենի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ այն մեծ մասամբ ներմուծված է, ընդ որում պարզվում են նաև նրա արտադրության հիմնական կենտրոնները: Միաժամանակ այն թույլ է տալիս խոսելու տեղական սպակեզործության առաջին նմուշների մասին: Ինչպես րվագրման հարցը որոշելիս, այստեղ ևս ուսումնասիրման հիմնական մեթոդը զուգահեռներն են ու համեմատությունները:

Հայաստանում մինչև օրս դեռ չեն հայտնաբերվել անտիկ ժամանակաշրջանի ապակեզործական արհեստանոցներ, թեպետ նրանց գոյության մասին եղած առաջին տվյալները անուղղակիորեն կարելի է փառել պրակում ուսումնասիրման նյութ դարձած իրերից: Հին կամ հելլենիստական դաշաշրջանում սոցիալ-տնտեսական և ֆառաֆական զարգացման համեմատաբար բարձր մակարդակի հասած Հայաստանը, իր աչքի ընկնող ֆառաֆային կյանքով, արհեստներով ու առևտրով, անկասկած նյութական և տեխնիկական բոլոր հնարավորություններն ուներ ապակեղենի արտադրությունը տեղում կազմակերպելու համար: Դրան նպաստում էին նաև Հայաստանի տարբեր վայրերում առկա կվարցիտային ավազները, որոնք, ինչպես հայտնի է, ապակեզործության հիմնական հումքն են: Հայաստանում գտնված մի շարք սրվակների համեմատական ուսումնասիրությունը ամենայն ակնհայտությամբ ցույց է տալիս նրանց տարբերությունը անտիկ աշխարհի նույնատիպ անոթներից: Հայաստանի տերիտորիայում հայտնաբերված մի շարք անոթների տարբերիչ գծերը հիմք են տալիս դրանք տեղական արտադրանքի արգասիք համարելու: Այդ հավասար չափով վերաբերվում է ինչպես ազատ փշման եղանակով, այնպես էլ կաղապարի օգնությամբ պատրաստված սրվակներին (կոլբայաձև սրվակներ ձվաձև իրանով, ներհկված կողերով մի շարք անոթներ, ուղղահայաց սկոսներով գնդաձև կարճավիզ անոթներ և այլն): Ուրանիստ սրվակը, որի պատրաստումը ապակեզործին լուրջ հաջողվել և փաստորեն արտա-

դրական խոստան է, դժվար քե դրսից ներ-
մուծված լինեն: Հայաստանում և մասամբ
Անդրկովկասում գտնվել են ձվածե ամֆո-
րիսկներ, որոնց իրանի մեջտեղով անցնող
հորիզոնական գոտին զարդարված է շե-
ղանկյուններով: Այս ամֆորիսկները, սի-
րիական հանրահայտ և Հայաստանում
նույնպես տարածում գտած նույնատիպ
անոթների ընդօրինակությունն են:

Հայաստանից և Անդրկովկասից դուրս
շեղանկյուններով նման անոթ գտնվել է
Մեկ հատ, այն էլ Սիրիայում: Բացառված
չէ, որևէմ, որ այս տիպի անոթներ արտա-
դրվել են նաև Հայաստանում:

Տեղական ապակեղենին կարելի է վե-
րագրել նաև ներկված կողերով մի շարք
անոթներ, առանձին սրվակներ, ձվածե
իրանով կոլբայածե սրվակներ, ուղղահա-
յաց ակոսիկներով զնդածե անոթներ և այլն:
Հայաստանի տարբեր վայրերում հայտնա-
բերված ձվածե իրանով, ինֆնատիպ ձևի
կոլբայածե սրվակները (№ № 43—56) փոփո-
տարոգություն ունեն, ընդհանուր ձևերով ու
չափերով փչ են տարբերվում միմյանցից,
բնորոշ գույնը կանաչավունն է: Այս սրվակ-
ների տարածման շրջանակները դուրս չեն
գալիս Անդրկովկասից, սակայն Հայաստա-
նում հայտնաբերվածներն առանձին գծերով
տարբերվում են Վրաստանում և Ադրբեյջա-
նի այժմյան տերիտորիայում գտնվածնե-
րից: Գնդածե իրանով, ուղղահայաց ակո-
սիկներով և կաղապարի մեջ փշելու եղա-
նակով պատրաստված փոփո սրվակներին,
որոնց մեծ մասը հայտնաբերվել է Վաղար-
շապատում, բնորոշ է բաց կանաչավուն
գույնը (№ № 136—145): Մրանֆ ևս ընդ-
հանուր առմամբ նման են և չնայած ձևի,
վզերի ու պսակների միջև եղած որոշ տար-
բերություններին, կազմում են մի ինֆնա-
տիպ և հավանաբար տեղական խումբ:

Հայաստանում ապակու արտադրության
կազմակերպումը բացառված չէր և հավա-
նաբար սյն առնչվում էր Սիրիայի հետ,
մանավանդ, որ Հայաստանի կապերը այդ
երկրի հետ հայտնի են հնուց ի վեր և
ավելի սերտացան Տիգրան Մեծի ժամա-
նակներից սկսած:

Անտիկ աշխարհում եղել են ապակե-

գործ շրջիկ վարպետներ, որոնք ապակու
արտադրություն են կազմակերպել տարբեր
երկրներում, ուր դրա համար պայմաններ
կային: Հայտնի է, որ էնեոնը՝ հին աշխար-
հի հռչակավոր ապակեգործը իր արհեստա-
նոցի բաժանմունիներն է ունեցել զանազան
վայրերում, իսկ կյանֆի վերջին տարիներին
Բոլոր արհեստանոցները տեղափոխել է
կայսրության մայրաքաղաք: Շատ հնարա-
վոր է, որ սիրիական ապակեգործ վարպետ-
ներից մի քանիսը հաստատված լինեն նաև
Հայաստանում:

Հայաստանը մ. թ. առաջին դարերում
Առաջավոր Ասիայի տնտեսապես զարգացած
երկրներից մեկն էր, ուստի չէր կարող չու-
նենալ արտադրության այնպիսի մի կարե-
վոր հյուս, ինչպիսին ապակեգործությունն
էր: Դեռևս մթա I դ., Տիգրան Մեծի օ-
րոք, հելլենիստական մի շարք երկրների
թվում նվաճվեցին նաև Սիրիան, Փյունի-
կիան, որոնք սպակեգործության խոշոր
կենտրոններ էին: Սելևկյանների մայրա-
քաղաք Անտիոքը, Սիրիայի ամենակա-
րևոր առևտրական կենտրոնը մի պահ
դարձավ Տիգրանի զահանիստ քաղաք-
ներից մեկը: Բացի այդ, Տիգրանը և նրա
հաջորդ Արտավազդ II-ը հելլենիստական
քաղաքներից մեծ թվով մարդիկ տեղափո-
խեցին Հայաստան՝ իրենց խոշոր քաղաքնե-
րում բնակեցնելու համար: Հնում առևտրա-
կաններին և արհեստավորներին նախա-
պատվություն էր տրվում: Հայտնի է, որ
քաղաքներում տեղավորված այս գաղթա-
կանները մեծ դեր էին խաղում Հայաստա-
նում որպես առևտրականներ ու որակյալ
արհեստավորներ: Հավանաբար նրանք ևս,
ինչպես ընդունված էր Պոնտոսի, Կապա-
դովկիայի կամ Պարթևական քաղաքնու-
թյան մեջ, օգտվել են հատուկ իրավունքնե-
րից ու արտոնություններից:

Ի վերջո շատ կարևոր է հիշատակել վաղ
միջնադարյան պատմիչ Ագաթանգեղոսի
վկայությունն այն մասին, որ Վաղարշա-
պատում III դարի վերջերին գոյություն
ունեն ապակեգործական արհեստանոց:

Այս ամենով հանդերձ, միանգամայն
որոշակի կարելի է ասել, որ Հայաստանի
անտիկ ապակու մեծ մասը ներմուծվել է:

Այդ ապակու ուսումնասիրությունը, անտարակույս, ցույց է տալիս, որ Հայաստանին ապակեղեն մատակարարողը գերազանցապես Սիրիան էր, Սիրիայի ապակեգործական կենտրոնները: Այդ հանգամանքը պատահական չպետք է համարել, քանի որ Սիրիան, Փյունիկիայով հանդերձ, անտիկ աշխարհի ապակեգործության սմենահռչակավոր կենտրոններից մեկն էր: Ամենայն հավանականությամբ, այստեղ, գուցե և Նգիպտոսում, երևան եկան ապակեգործության տեխնոլոգիայի մեջ հեղաշրջում կատարող երկու մեծ հայտնագործությունները՝ ազատ փչելու և կաղապարի մեջ փչելու եղանակով ապակեղենի պատրաստումը: Այս հայտնագործությունները ապակեգործությունը խիստ անձուկ շրջանակներից դուրս բերեցին մասսայական արտադրության հանապարհ: Սիրիական ապակին սկսեց ողողել աշխարհը: Հայաստանում հայտնաբերված ապակեղենի մի շարք նմուշների ընդհանուր ձևերի և զարդերի համարյա կատարյալ նմանությունները Սիրիայում, Դուրա-Նվրուպոսում և սիրիական այլ կենտրոններում արտադրված անոթների հետ տարակույս չեն թողնում նրանց սիրիական ծագման վերաբերյալ:

Հայաստանում հայտնաբերված սիրիական ապակեգործության առավել ցայտուն նմուշները՝ կաղապարի օգնությամբ արտադրվող սիդոնյան բնորոշ սրվակները, անտիկ աշխարհի հայտնի ապակեգործ էներնի միջավայրում պատրաստած սմֆորիսկները, ուղղահայաց ակոսիկներով զնդած

մի կանթանի անոթները թե՛ փանակով և թե՛ կատարման արվեստով կարող են անտիկ ապակու լավագույն հավաքածուների զարդը կազմել:

Սիրիական ապակեգործության օրինակով նոր կենտրոններ ստեղծվեցին նաև մի շարք այլ վայրերում: Արդեն գործող եգիպտական արհեստանոցների կողքին այդպիսիները հանդես եկան Կիպրոսում, Լիտվիայում, Գալլիայում, հռենոսյան մարզում:

Հայաստանի հին ապակու մի քանի օրինակներ վկայում են, որ նրանց ծագման հավանական վայրերը եղել են՝ Նգիպտոսում և Կիպրոսը. քեպետ նրանք, անկասկած Հայաստան են բերվել սիրիական ապակու հետ միասին: Նրկու առաջնակարգ անոթ իրենց մի շարք առանձնահատկություններով կարծես թե կապվում են հռենոսյան շրջանի ապակեգործական արտադրանքի հետ, բայց նրանց Հայաստան բերվելու, ներմուծվելու հանգամանքները և հանապարհները դեռևս կարոտ են լուսաբանության:

Մեծ փանակությամբ սիրիական ապակու հայտնաբերումը Հայաստանի հին ամրոցներում, անգամ գյուղական բնակավայրերում և մոտ ապագայում նաև փաղափներում, միանգամայն բնորոշ և ուշագրավ է, քանի որ անդրադարձնում է հայ-սիրիակսուն տնտեսական և մշակութային կապերը, որոնք բավականաչափ սերտ էին ոչ միայն հին կամ անտիկ դարաշրջանում, այլև վաղ միջնադարում:

ВВЕДЕНИЕ

Стекло—один из материалов, играющих важную роль в жизни и быту общества — создано человеком в далеком прошлом, 5—6 тысяч лет назад. Место его изобретения до сих пор точно не известно. Некоторые ученые отдают предпочтение Египту, другие—Передней Азии. Флиндерс Петри, защищающий последнюю точку зрения, еще в конце прошлого столетия предполагал, что самые древние стеклянные вещи были изготовлены в северных районах Междуречья или, возможно, на Кавказе, где центры изготовления стекла имелись раньше, чем в других странах, в том числе и Египте. По его мнению, стеклянные предметы, найденные на берегах Нила, относящиеся к эпохе I династии (начало III тысячелетия) и даже к более раннему времени, были ввезены из Азии. Хотя точка зрения Флиндерса Петри поддерживается частью исследователей, однако малочисленность материалов, относящихся к III—II тысячелетиям и обнаруженных в Междуречье и на Кавказе, не позволяет отдать предпочтение той или иной стране. Возможно, что стекло было изобретено независимо друг от друга разными народами, в разное время.

Древнейшие известные стеклянные предметы представляют собой, главным образом, бусы и геммы, которые являются подражаниями каменных бус и гемм. Они изготавливались в обычных печах из стеклянной массы (пасты), получаемой при низкой температуре. Что касается стек-

лянных сосудов, то в эту древнейшую эпоху они изготавливались следующим способом: на форму, изготовленную из смеси глины и песка, наматывались горячие и мягкие стеклянные нити, пока вся форма не покрывалась слоем стекла, после чего, путем неоднократного нагревания и прокатывания по гладкой каменной плите, поверхность сосуда сглаживалась. После оформления и обработки внешней стороны сосуда ему давали остыть, а затем удаляли изготовленную из глины и песка форму-сердцевину. Внутренняя поверхность сосудов, изготовленных таким способом, была шероховатой.

В последующие века, в условиях общего подъема техники и развития стеклоделия, возникают новые способы изготовления стекла. Уже в эллинистическую эпоху, благодаря получению высоких температур, был улучшен состав стекла, который приблизился к современному. Самым важным изобретением, вызвавшим переворот в технике стеклоделия, явилось открытие способа выдувания стекла—примерно накануне нашей эры.

Относительно времени и места этого изобретения также имеются разные мнения. Часть ученых отдает предпочтение Александрии, другая—сирийским городам.

Во всех случаях Александрия и сирийский город Сидон были самыми крупными и развитыми центрами стеклоделия той эпохи, поэтому трудно отдать предпочтение одному из них. Весьма возможно, что

это изобретение сделано одновременно или с небольшой разницей во времени в I в. до н. э. и в Сирии, и в Египте. В данном случае важным является то, что способ выдувания дал возможность создать многообразные новые и самобытные формы, перейти к массовому производству стеклянных изделий, что, в свою очередь, снизило стоимость стеклянных предметов, способствовало их распространению.

Самым древним стеклом, обнаруженным на территории Армении до сих пор, являются бусы, найденные в Лчашене, в могильниках, относящихся к середине II тыс. до н. э.; бусы эти хранятся в Государственном историческом музее Армении.

К числу наиболее интересных образцов стекла раннего периода, обнаруженных в Армении, относятся верхняя часть вазы, изображавшей женскую фигуру, и горлышко алабастра, которые найдены в 1953 году в Кармир-блуре и, как выяснено, имеют родосское происхождение. Оба предмета изготовлены из непрозрачного гладкого стекла, первый — в глиняной форме, второй — с помощью песочной сердцевины. Из Кармир-блур известны также бусы различного вида, в том числе и изготовленные из прозрачного стекла высокого качества, по-видимому, месопотамского происхождения. Стеклянные бусы, геммы и застёжки обнаружены также в ряде памятников Армении раннеармянского (VI—IV вв. до н. э.) и эллинистического (III—I вв. до н. э.) периодов; часть их изготовлена на месте.

Археологические изыскания свидетельствуют, однако, что стеклянные изделия и предметы в Армении получили широкое распространение в первых веках н. э.

Стекло этой эпохи, обнаруженное в Армении, по технике изготовления, многообразию цвета и формы представляет большой интерес для изучения стеклodelия не только Армении, но и древнего мира вообще.

Подавляющую часть рассматриваемых в настоящем выпуске стеклянных изделий образуют стеклянные сосуды, около 120—130 единиц, сохранившихся полностью или с частичными повреждениями.

Исследование этой примечательной коллекции дает важный материал о стеклodelии древней Армении и античного мира, о торговых связях Армении с другими странами. Представленное стекло, за исключением двух образцов, из которых один привезен из Маку, другой — из Нагорного Карабаха, обнаружено на территории Советской Армении. Значительная часть стеклянных предметов обнаружена в Гарини в некрополе античного периода, в культурном слое крепости, благодаря начавшимся здесь с 1949 года систематическим раскопкам, а также во время строительных работ. Другая большая группа обнаружена в могильниках Вагаршапата во время предварительных раскопок 1926—1930 гг. и раскопок 1931—1932 гг., проведенных по специальной программе и предпринятых с целью выяснения расположения Старого Вагаршапата. К числу материалов, обнаруженных благодаря раскопкам, относятся также сосуды, найденные археологом Ервандом Лалаяном в могильниках Севанского бассейна. Группа сосудов и чаш обнаружена случайно, во время строительных работ, как, например, в Севанском бассейне — в городе Севан, в селах Карадзи, Верин Геташен, Цовинар, Лчашен, в селе Ашнак Талинского района, в районе Кохба, в селах Гехадири и Кюлиджа Абовянского района, Геташен и Верин Арташат — Арташатского района.

Как видим, подавляющая часть стеклянных сосудов обнаружена в могильниках. Это обстоятельство в значительной степени предопределяет характер стеклянных изделий. Обнаруженные в могильниках бальзамарины использовались в основном для различных благовоний и масел, а также мазей и клаллись с

покойником в могилу для использования им в потустороннем мире. Исключение могут составить большой колбовидный флакон и два других флакона (из четырехгранных), которые, вероятно, использовались в хозяйстве в качестве сосуда для воды или какого-либо иного напитка.

Собрание античного стекла Армении отличается многообразием форм, размеров и пропорций. В этом собрании мы встречаем сосуды колбовидной, шаровидной, яйцевидной, цилиндрической, многогранной формы—со своими различиями. Индивидуальными особенностями формы отличаются флаконы амфоровидные, грушевидные, изготовленные в виде плода финикового дерева или изображающие человеческое лицо. Значительная часть стеклянных сосудов не имеет ручек, остальные—имеют одну или две ручки.

На дне обнаруженного в могильнике Гарин шестигранного флакона греческими буквами оттиснуто имя «Германос». Наличие собственных имен на дне или стенках стеклянных сосудов—распространенное явление в античном мире; подобные надписи обозначали имя стеклодува, владельца мастерской или владельца сосуда. На дне сосуда, обнаруженного в Армении, написано, вероятно, имя мастера-стеклодува.

Значительное разнообразие заметно в цвете и оттенках сосудов. Зачастую оттенок зеленоватых, голубых бальзамариев обусловлен естественными примесями сырья—песка. Другие цвета получены искусственно—путем примеси к стеклянной массе окиси того или иного металла.

Замечательный фиолетовый цвет сосудов достигался примесью окиси марганца, бело-молочный цвет—посредством примеси окиси свинца, темно-синий цвет—примесью соединений кобальта. В Армении встречаются стеклянные изделия зеленоватого, голубоватого, желтоватого, коричневого, фиолетового цвета с соответствующими оттенками. Встречается также бесцветное прозрачное стекло.

Среди колбовидных бальзамариев преобладает зеленоватый и голубоватый оттенок, среди других, особенно среди изготовленных при помощи форм,—коричневый и фиолетовый.

Стеклянные изделия, обнаруженные в Армении, отличаются также большим разнообразием с точки зрения техники изготовления и отделки.

Изучение этого стекла показывает, что во время его производства применялись основные методы технологии стеклоделия, а именно—методы накатывания, свободного выдувания, выдувания в форме, а также различные виды горячей и холодной обработки.

Толстостенные, тяжелые и массивные флаконы с грубым внешним видом изготовлены не способом выдувания, а оформлены вручную. Стеклянная масса еще в горячем виде наматывалась на специальный стержень, после чего путем накатывания получался искомый колбовидный флакон.

Большая часть античных стеклянных изделий Армении изготовлена методом свободного выдувания. Стеклодув брал концом специальной трубки для выдувания соответствующее количество стеклянной массы, затем путем выдувания, а также изменения положения трубки и накатывания сосуда на каменной плите получал желаемую форму.

Изготавливаемые сосуды часто подвергались горячей и холодной обработке. К еще неостывшему сосуду прикреплялись ручка или ручки, или же кольцевидная ножка у дна, иногда венчик. Щипцами или рукояткой растягивалось, сжималось место перехода от тулова к шейке, что особенно заметно на колбовидных флаконах. Из накопившегося на дне стекла в горячем состоянии вытягивались ножки. Для более позднего периода становится характерным способ декорирования накладными поясками. Стеклянные пояски в виде тонких нитей или широких лент в горячем виде накладывались на поверх-

ность сосуда, образуя спиралевидные, волнистые, сетчатые и прочие узоры. Одним из лучших образцов группы сосудов с такими украшениями является чаша № 87, которая имеет свои параллели в изделиях стеклодельных центров Западной Европы. Красивым образцом сосуда со спиралевидным узором, изготовленным подобной техникой, является сосуд № 89, который, вероятно, вывезен из Сирии. Пояски и украшаемые ими сосуды зачастую бывали одного цвета, но встречаются и пояски иного цвета. В качестве примера можно указать на шаровидный флакон № 86, который изготовлен из бесцветного, не очень тонкого стекла и покрыт зигзагообразным коричневым узором в виде пояска, благодаря чему создается красивая игра двух цветов. Пояски в виде лент украшались поперечными параллельными черточками, приобретая змееподобную форму. На сосудах, украшенных такими поясками, иногда имелись украшения, напоминавшие змеиную головку. Поэтому группа подобных сосудов известна под названием стеклянных изделий со змеевидными украшениями. Характерным примером этой группы служит флакон № 85; наряду с подобными флаконами, из других мест—одним, купленным в Каире, и другим, найденным в Бори (Грузия), он принуждает вновь рассмотреть вопрос о происхождении и центрах производства стеклянных изделий со змеевидными украшениями.

Примером горячей обработки может служить также изготовление выпуклых узоров на тулове сосуда путем выщипывания и вдавливания стенок тулова.

Холодная обработка производилась после полной готовности сосуда, когда поверхность сосуда подвергалась механическому воздействию. Видами холодной обработки были: гравировка, шлифовка, полировка. Первая производилась вручную, с помощью резца. Шлифовка и полировка производились, как правило, на

специальном станке. Техника гравировки и полировки стекла, известная еще в эллинистическую эпоху, нашла широкое распространение во II—IV и последующих веках н. э. Шлифованные украшения, носившие в ранний период более простой характер, со временем становятся многообразными и сложными, требующими с технической точки зрения большого умения.

На территории Армении обнаружены образцы сосудов (главным образом обломки), изготовленных по этой технике; примером цельного превосходного образца данной группы может служить сосуд № 76, изготовленный из молочно-белого, толстого стекла; имеющиеся на нем шлифованные и выгравированные украшения подчеркивают его большую ценность.

Как мы видели, определение места изготовления отдельных групп стеклянных изделий связано с довольно большими трудностями и не всегда возможно предложить окончательное и удовлетворительное решение. Это же затруднение возникает при определении центров производства сосудов со шлифованными и выгравированными украшениями. Тем не менее, как форма, так и украшения вышеуказанного сосуда имеют параллели в стеклянных изделиях Западной Европы и приближают его к рейнским образцам стеклянных изделий.

Производство стекла обогатилось вскоре важным новшеством—начали использовать специальные формы, в которых выдувались сосуды. Это усовершенствование техники выдувания содействовало развитию стеклоделия, а также создало новые возможности для украшения сосудов. Изучение обнаруженных в Армении сосудов, выдутых в формах, показывает, что в процессе их изготовления использовались цельные, двухстворчатые и даже трехстворчатые формы. Цельные формы изготавливались, вероятно, из дерева, верхняя часть их была широкой, нижняя—узкой, для того, чтобы готовый сосуд

можно было с легкостью достать из формы.

Большая часть сосудов изготовлена в двухстворчатых формах. Это видно по вертикальному шву на поверхности сосуда, делящему его на две более или менее равные части. Три ясно заметных шва на одном из сосудов доказывают, что при его изготовлении была использована трехстворчатая форма.

Обнаруженное в Армении стекло, выдутое в форме, отличается не только разными очертаниями отдельных сосудов, но и разнообразием украшений, оттиснутых на их стенках. Это показывает, что использовались формы, воспроизводившие самые различные мотивы узоров; наряду с формами, имевшими гладкие стенки, использовались такие, которые воспроизводили на сосудах разные узоры. Такие формы изнутри имели вдавленные или рельефные узоры в виде вертикальных каннелюр, горизонтальных поясков, составленных из завитков и ромбовидных мотивов, рельефных изображений разных видов сосудов и концентрических кругов, конических выпуклин и т. д. На противоположных выпуклых стенках тулова флакона сделаны рельефные изображения женских головок.

Как уже было отмечено, подавляющая часть стеклянных изделий обнаружена в погребениях. В тех случаях, когда соблюдались археологические правила исследования могильников, датировка стеклянных сосудов заметно облегчается. Сопутствующие материалы—геммы, глиняная посуда, металлические вещи—к сожалению, не всегда ориентируют исследователя в вопросе определения времени стекла. В этом аспекте несравненно большее значение имеют монеты, хотя и надо отметить, что число монет, обнаруженных вместе со стеклянными сосудами, не велико. Тем не менее, при помощи римских (Август, Луций Вер) и сасанидских (Арташир I) монет можно выделить сосуды, которые с довольно большой точностью

датируются I, II и III вв. н. э.¹ Так или иначе, значительная часть стеклянных изделий, происходящих из погребений, обломки, обнаруженные в крепости Гарни, в античном слое, сами по себе датируются только с приблизительной точностью, не говоря уже о случайных находках. Следовательно, более точная датировка стекла достигается изучением самих сосудов—путем сравнения их с материалами, точно датируемыми. Этим путем становится возможным более определенно датировать по векам античное стекло Армении (I—IV вв. н. э.). Так, например, I веком н. э. можно датировать ряд колбовидных флаконов, изготовленных методом свободного выдувания, большую часть маленьких колбовидных сосудов, часть шаровидных сосудов и т. д. Со всей определенностью к I в. н. э. относятся ряд сосудов, выдутых в форме, флаконы с выпуклыми изображениями сосудов, все виды яйцевидных сосудов с двумя ручками (амфориски), часть шаровидных флаконов с каннелюрами, амфоровидный сосуд с вертикальными каннелюрами, восьмигранные сосуды с двумя ручками. II веком н. э. (среди изготовленных методом свободного выдувания изделий) датируются шаровидные сосуды с низкими закругленными ручками, амфоровидные сосуды с двумя ручками, обломок чаши. Из образцов, выдутых в форме,—сосуды в виде плода финикового дерева, сосуд с женскими головками, четырехгранный сосуд с одной ручкой.

Ряд флаконов возможно датировать более общим образом—первыми двумя веками; в их числе—большая часть колбовидных флаконов, ряд небольших флаконов с шаровидным туловом, часть

¹ Правда, монеты императора Августа в отдельных случаях находились в обращении до III—IV вв. н. э., однако изучение погребений в Гарни, содержащих монеты Августа, а также параллели имеющихся в них стеклянных сосудов показывают, что эти погребения датируются I или II веком.

флаконов с выпуклыми гранями. Из флаконов, выдутых в форме, первыми двумя веками н. э. датируются яйцевидные сосуды с двумя ручками и горизонтальными каннелюрами, чаша молочно-белого цвета с расширяющимися краями и т. д.

К третьему веку относятся: из сосудов, изготовленных методом свободного выдувания,—большой грушевидный сосуд со шлифованным узором, чаша с накладными сетчатыми узорами. Из сосудов, выдутых в форме, следует упомянуть шестигранный сосуд. Более значительная группа сосудов может быть датирована также более общим образом—II—III веками, как-то: флакон с длинной шейкой, шаровидные сосуды с двумя ручками и выгравированными узорами, сосуд с одной ручкой и вдавленными стенками, ряд сосудов с накладными узорами. К этим же векам относятся ряд сосудов, изготовленных в форме,—шаровидные флаконы с конусообразными рельефными узорами, цилиндрический флакон.

III—IV веками н. э. можно датировать большой шаровидный сосуд с выгравированными поясками, флаконы с вдавленными стенками, флакон с одной ручкой с накладным узором, сосуды с выпуклыми узорами, сделанными путем выпивания, флакон грушевидной формы с короткой шейкой. К этому же времени относятся из выдутых в форме сосудов обломки сосуда грушевидной формы с конусообразными выпуклинами, шаровидные сосуды без ручек с вертикальными каннелюрами. Наконец, IV веком и началом V века датируются обломки сосуда со шлифованными узорами, флаконы с шаровидным туловом и расширяющейся кверху шейкой. Выдутый в форме сосуд с грушевидным туловом и вертикальными каннелюрами также относится к рассматриваемому времени.

Изучение обнаруженного в Армении стекла античной эпохи показывает, что оно в большей своей части привозное; при этом выясняются также основные центры

его производства. Вместе с тем можно говорить о первых образцах местного стеклоделия. Как при выяснении вопросов датировки, здесь так же основным методом изучения является сравнительный анализ и параллели.

В Армении до настоящего времени не обнаружены стеклодельные мастерские античного времени, хотя и первые данные об их наличии можно получить изучением рассматриваемых в выпуске стеклянных изделий. Армения, достигшая в эллинистическую эпоху сравнительно высокого уровня социально-экономического и политического развития, со своей оживленной городской жизнью, ремеслами и торговлей, несомненно обладала всеми материальными и техническими возможностями для организации производства стекла на месте. Этому содействовали имевшиеся в разных местах Армении кварцевые пески, которые, как известно, являются основным сырьем для стеклоделия. Однако до обнаружения стеклодельных мастерских, с их обязательным сопутствующим материалом—шлаком и производственным браком, одним из основных доказательств местного стеклоделия остаются типологические соображения. Сравнительное изучение ряда обнаруженных в Армении сосудов со всей очевидностью выявляет их различие от подобных сосудов античного мира. Отличительные черты ряда сосудов, обнаруженных на территории Армении, позволяют считать их результатом местного производства. Это в равной степени относится как к сосудам, изготовленным методом свободного выдувания, так и к сосудам, изготовленным выдуванием в форме (колбовидные бальзамарии с яйцевидным туловом, ряд сосудов с вдавленными стенками и вертикальными каннелюрами, шаровидные сосуды с короткой шейкой и т. д.). Восьмигранный флакон, который не удался стеклодуву и фактически представляет производственный брак, едва ли ввезен извне. В Армении, частично в Грузии,

обнаружены яйцевидные амфориски, по середине тулова которых проходит поясok из ромбовидных узоров. Эти амфориски представляют собой подражания подобным сирийским известным сосудам, распространенным также и в Армении.

Вне Армении и Закавказья подобный сосуд с ромбовидными узорами обнаружен в единственном экземпляре лишь в Сирии. Не исключено, следовательно, что сосуды этого типа могли производиться в Армении.

К местному стеклу можно причислить также ряд сосудов с вдавленными стенками, отдельные флаконы, колбовидные флаконы с яйцевидным туловом, шаровидные сосуды с вертикальными каннелюрами и т. д. Обнаруженные в разных местах Армении своеобразной формы колбовидные бальзамарии с яйцевидным туловом (№ 43—56) имеют небольшую емкость, мало отличаются друг от друга по общему виду и форме; характерным цветом является зеленоватый. Ареал распространения этих бальзамариев не выходит за пределы Закавказья, однако обнаруженные в Армении образцы своими отдельными чертами отличаются от обнаруженных в Грузии и на территории Советского Азербайджана. Для маленьких флаконов с шаровидным туловом и вертикальными каннелюрами, выдутых в формы, большая часть которых обнаружена в Вагаршапате, характерен светло-зеленоватый цвет (№ 136—145). Они также в общем походят друг на друга и, несмотря на некоторое различие формы, шеек и венчиков, составляют своеобразную и, вероятно, местную группу.

Не исключена возможность организации производства стекла в Армении, и, вероятно, оно связано с Сирией, тем более, что связи Армении с этой страной наблюдаются с древнейших времен и особенно тесны начиная со времени Тиграна II. В античном мире имелись стеклоделы, мастера-передвижники — которые организовывали производство стек-

ла в разных странах, где были для этого необходимые условия. Известно, что Энеон имел отделения своей мастерской в разных местах, а в конце жизни перенес все мастерские в столицу империи. Весьма вероятно, что некоторые из сирийских мастеров-стеклодувов утвердились и в Армении.

В первых веках н. э. Армения была одним из экономически развитых государств Передней Азии, поэтому она не могла не иметь такой важной отрасли производства, какой было стеклоделие. Еще в I в. до н. э. при Тигране II в числе ряда эллинистических стран были завоеваны также Сирия, Финикия, которые являлись крупными центрами стеклоделия. Столица Селевкидов Антиохия — самый важный торговый центр Сирии — стала на время одним из престольных городов Тиграна Великого. Кроме того, Тигран и его преемник Артавазд II переселили в Армению большое количество населения из эллинистических городов для заселения своих больших городов. А в древности в таких случаях предпочтение отдавалось торговцам и ремесленникам. Известно, что эти переселенцы, распределенные по городам, играли в Армении большую роль — как торговцы и квалифицированные ремесленники. Вероятно, они так же, как в Понте, Каппадокии или Парфянском царстве, обладали особыми правами и привилегиями.

Наконец, очень важно отметить свидетельство раннесредневекового историка Агафангела о том, что в Вагаршапате в конце III в. имелась стеклодельная мастерская.

При всем этом можно со всей определенностью сказать, что большая часть античного стекла Армении ввозилась. Изучение этого стекла убедительно показывает, что основным поставщиком стекла в Армению являлась Сирия, ее стеклодельные центры. Это обстоятельство не следует считать случайным, поскольку, как уже говорилось, Сирия вместе с Фи-

никией являлась одним из самых известных центров стеклоделия античного мира. По всей вероятности, именно здесь, быть может и в Египте, были сделаны два открытия, вызвавшие переворот в технологии стеклоделия—изготовление стекла методами свободного выдувания и выдувания в форме. Эти открытия вывели стеклоделие из узких рамок на путь массового производства. Сирийское стекло начало наводнять мир. Почти полное совпадение форм и узоров целого ряда образцов стеклянных изделий, обнаруженных в Армении, с сосудами из Сидона, Дура-Европоса и других сирийских центров не оставляет сомнений относительно их сирийского происхождения.

Наиболее яркие образцы сирийского стеклоделия, обнаруженные в Армении—характерные сидонские бальзамарии, изготовленные методом выдувания в форме, амфориски, принадлежащие к кругу производства известного в античном мире стеклодела Энеона, шаровидные сосуды с одной ручкой и вертикальными каннелюрами—как по количеству, так и по мастерству выполнения могут украшать лучшие собрания античного стекла.

По примеру сирийского стеклоделия

новые центры по производству стекла были созданы и в ряде других мест. Наряду с действующими египетскими мастерскими появились мастерские на Кипре, в Италии, Галлии, в Рейнской области.

Интересно отметить, что параллели нескольких образцов древнего стекла Армении указывают на Египет и Кипр как на возможное место их происхождения, хотя они несомненно привезены в Армению вместе с сирийским стеклом. Два первоклассных сосуда рядом своих особенностей как бы связываются с стеклодувным производством Рейнской области римского времени, но обстоятельства их ввоза в Армению еще нуждаются в дополнительном освещении.

Обнаружение в большом количестве именно сирийского стекла в древних крепостях Армении, в поселениях сельского типа, а в ближайшем будущем следует надеяться—также и в городах, является примечательным и характерным явлением, относящимся к армяно-сирийским экономическим и культурным связям, которые были довольно тесны не только в древнюю или античную эпоху, но и в раннее средневековье.

INTRODUCTION*

Man invented glass—a contrivance of major significance in the life of the community—in the remote past, some five six thousand years back. Its place of invention is still uncertain. Some scientists give priority to Egypt, others to the other countries of the Near East. Flinders Petri, one of those advocating the latter view, assumed at the close of the past century that the fountainhead of glassware was Mesopotamia, presumably the Caucasus, where glassmaking centres are of an earlier date than those in other countries, including Egypt. He held that the glassware found in the Nile delta, relating to the epoch of the 1st Dynasty (the beginning of the 3rd millenium) or even to earlier times, had been brought from Asia. Although the hypothesis set forth by Flinders Petri is backed by a number of glass investigators, yet the paucity of finds of the 3rd—2nd milleniums B. C., disinterred in Mesopotamia and the Caucasus, cannot serve a basis of priority. Glass might have been invented independently by various peoples at various times.

The oldest glass objects are familiarly known to be beads and seals that are imitations of their stone-made counterparts. They were made in ordinary furnaces out of the matrix obtained at a low temperature. As to glass vessels they were manufactured as follows: hot and soft glass threads were poured over moulds of clay and sand until the latter were covered with a glass layer; next they were heated seven

times before rolling the substance over a ground plate of stone to secure a smooth surface for the vessel. After shaping the vessel it was cooled, whereupon the clay and sand mould-core was removed. Vessels made in this way were internally rough. In the centuries that followed the general evolution of technique and glassmaking resulted in new ways of glassworking. In Hellenistic times the manufacture of glass was improved by using high temperature and the ware assumed a shape similar to our own. The revolutionising invention was the method of blowing that was devised on the threshold of our era.

Opinions diverge as to the time and place of this invention. Some of the scientists attribute primacy to Alexandria, others trace its home to Syria. In any case both Alexandria and the Syrian city of Sidon were the fountainheads of advanced glasswork in those days. It is difficult, therefore, to assign priority to any of them. It is highly probable that the invention was made in the 1st century B. C. in Syria and Egypt simultaneously or with a slight difference in time. The important point in this case remains to be the fact that blowing gave birth to a host of new and original shapes whereby mass production of glassware was started which, in turn, reduced the cost-price of glass made objects and favoured their spread.

So far, beads (mid-second millenium B. C.) found in tombs at Lechashen are among the oldest glassware specimens in

* Translated into English by P. Mesropian.

Armenia. They are preserved in the State History Museum of Armenia. The most interesting early patterns of Armenian glassware include the upper part of a chalice with the figurine of a woman embossed on it and an alabaster neck, both found in Karmir Blour in 1953, their home being located as Rhodes. Both are made of polished nontransparent glass; the former in a clay mould, the latter with the help of a sand-core. Various shaped beads have also been unearthed at Karmir Blour. They display specimens that are made of high quality translucent glass, probably of Mesopotamian origin. Glass beads, seals and buckles have also been uncovered at a number of historic sites of early Armenian (6th—4th centuries B. C.) and Hellenistic (3rd—1st centuries B. C.) epochs; some of them are local makes.

Relying on archeological evidences, glass objects and articles were widespread in Armenia during the first centuries A. D.

Armenian glassware of those days is of great interest as far as the technique of manufacture and the diversity of colors and shapes are concerned. It is also of consequence in studying the manufacture of glass not only in Armenia but of the ancient world as a whole.

The present volume of ancient glass of the Armenian archeological atlas comprises about 150 objects; a great many of them are glass vessels. Along with fragments of flasks the investigator has likewise at his disposal about 120—130 unbroken or partly fractured glass vessels.

The study of this valuable collection sheds light on glassmaking in Old Armenia and the ancient world as well as on the commercial relations of Armenia with other countries. All the glassware under consideration, with the exception of two specimens that come from Maku and the highlands of Gharabagh, have been found out over the territory of Soviet Armenia. They were unearthed mostly during the diggings of Garny, started in 1949, in the

necropolis, in the ancient fortress and at the construction sites. Another large group comes from tombs in Vagharshapat during the expeditions of 1926—30 and through specially designed excavations aimed at ascertaining the location of the ancient city of Vagharshapat. The vessels dug out in the basin of lake Sevan by Yervand Lalayan are also among the artifacts brought to light by excavations. Another group of vessels and flasks was found out accidentally at a construction site, in the basin of lake Sevan, viz. the town of Sevan and the villages of Karadzi, Verin Guetashen, Tsovinar, Lechashen, the village of Ashnak in the district of Talin, the district of Goghb, the villages of Gheghadir and Kyulluja in the district of Abovian and the village of Guetashen and Verin Artashat in the district of Artashat.

The glass vessels come overwhelmingly from tombs. This fact bespeaks fairly well the nature of the glassware. The flasks found in tombs are basically containers of oils, perfumes and ointments, buried with the deceased to serve them in the other world. The flask-shaped big vessel and some others (foursided in form) - could be excluded from the list since the carafe and the glass bottle were used in everyday life.

The collection of Armenia's ancient glass exhibits a great variety of form, size and proportion. In this assemblage we come across flask- and ball-shaped, ovoid, cylindrical, manysided vessels and their numerous variants. The distinctive forms are amphorous, pear-shaped, date-like, vessels bearing human faces. They are mostly without handles; some of them possess one or two handles.

The bottom of the vessel found in a tomb of Garny is incised with the name «Germanos» in Greek letters. The occurrence of proper names on the base and walls of glass vessels was common in the ancient world and indicated the name of the glass

maker, the workshop or the owner of the vessel.

A striking diversity in colours and tinges is similarly to be noted among the vessels. Frequently the tinge of greenish, sky blue flasks is to be accounted for by the raw material, i. e. the natural mixtures of the sand. The other colours are imparted artificially, by the addition of some metal oxide to the bulk of the glass.

The pretty violet colour of vessels is due to the addition of manganese oxide, the white, milky colour is due to lead oxide while the dark blue results from the addition of cobalt. Various shades of greenish, bluish, yellowish, chestnut coloured and violet glass occurs in Armenia. Uncoloured (white) glass is also met with.

The flasks are eminently greenish and sky blue; others, especially those made with the help of moulds, are chestnut coloured or violet.

Armenian glassware displays also a great degree of variety in the technique of manufacturing.

A study of this glassware shows that all the basic forms of technology were applied in glassmaking—rolling, free blowing, mould-blowing as well as the various forms of hot and cold working.

The bulky, thick-walled flasks, shaped roughly, were produced not by blowing but were hand made. While hot, the glass bulk was mounted on special rod which was rolled to impart the vessel the shape of a flask.

Ancient glassware of Armenia was made largely by blowing. With the tip of the blowpipe the glassmaker would take the proper amount of glass and give it the desired form by blowing, changing the position of the pipe and rolling over the stone plate.

The vessels were often submitted to hot and cold processing too. The particular handle, at times achieving the integrity of the vessel, was attached to the latter while still hot. The same process held good when

fixing the round foot to the base or the lip to the upper part. The passage between the body and the neck was drawn out by means of pincers which is particularly noticeable on flask-shaped vessels. The feet were drawn out of the glass amassed at the base, while it was hot. Decorating with marvered bands is typical of subsequent periods. Hot thread or ribbon like glass bands were dragged over the surface of the vessel in spiral, wavy, grill work and other designs. The best specimen with similar patterns is offered by bowl no. 87 parallels of which are to be found in west-European glassware. A characteristic example of similarly prepared vessels with spiral motifs is flask no. 89 which must have been brought from Syria. Frequently the bands and the marvered vessels are of the same colour; yet differently stained bands are also met with. The latter is exemplified by flask no. 86 with a ball-shaped body. It is made of uncoloured glass of medium thickness, criss crossed with chestnut threads that impart the vessel a nice display of two colours. Snake-shaped parallel lines run on either side of the bands. Ornaments reminiscent of snake heads were also dragged on vessels embellished with similar bands. Hence the name «snake-ribbed glassware» conventionally adopted for analogously designed vessels. A typical representative of this group is flask no. 85 which, together with similar flasks found in Cairo and Bori (Georgia), makes us reconsider the question of the production centres of snake-band marvered flasks.

Instances of hot processing are also furnished by glassware with pinched decorations: globular ornaments mipped on the walls of the bodies as well as the glazing of the sides.

Cold working was effected after the vessel was complete as the surface was decorated by mechanical way. Engraving and grinding were also forms of cold working. The former was done by

means of a scraper while the latter was executed against a special pulley or wheel. The technique of glass engraving and grinding, common to the Hellenistic period, began to be used extensively in glassmaking especially in the 2nd—4th centuries A. D. Ground-out decorations of simpler pattern on earlier vessels, become more elaborate and diverse as time goes on.

Specimens of such vessels, particularly fragments, were encountered in Armenia, the best illustration of this set being afforded by flask no. 76, made of milky, thick glass, the polished and engraved embellishments of which underlie its significance.

The location of a particular group of glass manufacture involves a great many difficulties, and a final adequate solution to the problem is unattainable in all the cases. The same difficulties arise as we set our mind on determining the production locus of vessels with polished and engraved embellishments. Anyhow the aforesaid vessels have parallels in form and in ornaments in west-European glassware and are akin to the glassmakes of the Rhineland.

Glassmaking developed further with the introduction of special moulds into which the vessels were blown. A study of mould-blown vessels found in Armenia indicates that undivided, double-fold and even three-fold moulds were used for their preparation. The undivided moulds were probably wooden, wide in the upper part and narrow in the lower, so as to bring out the ready vessel with ease.

Most of the vessels are cast in two-leaved moulds. This can be identified by the vertical mould-seam on the surface dividing the vessel roughly into two halves. The three seams traceable on one vessel point to a three-fold mould in which the glass was blown.

The glassware found in Armenia is noted not only for the various forms of particular vessels but likewise for the

walls embossed with diverse mould-designs. This shows that moulds with variform motifs were used; aside from moulds with internally smooth walls, others with relief decorations were also in practice. The latter comprised internally engraved or glazed motifs and horizontal grooves, twisted or rhomboid horizontal bands, comical relief decorations on various vessels and circles. Female faces are oppositely in relief on the globular body of a vessel.

We have seen that most glassware was found in tombs. In all cases when archaeological rules of tomb excavation are aided by, glass vessels are readily dated. The concurrent objects, such as seals, clay vessels, metallic articles often prove instrumental in determining the date of the glass. In this respect coins are of great significance, though it should be noted that coins found conjointly with glass vessels are not in quantity. Still, Roman (Emperor Augustus, Lucius Verus) and Sassanian (Artashir I) coins permit us to determine with certainty the date of glass vessels as pertaining to the 1st, 2nd and 3rd centuries A. D.¹

Nevertheless, most of the glassware of sepulchral origin unearthed from the fortress of Garny and the fragments disinterred from the ancient layer are dated only approximately, omitting at that casual discoveries. Therefore, a more reliable dating is to be derived from a study of the vessels themselves, bringing them into comparison with familiar objects whose dates are well established. In this way we are able to divide the ancient glassware of Armenia into specific periods (1st-4th centuries A. D.). Thus, for instance, a number of free blown flasks, most of the

¹ True, the coins of Emperor Augustus continue in use in certain cases up to the 3rd--4th centuries A. D., yet a study, for instance, of tombs in Garny with coins of Augustus, and the parallels of vessels which are in, indicates that they are traceable back to the 1st or, at most, the 2nd centuries A. D.

small-sized flasks and some of the ball-shaped vessels can be put down to the 1st century A. D. Some mould-blown flasks, vessels with relief decorations, all types of oval vessels with two handles (amphorisks), part of the grooved ball-shaped vessels, the amphorous, vertically grooved vessels, also the eightsided flasks with two handles are likewise to be ascribed, in all probability, to the 1st century A. D. The ball-shaped vessels made by free blowing, the amorphous vessels with low, two knob handles and the fragments of bowls relate to the 2nd century A. D. To the mould-blown type pertain the date like vessels, also those with female figurines and the rectangle shaped with one handle.

Several flasks are of a more general date, 1st-2nd centuries A. D. They include the majority of flask-shaped vessels, some ball-shaped small-sized flasks and part of the flasks with intorted sides. Of this class the oval-bodied vessels with two handles, the milky bowl with horizontal grooves and widening rim, lips etc. go back to the 1st-2nd century A. D.

Among those that are made by free-blowing one pear-shaped vessel with ornaments ground on the pulley and a bowl marvered with grill work pertain to the 3rd century A. D. Treating of mould-blown vessels particular mention should be made of the six-sided vessel.

It is impossible to impart a more general date to a greater amount of vessels, i. e. 2nd—3rd centuries A. D. This kind includes the tall neck flasks, the ball-shaped vessels with two handles and incised patterns, vessels with one handle and intorted sides and a number of others with marvered decorations. The ball-shaped comical flasks with relief motifs and the cylindrical flask, pertaining to the same period, are also mould-blown.

The ball-shaped large vessel dragged with engraved bands, flasks with intorted sides, the one handle flask with marvered motifs, the vessels with pinched relief or-

naments and the pear-shaped, low neck flask are traceable to the 3rd—4th centuries A. D. Here also belong the fragments of conical pear-shaped vessels with bosses, the ball-shaped vertically grooved vessels with no handles, all of them mould-blown. Lastly, the fragments of vessels with ground out decorations and the ball-shaped flasks with necks widening upwards are dated back to the 4th or the onset of the 5th centuries A. D. Again, mould-blown is the pear-shaped bodied, vertically grooved vessel which is likewise of the same period.

The analysis of ancient glass discovered in Armenia shows that it is largely imported. Its centres are also revealed. At the same time it enables us to speak of the initial specimens of local glassmaking. In this case, too, the cardinal method of studying is comparison with parallels.

No glass workshop relating to ancient times has hitherto been discovered in Armenia although the objects considered in the present volume bespeak indirectly their existence. Armenia, that had achieved a comparatively high standard of socio-economic and political development under the ancient or Hellenistic period, had, no doubt, all the material and technical means at her disposal for organising the local manufacture of glass at a time when the country's political life, crafts and commerce were in the ascendant. Glassmaking was also promoted by the occurrence of quartz sand in different parts of Armenia which, as is well known, constitutes the basic raw material of glass. But before the establishment of glassmaking factories or workshops, typological observations are one of the principal evidences testifying to the local manufacture of glass. A comparative study of a number of flasks discovered in Armenia manifests their distinction from analogous vessels of the ancient world. The peculiar features of some vessels found in Armenia give good reason to look upon them as locally

made. This is equally true of flasks made by free-blowing and with the help of moulds (flask-shaped oval-bodied vessels, a number of vessels with intorted sides, vertically grooved, ball-shaped, low neck vessels and so on).

The octagonal flask which, as a matter of fact, is a waster, could have hardly been imported. In Armenia and partly in the Transcaucasus ovoid amphorisks have been encountered, the horizontal band encircling the middle of the body, adorned with rhomboids. Those amphorisks are imitations of similar vessels widespread in Syria and also in use in Armenia.

Only one such vessel with rhomboids has been found outside Armenia and the Transcaucasus (in Syria). Therefore this fact does not rule out the possibility of similar vessels being produced in Armenia.

A number of flasks with intorted sides, certain types of flasks, oval-bodied flask-shaped vessels, vertically grooved ball-shaped vessels etc. can likewise be ranked among local glassware. The oval-bodied, singularly shaped flasks (nos. 43—56) found in various areas of Armenia, are of small capacity; they differ but slightly from each other in shape and size; they are basically greenish. Those flasks are met with in the Transcaucasus, yet those discovered in Armenia display distinctive features of their own that mark them off from analogous vessels found in Georgia or Soviet Azerbaijan. Slight greenish is characteristic of ball-shaped-bodied, vertically grooved mould-blown small flasks, the majority of which have been uncovered in Vagharshapat (nos. 136—145). Despite some variations in shape, neck and rim, they are on the whole similar and form a peculiar collection of presumably local origin.

The production of glass in Armenia is not excluded and it must have been linked with that of Syria if we realise, in particular, the fact that Armenia was in

close contact with that country since the days of Tigranes the Great.

There were strolling glassmakers in the ancient world who organised the manufacture of glass in various countries where conditions for its production were available. It is known that Enmion had branches of his factory, and in his declining years he grouped all the workshops into the capital of the empire. It is highly probable that some of the glassmakers of Armenia were Syrian strolling artisans.

At the start of our era Armenia was a powerful and advanced state of the Middle East. She could not consequently fail to possess such an important branch of production as glassmaking. In the first century B. C. under Tigranes the Great in addition to some Hellenistic states Syria and Phoenicia, the two fountainheads of glassmaking, came also under Armenian sway.

For a short while Tigranes moved his residence to the important Syrian commercial hub, Antioch, the capital of the Seleucids. Furthermore, Tigranes and his successor Artavazd II moved a great many people to Armenia for the settlement of the latter in the large cities. In old days tradesmen and artisans were at a premium. It is commonly known that those resettled immigrants played a key role in Armenia as qualified tradesmen and skilled artisans. They must have also enjoyed special rights and privileges as was the case in Pontus, Cappadocia and the Parthian kingdom.

Finally, it is very essential to recall the testimony of Agathangelus, an early mediaeval historian, according to which a glassmaking factory was in existence in Vagharshapat at the close of the 3rd century A. D.

Notwithstanding all those evidences, it can be asserted that most of the ancient glass of Armenia is introduced from other areas. An analysis of this glass shows with unquestionable certainty that Syria

and her glassmaking centres have been the supplier of Armenia with glass. This circumstance should not be attributed to mere accident since Syria and Phoenicia were the most outstanding centres of glassmaking in the ancient world. In all probability it was in that country, and presumably in Egypt too, that two revolutionising inventions in the production of glass were made—free-blowing and mould-blowing. Those two factors account for the mass production of glass. Syrian glass began to inundate the world markets. The identity of general form and design of some glass specimens found in Armenia with vessels made in Sidon, Dura-Europos and other Syrian centres dispels any doubt as to their Syrian origin.

The more prominent specimens of Syrian glass in Armenia: typical mould-blown Sidon flasks, amphorisks popular in the ancient world, vertically grooved ball-shaped vessels with one handle can be considered the best patterns of ancient glass in number and execution.

Syrian glassmaking set the pattern in establishing a number of new centres in other areas. In addition to Egyptian factories, others were set up in Cyprus, Italy, Gaul and the Rhineland.

It is noteworthy that certain types of Armenian ancient glass point to parallels in Egypt and Cyprus as their locus, though they must have been doubtlessly brought to Armenia along with Syrian glass. Two high-quality vessels display features peculiar to glassmaking in the Rhineland; yet the circumstances under which they had been brought to Armenia require additional elucidation.

The discovery of Syrian glass in profusion in the ancient fortresses of Armenia, even in rural areas and presumably in the near future in urban regions as well, is as typical as striking for it reflects Armeno-Syrian economic, commercial and cultural bonds which were close enough not only in the old or ancient times but also in the early Middle Ages.

ԳԼԱՆՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՎԱԾ ԱՊԱԿԵՂԵՆ
 СТЕКЛО, ИЗГОТОВЛЕННОЕ ПУТЕМ НАКАТЫВАНИЯ
 GLASSWARE MADE BY ROLLING

1. Գլանաձև սրվակ, թույլ կանաչ երանգով հաստ ապակի (բարձր. 8 սմ): Գտնվել է սալարկղային թաղումից, II դար, հավանաբար եգիպտական (Գառնի, դամբ. № 78, ՀՊԹ, № 2100/71):
1. Бальзамарий цилиндрической формы, из толстого стекла, бледно-зеленоватого оттенка (высота 8 см). Найден в каменном ящике. II в. Вероятно, египетского происхождения (Гарни, погребение № 78, ИМА, № 2100/71).
1. Cylindrical flask of thick glass; slight green; height 8 cm. Found in slab stone tomb. Probably Egypt. 2nd century A. D. (Garny, tomb 76, ИМА, No 2100/71).

Sb'u
 Смори: Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 15.
 See
 Ջոզաֆիններ' Edgar, Table XI, no. 32.798;
 Параллели: Harden, Roman Glass, table IX, no. 837
 Parallels. Vessberg, p. 14, tables IX, 28 and XXI;
 Neuburg, table XXV 84;
 Davidson, table 27, fig. 8;
 Fremersdorf, Das naturfarbene Glas, p. 44, tafel 91.

2. Կոնաձև ցածրադիր իրանով, երկարավիզ սրվակ՝ կանաչավուն հաստ ապակուց: Ներսի դատարկ մասը ներքևում ավելի նեղ է, քան վերևում, գտնվել է սալարկղային թաղումից (բարձր. 10,5 սմ): Մ. թ. I—II դդ., հավանաբար եգիպտական (Գառնի, դամբ. № 9, ՀՊԹ, № 1964/102):
2. Бальзамарий с конусовидным, низким туловом и длинной шейкой, из толстого зеленоватого стекла. Внутренняя полая часть внизу не расширяется, а, наоборот, суживается, высота 10,5 см. I—II вв. Вероятно, египетского происхождения (Гарни, погребение № 9, ИМА, № 1964/102).
2. Comical flask, low body, tall neck; height 10.5 cm.; greenish thick glass, the inner lower part narrower than the upper; the massive walls widen comically. Found in slabstone tomb. Probably Egypt. 1st-2nd century A. D. (Garny, tomb no. 9, ИМА, No 1964/102).

Տե՛ս
Смотри: Г а р и н, I, стр. 46; Г а р и н, II, стр. 70.
See

Ձուգաճեռներ՝ Угрелидзе, рис. 13;
Параллели: Лурье и др., рис. 101.
Parallels:

3. Կոնաձև ցածրադիր իրանով, երկար վզով սրվակ, մուգ կանաչավուն, մասսիվ (բարձր. 10 սմ): Գտնվել է կարասսպին թաղամիջ, № 124 սրվակի հետ, I—II դդ.: Հաժանարար տեղական (Գյուլլուջա, ՀՊԹ, 2280/10):
3. Бальзамарий с конусовидным низким туловом и длинной шейкой, из толстого темно-зеленоватого стекла (высота 10 см). Найден в карасном (кувшинном) погребении вместе с сосудом № 124. I—II вв. Вероятно, местного происхождения (Кюллуджа, ИМА, № 2280/10).
3. Conical flask, low body, tall neck; dark green, bulky; height 10 cm. Found in jar interment together with flask no. 124. "Probably local. 1st-2nd centuries A. D. (Kyulluja, HMA, No 2280/10).

Տե՛ս
Смотри: Խաչատրյան, Անտիկ ազական նմուշներ, էջ 76, նկ. 7:
See Хачатрян, Материальная культура, стр. 14.

Ձուգաճեռներ՝ Угрелидзе, рис. 13;
Параллели: Лордкипанидзе, рис. 7.
Parallels:

ԱՋԱՏ ՓԶԵԼՈՒ ԵՂԱՆԱԿՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՎԱԾ ԱՊԱԿԵՂԵՆ
 СТЕКЛО, ИЗГОТОВЛЕННОЕ ПУТЕМ СВОБОДНОГО ВЫДУВАНИЯ
 GLASSWARE MADE BY FREE BLOWING

- 4—9. Գլանաձև, ցածի մասում քիչ լամպոնո էրկարավիզ սրվակներ, վզի և իրանի հազիվ նկատելի բաժանումով: Գտնվել են Գառնիում սալարկղային թաղումներից, I—II դդ., հավանաբար սիրիական:
4. (Գառնի, դամբ. № 9, ՀՊԹ, № 1964/103):
 Բաց-երկնագույն (բարձր. 12 սմ), գտնվել է № №14, 21, 31 անոթների հետ
5. Կանաչավուն-երկնագույն (բարձր. 13,5 սմ): Գտնվել է № 44 անոթի հետ (Գառնի, դամբ. № 37, ՀՊԹ, № 1965/46):
6. Կանաչավուն (բարձր. 14,5 սմ), գտնվել է № № 27, 28, 73 անոթների հետ (Գառնի, դամբ. № 39, ՀՊԹ, № 1965/47):
7. Դեղնա-կանաչավուն (բարձր. 12 սմ), (Գառնի, դամբ. № 74, ՀՊԹ, № 2100/35):
8. Բաց-կանաչավուն (բարձր. 14,5 սմ), (Գառնի, դամբ. № 89, ՀՊԹ, № 2176/4):
9. Բաց-կանաչավուն (բարձր. թերի, 11,2 սմ), (Գառնի, դամբարանից):
- 4—9. Бальзамарины цилиндрической формы, внизу несколько расширяющиеся, с длинной шейкой и еле различимой перетяжкой у основания шейки. Найдены в каменных ящиках. I—II вв. Вероятно, сирийского происхождения.
4. Светло-голубой (высота 12 см). Найден вместе с сосудами № 14, 21, 31, (Гарни, погребение № 9, ИМА, № 1964/103).
5. Зелено-голубоватый (высота 13,5 см). Найден вместе с сосудом № 44 (Гарни, погребение № 37, ИМА, № 1965/46).
6. Зеленоватый (высота 14,5 см). Найден вместе с сосудами № 27, 28, 73 (Гарни, погребение № 9, ИМА, № 1965/47).
7. Желто-зеленоватый (высота 12 см), (Гарни, погребение № 74, ИМА, № 2100/35).
8. Светло-зеленоватый (высота 14,5 см), (Гарни, погребение № 89, ИМА, № 2176/4).
9. Светло-зеленоватый, венчик отбит (высота 11,2 см), (Гарни, погребение).
- 4—9. Conical flasks with slightly widening lower part and a slight division of neck and body. Unearthed in Garni, in a slabstone tomb. 1st-2nd century A. D. Probably Syria.

4. Slight sky blue; height 12 cm. Found together with flasks nos. 14, 21, 31. (Garny, tomb 9, HMA, No 1964/103).
5. Turquoise-blue; height 13.5 cm. Found together with flask no 44. (Garny, tomb 37, HMA, No 1965/46).
6. Greenish; height 15.5 cm. Found together with flasks nos. 27, 28, 79. (Garny, tomb 37, HMA, No 1965/47).
7. Yellowish-Greenish; height 12 cm. (Garny, tomb 74, HMA, No 2100/35).
8. Slight greenish; height 14.4 cm. (Garny, tomb 89, HMA, No 217/4).
9. Slight greenish; height 11.2 cm. (Garny, in a tomb).

Տե՛ս №№ 4—6, Գարնի, I, стр. 46, рис. 44, табл. 24; Գарни, II, стр. 15—16.

Смотри: 70—71, рис. 32, табл. XIII;

See Դ ր ա չ յ ա ն, Материальная культура, стр. 12;

Դ ր ա չ յ ա ն, О торговых связях, стр. 75, рис. 74;

№№ 7, 8, Хачатрян, Материальная культура, стр. 15;

Չուգաթեաներ՝ *Edgar*, table VIII, Nos. 36. 686; 32676;

Параллели: *Cesnolla*, tab'e XXVII, 7, 8, 9;

Parallels: *Toll*, table XIII, no. 1, XIV, no. 10, XLIII, tomb 23—XV, no. 1;
SCE. p. 165, 205 sqq. figs. 50, 17, 20, 21, 25, fig. 61. 5, 6, 8, 10;

Andrae und Lenzen, Tafel 46, no. 13413 (c);

Davidson, Corinth, fig. 11. 668;

JIV, table II, 8;

Fillarska, tabl. XLV, no. 3, XLIX no. 3;

Ионе, Погребение с оружием, рис. 22, 17;

- 10—12. Կոնաձև շատ ձգված իրանով, երկարավիզ սրվակներ, բաց կանաչավուն (րարձր. 8 սմ, մեկը թերի), գտնվել է կարասային թաղումից № № 62, 105 սրվակների հետ. մ. թ. I դար, սիրիական: (Վերին Արտաշատ, ՀՊԹ, № № 2112/3, 2112/4):
- 10—12. Бальзамарии с конусовидным сильно вытянутым туловом и длинной шейкой, светло-зеленоватого цвета (высота 8 см, один отбит). Найдены в карасном погребении вместе с сосудами № 62, 105. I в. Сирийского происхождения (Верин Арташат, ИМА, № 2112/3, 2112/4).
- 10—12. Flasks with tall necks, bodies dragged conically; slight greenish; height 8 cm.; Found in jar burial together with flasks nos. 62, 105. Syria, 1st century A. D. (Verin Artashat, HMA, No 2112/3, 2112/4).

Տե՛ս

Смотри: Х а ч а т р я н, Материальная культура. стр. 14.

See

Չուգաթեաներ՝ *Toll*, tab'z XLIII, tomb 23—XV, No. 2;

Параллели: *Vessberg*, p. 141, table XIX, 9;

Parallels: *Myres*, p. 509, No. 5102;

Davidson, fig. 11, No. 669;

Brock, Young, p. 80 sqq. table 25, figs. 1. 4 (1);

Kraelling, p. 543, table CXL, 6, fig. 25 (2565);

Harden, Ancient Glass, p. 424, fig. 3;

Գ ա ի Դ խ ե յ ա ն, стр. 187 и далее, рис. 62,2;

Сорокина, Тузлинский некрополь, табл. 12,2;

- 13—18. Կոնաձև, ձգված իրանով երկարավիզ սրվակներ, գտնվել են սալարկղային թաղումներից, I—II դդ., սիրիական:
13. Կանաչավուն (րարձր. 4,5 սմ), գտնվել է № № 22, 102, 112, 116 անոթների հետ (Գառնի, դամբ. № 6, ՀՊԹ, № 1964/64):

14. Բաց-երկնագույն (րարձր. 8,5 սմ), գտնվել է № № 4, 21, 31 անոթների հետ (Գառնի, դամբ. № 9, ՀՊԹ, № 1964/105):
15. Բաց-կանաչավուն (րարձր. 12 սմ սովել), գտնվել է № 39 սրվակի հետ (Վերին Գետաշեն, դամբարանից, ՀՊԹ, № 2240/3):
16. Բաց-կանաչավուն (րարձր. 11,5 սմ), գտնվել է № № 51, 52, 115 սրվակների հետ (Վերին Գետաշեն, դամբարանից, ՀՊԹ, № 1835):
17. Բաց-կանաչավուն (սահայ. մասի րարձր. 6,3 սմ), գտնվել է № № 20, 107, 108 սրվակների հետ (Գեղադիր):
18. Կանաչավուն, հատակը ներկված, շորթը կոտրված (րարձր. 12 սմ), փակվում է Երևանի պատմության թանգարանում:
- 13—18. Бальзамарии с конусовидным вытянутым туловом и длинной шейкой. Найденны в каменных ящиках I—II вв. Сирийского происхождения.
13. Зеленоватый (высота 4,5 см). Найден вместе с сосудами № 22, 102, 112, 116. (Гарни, погребение № 6, ИМА, № 1964/64).
14. Светло-голубой (высота 8,5 см). Найден вместе с сосудами № 4, 21, 31. (Гарни, погребение № 9, ИМА, № 1964/105).
15. Светло-зеленоватый, венчик отбит (высота больше 12 см). Найден вместе с сосудом № 39. (Верин Геташен, из погребения, ИМА, № 2240/3).
16. Светло-зеленоватый (высота 11,5 см). Найден вместе с сосудами № 51, 52, 115 (Верин Геташен, из погребений, ИМА, № 1835).
17. Светло-зеленоватый (высота сохранившейся части 6,3 см). Найден вместе с сосудами № 20, 107, 108 (Гехадир).
18. Зеленоватый, дно вдавленное, венчик отбит (высота 12 см) (в Музее истории Еревана).
- 13—18. Flasks with tall necks, conical, dragged bodies. Found in slahstone tombs. 1st-2nd century A. D. Syria.
13. Greemsh. Height 4.5 cm. Found together with flasks nos. 22, 102, 112, 116. (Garny, tomb 6, HMA, No 1964/64).
14. Turquoise blue. Height 8.5 cm. Found together with flasks nos. 4, 21, 31. (Garny, tomb 9, HMA, No 1964/105).
15. The festoon fractured; slight greemish. Height 12 cm. Found together with flask no. 39 in a tomb in Verin Guetashen, (HMA,R, No 2240/3).
16. Slight greemish. Height 11.5 cm. Found together with flasks nos. 51, 52, 115 in a tomb in Verin Guetashen (HMA No 1835).
17. Slight greemish. Height of the preserved part 6.3 cm. Found together with flasks nos. 20, 107, 108 (Geghadir).
18. Greemish. Concave base. The lip rim broken. Height 12 cm. Preserved at the museum of history of Yerevan.

Տե՛ս № 18, Երևան, էջ 36, տախտ. XV₂:

Смотри: №№ 13, 14. Гарни, I, рис. 33, 44, табл. 24;

See Т и р а ц я н, Материальная культура, стр. 12;

№№ 15, 16, 17; Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 15;

Զուգահեռներ՝

Параллели: Ч п л а ш в и л и, стр. 167, табл. XV, 8;

Parallels:

- 19—22. Կոնաձև, ցածրադիր իրանով երկարավիզ սրվակներ՝ գտնված սալարկղաշին թաղումներից, I—II դդ., սիրիական:

19. Բաց-դեղնավուն (բարձր. 3,8 սմ), գտնվել է № № 65, 74 անոթների հետ (Գառնի, դամբ. № 42, ՀՊԹ, № 1965/64):
20. Կանաչավուն (բարձր. 11 սմ), գտնվել է № № 17, 107, 108 սրվակների հետ (Գեղարդի):
21. Բաց-երկնագույն, գտնվել է № № 4, 14, 31 անոթների հետ (Գառնի, դամբ. № 9, ՀՊԹ, № 1964/104):
22. Իրանի մասը անգույն, թափանցիկ ապակույց, գտնվել է № № 13, 102, 112, 116 սրվակների հետ (Գառնի, դամբ. № 6, ՀՊԹ, № 1964/87):
- 19—22. Бальзамарии с конусовидным приземистым туловом и длинной шейкой. Найдены в каменных ящиках. I—II вв. Сирийского происхождения.
19. Светло-желтоватый (высота 3,8 см). Найден вместе с сосудами № 65, 74. (Гарни, погребение № 42, ИМА, № 1965/64).
20. Зеленоватый (высота 11 см). Найден вместе с сосудами № 17, 107, 108 (Гехадир).
21. Светло-голубой (высота 10,5 см). Найден вместе с сосудами № 4, 14, 31 (Гарни, погребение № 9, ИМА, № 1964/104).
22. Часть тулова, бесцветное, прозрачное стекло. Найден вместе с сосудами № 13, 102, 112, 116 (Гарни, погребение № 6, ИМА, № 1964/87).
- 19—22. Flasks with tall necks, conical low bodies. Found in slabstone tombs. 1st-2nd century A. D. Syria.
19. Slight yellowish. Height 3.8 cm. Found together with flasks nos. 61, 74. (Garny, tomb 42, HMA, No 1965/64-).
20. Greenish. Height 11 cm. Found together with flasks nos. 17, 107, 108 (Geghadir).
21. Turquoise-blue. Height 10.5 cm. Found together with flasks nos. 4, 14, 31. (Garny, tomb 9, HMA, No 1964/104).
22. with a colourless body, of translucent glass. Found together with flasks nos. 13, 102, 112, 116. (Garny, tomb 6, HMA, No 1964/87).

Տե՛ս №№ 19, 21, Гарни, I, рис. 44, табл. 24; Гарни, II, табл. XIV, рис. 32;
Смотри: Т и р а ц я н, О торговых связях, стр. 76, рис. 74;

See Т и р а ц я н, Материальная культура, стр. 12;

№ 18, Хачатрян, Материальная культура, стр. 15;

Ջուզաֆեռներ՝ Neuburg, table XXIII, 6;

Параллели: Toll, table XIII, no 2;

Parallels: Filarska, tabl. XLVII, 1, 2;

- 23—25. Կոնաձև, փոքր ինչ ուռուցիկ իրանով, երկարավիզ սրվակներ՝ գտնված սալարկղային թաղումներից, I—II դդ., սիրիական:
23. Բաց-երկնագույն (բարձր. 10,5 սմ), (Գառնի, դամբ. № 2, ՀՊԹ, № 1964/79):
24. Բաց-երկնագույն (բարձր. 10 սմ), (Գառնի, դամբ. № 40, ՀՊԹ, № 1965/60):
25. Կանաչավուն (բարձր. 7 սմ), գտնվել է № № 32, 40, 60, 113 սրվակների հետ (Գառնի, դամբ. № 75, ՀՊԹ, № 2100/39):
- 23—25. Бальзамарии с конусовидным, несколько раздутым туловом и длинной шейкой. Найдены в каменных ящиках. I—II вв. Сирийского происхождения.
23. Светло-голубой (высота 10,5 см), (Гарни, погребение № 2, ИМА, № 1964/79).

24. Светло-голубой (высота 10 см), (Гарни, погребение № 40, ИМА, № 1965/60).
25. Зеленоватый (высота 7 см). Найден вместе с сосудами № 32, 40, 60, 113 (Гарни, погребение № 75, ИМА, № 2100/39).
- 23—25. Tall neck conical flasks, bodies slightly blown out. Found in slabstone tombs. 1st-2nd century A. D. Syria.
23. Turquoise blue. Height 10.5 cm. (Garny, tomb 2. HMA, No 1964/79).
24. Turquoise-blue. Height 10 cm. (Garny, tomb 40, HMA, No 1965/60).
25. Greenish. Height 7 cm. Found together with flasks nos. 32, 40, 60, 113 (Garny, tomb 75, HMA, No 2100/39).

Sb't
Смотри: №№ 23, 24, Гарни, I, рис. 44; II, стр. 70, табл. XIV;
See № 25, Хачатрян, Материальная культура, стр. 15.

26. Իրանը դուրս ցցված կողերով երկարավիզ սրվակ, կապտա-կանաչավուն ապակի, (բարձր. 10,6 սմ), գտնվել է սաքարկղաչին թաղումից, I—II դդ., միրիական (Գառնի, դամբ. № 40, ՀՊԹ, № 1965/60):

26. Бальзамарий, тулово с выступающими боками и длинной шейкой, голубо-зеленоватого цвета. Найден в каменном ящике (высота 10,6 см). I—II вв. Сирийского происхождения. (Гарни, погребение № 40, ИМА, № 1965/60).

26. Carinated flask with tall neck, the body obliquely angular. Turquoise-blue. Found in slabstone tomb. Height 10.6 cm. 1st-2nd century A. D. Syria. (Garny, tomb 40, HMA, 1965/60).

Sb'u
Смотри: Гарни, II, стр. 70, табл. XIV.
See

27—36. Տանձաձև շատ ուռուցիկ իրանով երկարավիզ սրվակներ, գտնված սալարկղաչին և կարասային թաղումներից, I—II դդ., միրիական:

27. Բաց-երկնագույն (բարձր. 7,5 սմ), գտնվել է կարասային թաղումից՝ Օգոստոս կայսեր դրամի և № № 6, 28, 73 անոթների հետ (Գառնի, դամբ. № 39, ՀՊԹ, № 1965/56):

28. Բաց-երկնագույն (բարձր. 17,3 սմ), գտնվել է կարասային թաղումից՝ Օգոստոս կայսեր դրամի և № № 6, 27, 73 անոթների հետ (Գառնի, դամբ. № 39, ՀՊԹ, № 1965/54):

29. Կանաչավուն (բարձր. թերի, 8 սմ), Երևան, ՀՊԹ, № 1216/288):

30. Կանաչավուն-երկնագույն (բարձր. 12,5 սմ), գտնվել է № 101 բեկորների հետ (Գառնի, դամբ. № 58, ՀՊԹ, № 1966/40):

31. Բաց երկնագույն (բարձր. 11,5 սմ), գտնվել է № № 4, 14, 21 անոթների հետ (Գառնի, դամբ. № 9, ՀՊԹ, № 1964/103):

32. Բաց-կանաչավուն (բարձր. 15 սմ), գտնվել է № № 25, 40, 60, 113 սրբվակների հետ (Գառնի, դամբ. № 75, ՀՊԹ, № 2100/37):

33. Կապտա-կանաչավուն (բարձր. 12 սմ), (Աշմակ, դամբարանից, Պետական էրմիտաժ, № Кз—6257):

34. Անգույն (բարձր. 13,5 սմ), (Աշմակ, դամբարանից, Պետական էրմիտաժ, № Кз—6258):

35. Մանուշակագույն (պահպ. մասի բարձր. 5 սմ), գտնվել է № № 57, 58 սրբվակների հետ (Գառնի, դամբ. № 80, ՀՊԹ, № 2100/80):

36. Սպիտակավուն (դարձր. թերի), (Գառնի, ՀՊԹ, № 2098/46):
- 27—36. Бальзамарии с сильно раздутыми грушевидным туловом и длинной шейкой. Найдены в каменных ящиках и карасных погребениях I—II вв. Сирийского происхождения.
27. Светло-голубой (высота 7,5 см). Найден в карасном погребении вместе с монетой императора Августа и сосудами № 6, 28, 73 (Гарни, погребение № 39, ИМА, № 1965/56).
28. Светло-голубой (высота 17,3 см). Найден в карасном погребении вместе с монетой императора Августа и сосудами № 6, 27, 73 (Гарни, погребение № 39, ИМА, № 1965/54).
29. Зеленоватый, шейка отбита (высота 8 см). (Ереван, ИМА, № 288).
30. Зеленовато-голубоватый (высота 12,5 см). Найден вместе с обломками сосуда № 101 (Гарни, погребение № 58, ИМА, № 1966/40).
31. Светло-голубой (высота 11,5 см). Найден вместе с сосудами № 4, 14, 21 (Гарни, погребение № 9, ИМА, № 1964/103).
32. Светло-зеленоватый (высота 15 см). Найден вместе с сосудами № 25, 40, 60, 113 (Гарни, погребение № 75, ИМА, № 2100/37).
33. Голубо-зеленоватый (высота 12 см). (Ашнак, из погребений, Гос. Эрмитаж, № К₃—6257).
34. Бесцветный (высота 13,5 см). (Ашнак, из погребений. Гос. Эрмитаж, К₃—6258).
35. Фиолетового цвета (высота сохранившейся части 5 см). Найден вместе с сосудами № 57, 58 (Гарни, погребение № 80, ИМА, № 2100/80).
36. Беловатый (полная высота не сохранилась). (Гарни, из погребений, ИМА, № 2098/46).
- 27—36. Pear-shaped, tall necked flasks with protuberant bodies. Found in slabstone tomb. 1st-2nd century A. D. Possibly Syria.
27. Turquoise-blue. Height 7.5 cm. Found together with dinar of emperor Augustus and with flasks nos. 6, 28, 73. (Garny, tomb 39, HMA, No 1965/56).
26. Turquoise-blue. Height 17.8 cm. Found together with dinar of emperor Augustus and with flasks nos. 6, 27, 73. (Garny, tomb 39, HMA, No 1965/54).
29. Greenish, of incomplete height 8 cm. (Erevan, HMA, No 1216/288).
30. Turquoise-blue. Height 12.5 cm. Found together with fragments no 101. (Garny, tomb 58, HMA, No 1966/40).
31. Large body; turquoise-blue. Height 11.5 cm. Found together with flasks nos. 4, 14, 21. (Garny, tomb 9, HMA, No 1964/103).
32. Slight greenish. Height 15 cm. Found together with flasks nos. 25, 40, 60, 113 and gilded heads (Garny, tomb 75, HMA, No 2100/37).
33. Turquoise-blue. Height 12 cm. (from a tomb in Ashnak, the Hermitage, inv. K 3—6257).
34. Whitish, Height 13.5 cm. (from a tomb in Ashnak, the Hermitage inv. K 3—6258).
35. Violet; the preserved part 5 cm. high. Found together with flasks nos. 57, 58. (Garny, tomb 80, (Garny, tomb 80, HMA, No 2100/80).
36. Whitish, of incomplete height. (Garny, HMA, No 2098/46).

Տե՛ս № 27, 28, 29, 30, 31, Գ а р н и, I, рис. 45, табл. 24; Գ а р н и, II, рис. 32, табл. XIII,
Смотри: XIV; Т и р а ц я н, Матеріальная культура, стр. 12; Т и р а ц я н, О торговых св-
See зях, стр. 75—76, рис. 74;
№ 32, Х а ч а т р я н, Матеріальная культура, стр. 15;
№ 33, 34, К и н ж а л о в, стр. 55, рис. 3;

Հուգահեռներ՝ *Toll*, table XIV, nos. 8, 11, 16;
Параллели: *Premersdorf*, Das naturfarbene Glas, Tafel 57, 58;
Parallels: *Filarska*, pp. 188—189, tabl. XLIII, 1, 3, XLIX, 2;
Zahn, p. 246;
Isings, Form 28a;
Marshall, table 210, 1, 2, 3;
SCE, pp. 156, 201, sqq., figs. 22, 26, 48;
Vessberg, p. 133, table VII, pp. 22—26.

37. Գնդաձև իրանով, երկարավիզ սրվակ, կապտա-կանաչավուն ապակուց, (րարձր. 18 սմ), գտնվել է գրոնտային թաղումից մ. թ. I դար, Կիրիա-կան (Գառնի, դամբ. № 103, ՀՊԹ, № 2288/79):
37. Бальзамарий с шаровидным туловом и длинной шейкой, голубо-зелено-ватый (высота 18 см). Найден в грунтовой погребении. I в. и. э. Сирийского происхождения (Гарни, погребение № 103, ИМА, № 2288/79).
37. Ball-shaped body, tall-necked flask; of turquoise-blue glass. Height 18 cm. Found in an interment. 1st century A. D. Syria. (Garny, tomb 103, HMA, No 2288/79).

Տե՛ս
Смотри: Х а ч а т р я н, Матеріальная культура, стр. 15.
See

Հուգահեռներ՝ *Makhalatla*, table IX, 3;
Параллели: *Toll*, table XLIV; tomb 24—IV; nos. 14—16, table XXXIX; tomb 11 (the last),
Parallels: table LV, tomb 41, no. 4, tomb 47 no. 7;
SCE, pp. 156, 201 sqk. figs. 48, 22, 26;
Harden, Ancient Glass, p. 424, fig. 3;
Grlechsche Altertumer, fig. 30;
Marshall, table 210, 1, 2, 3.

- 38—42. Գնդաձև իրանով երկարավիզ փոքր սրվակներ, մուրր ապակուց, գտնված ապարկղային թաղումներից: I դար, սիրիական կամ կիպրոսյան:
38. Մանուշակագույն (րարձր. 3,3 սմ), (Գառնի, դամբարանից):
39. Բաց-կանաչավուն (րարձր. 3,5 սմ), գտնվել է № 15 սրվակի հետ (Վերին Գետաշեն, դամբարանից, ՀՊԹ, № 2240/4):
40. Բաց-կանաչավուն (րարձր. 4 սմ), գտնվել է № 25, 32, 60, 113 սրվակների հետ (Գառնի, դամբ. № 75, ՀՊԹ, № 2100/38):
41. Անգույն (րարձր. 4 սմ), (Գառնի, դամբ. № 63, ՀՊԹ, 2098/5):
42. Կանաչավուն (րարձր. 9 սմ), գտնվել է № 79 սրվակի հետ (Գառնի, դամբ. № 97, ՀՊԹ, № 2334/49):
- 38—42. Миниатюрные бальзамарины, с шаровидным туловом и длинной шейкой, из тонкого стекла. Найдены в каменных ящиках. I в. Сирийского или кипрского происхождения.
38. Фиолетового цвета (высота 3,3 см). (Гарни, из погребения).
39. Светло-зеленоватый (высота 3,5 см). Найден вместе с сосудом № 15. (Верин Геташен, из погребения, ИМА, № 2240/4).
40. Светло-зеленоватый (высота 4 см). Найден вместе с сосудами № 25, 32, 60, 113. (Гарни, погребение № 75, ИМА, № 2100/38).
41. Бесцветный (высота 4 см). (Гарни, погребение № 63, ИМА, № 2098/5).
42. Зеленоватый (высота 9 см). Найден вместе с сосудом № 79 (Гарни, погребение № 97, ИМА, № 2334/49).

- 38-42. Small tall neck flasks with ball-shaped bodies; of fine glass. Found in slabstone tomb. 1st century A. D. Syria or Cyprus.
38. Violet. Height 3.3 cm. (Garny from a tomb).
39. Slight-greenish. Height 3.5 cm. Found together with flask no. 15 (from a tomb in Verin Guetashen, HMA, No 2240/4).
40. Slight-greenish. Height 4 cm. Found together with flasks nos. 25, 32, 60, 113 and gilded and animal-shaped beads. (Garny, tomb 75, HMA, No 2100/38).
41. Uncoloured. Height 4 cm. (Garny, tomb 63, HMA, No 2098/5).
42. Greenish. Height 9 cm. Found together with flask no. 79. (Garny, tomb 97, HMA, No 2334/49).

Տե՛ս № 42: Խաչատրյան, Ապակու մասի, էջ 90—91:

Смотри: № 39—41; Хачатрян, Материальная культура, стр. 15.

See

- Հուշագրություններ՝ *Eisen*, pp. 292, 370, table 90c;
 Параллели: *SCE*, pp. 153, 154, 202, fig. 48, 1, 2, 3—7;
 Parallels: *Vessberg*, p. 125 sqq., table VI, 1, 7, 8;
Brock, Young, p. 88, table 30, fig. 5. 13 (3);
Materiale, p. 34, fig. 18, 2;
Fremersdorf, *Romisches Buntglas*, p. 38, Tafel 56;
Niessen, table IV, fig. 698;
Bassermann Jordan, figs. 79, 172;
Antiquities of Roman Britain, p. 42, fig. 12;
Sunkowsky, fig. 376;
Berger, table 12, fig. 183;
JIV, table IV, no. 20;
Flarska, tabl. XVIII, 1;
Saldern, p. 8, table 6, fig. 8;
Boulter, table 45, fig. T1;
Trois Millénaires d'Art, fig. 162;
 Асланов, Из истории, стр. 126 и далее. 146 и далее, рис. 5;
 Га й дукевич, стр. 216 и далее, рис. 83.

- 43—56. Ձվաձև իրանուի, երկարավիզ սրվակներ, իրանի և վզի ընդգծված անցումով: Գտնվել են սալարկղաչին թաղումների մեջ՝ Օգոստոս կայսեր դրամների, գեմաներով մատանիների և այլ իրերի հետ, I—II դդ., հավանաբար տեղական:
43. Կանաչավուն (քարձր. 12,7 սմ), գտնվել է Օգոստոս կայսեր դրամների և № № 75, 119 անոթների հետ (Գառնի, դամբ. № 14, ՀՊԹ, № 1965/46):
44. Կանաչավուն (քարձր. 14,2 սմ), գտնվել է № 5 անոթի հետ (Գառնի, դամբ. № 37, ՀՊԹ, № 1965/75):
45. Կանաչավուն (քարձր. 14 սմ), (Գառնի, դամբ. № 46, ՀՊԹ, № 1965/75):
46. Կանաչավուն (քարձր. 13 սմ), գտնվել է № 100 քեկոթների հետ (Գառնի, դամբ. № 56, ՀՊԹ, № 1964/129):
47. Վերին մասը ջարդված, կանաչավուն (քարձր. 11,5 սմ), (Գառնի, դամբ. № 57, ՀՊԹ, № 1966/35):
48. Կանաչավուն (քարձր. 12,5 սմ), (Գառնի, դամբ. № 79, ՀՊԹ, № 2100/34):
49. Կանաչավուն (քարձր. 12,5 սմ), (Գառնի, դամբ. № 77, ՀՊԹ, № 2100/70):
50. Կանաչավուն (քարձր. 12,5 սմ), (Գառնի, դամբ. № 88, ՀՊԹ, № 2176/2):
51. Կանաչավուն (քարձր. 13 սմ), գտնվել է № № 16, 52, 115 սրվակների հետ (Վերին Գետաշեն, դամբարանից, ՀՊԹ, № 1834ա):
52. Կանաչավուն (քարձր. 13 սմ), գտնվել է № № 16, 51, 115 սրվակների հետ (Վերին Գետաշեն, դամբարանից, ՀՊԹ, № 1834բ):
53. Մուգ կանաչավուն (քարձր. 12,5 սմ), (Կողբի շրջակայքից, ՀՊԹ, № 1821):

54. Մուգ կանաչավուն, առանց վզի: Գտնվել է № № 59, 109, 123 արվակների հետ (Սևան քաղաք, դամբարանից, ՀԴԹ, № 2241/3):
55. Կանաչավուն (բարձր. 12,5 սմ), (Երևանի Պատմության թանգարան):
56. Դեղնականաչավուն, վզի վերին մասը թերի (բարձր. 10 սմ), (Վրաստանի թանգարան, № $\frac{50-06}{A-1-4}$):
- 43—56. Бальзамарии с яйцевидным туловом и длинной шейкой с подчеркнутым переходом от тулова к шейке. Найдены в каменных ящиках, вместе с монетами императора Августа и перстнями с геммами первых веков н. э., — II вв. Вероятно, местного производства.
43. Зеленоватый (высота 12,7 см). Найден вместе с двумя монетами Августа и сосудами № 75, 119. (Гарни, погребение № 14, ИМА, № 1965/46).
44. Зеленоватый (высота 14,2 см). Найден вместе с сосудом № 5 (Гарни, погребение № 37, ИМА, № 1965/75).
45. Зеленоватый (высота 14 см), (Гарни, погребение № 46, ИМА, № 1965/75).
46. Зеленоватый (высота 13 см). Найден вместе с обломками сосуда № 100 (Гарни, погребение № 56, ИМА, № 1964/129).
47. Зеленоватый, верхняя часть отбита (высота 11,5 см.), (Гарни, погребение № 57, ИМА, № 1966/35).
48. Зеленоватый (высота 12,5 см), (Гарни, погребение № 79, ИМА, № 2100/34).
49. Зеленоватый (высота 12,5 см), (Гарни, погребение № 77, ИМА, № 2100/70).
50. Зеленоватый (высота 12,5 см), (Гарни, погребение № 88, ИМА, № 2176/2).
51. Зеленоватый (высота 13 см). Найден вместе с сосудами № 16, 52, 115 (Верин Геташен, из погребения, ИМА, № 1834).
52. Зеленоватый (высота 13 см). Найден вместе с сосудами № 16, 51, 115 (Верин Геташен, из погребения № 1834).
53. Темно-зеленоватый (высота 12,5 см). (Из окрестностей Кохпа, ИМА, № 1821).
54. Темно-зеленоватый, шейка отбита. Найден вместе с сосудами № 59, 109, 123 (Город Севан, из погребения, ИМА, № 2241/3).
55. Зеленоватый (высота 12,5 см), (Музей истории города Еревана).
56. Желто-зеленоватый, верхняя часть шейки отбита (высота 10 см), Музей Грузии № $\frac{50-06}{A-1-4}$.
- 43—56. Oval-bodied, tall neck flasks; with underlined passage from neck to body. Found in slabstone tombs together with dinars of emperor Augustus, incised rings and other objects. 1 st-2nd century A. D. Possibly local.
43. Greenish. Height 12.7 cm. Found together with two dinars of emperor Augustus and with flasks nos. 75, 119. (Garny, tomb 14, HMA, No 1965/46).
44. Greenish. Height 14.2 cm. Found together with flask no. 5. (Garny, tomb 37, HMA, No 1965/75).
45. Greenish. Height 14 cm. (Found in tomb no. 46 in Garny, HMA, No 1966/75).

46. Greenish. Height 13 cm. Found together with fragments no. 100. (Garny, tomb 56, HMA, No 1964/129).
47. The upper part broken. Greenish. Height 11.45 cm. (Garny, tomb 57, HMA, No 1966/35).
48. Greenish. Height 12.5 cm. (Garny, tomb 79, HMA, No 2100/34).
49. Greenish. Height 12.5 cm. (Garny, tomb 77, HMA, No 2100/70).
50. Greenish. Height 12.5 cm. (Garny, tomb 88, HMA, No 2176/2).
51. Greenish. Height 13 cm. Found together with flasks nos. 16, 52, 115 (from a tomb in Verin Guetashen, HMA, No 1834a).
52. Greenish. Height 13 cm. Found together with flasks nos. 16, 51, 115, (from a tomb in Verin Guetashen, HMA, No 1834b).
53. Opaque greenish. Height 12.5 cm. (from a tomb in the vicinity of Koghb, HMA, No 1821).
54. Opaque greenish. Neckless. Found together with flasks nos. 59, 109, 123. (Town of Sevan, tomb, HMA, No 2241/3).
55. Greenish. Height 12.5 cm. (History Museum of Yerevan).
56. Yellow-greenish; the upper part of the neck incomplete. Height 10 cm.

Museum of Georgia, inv. no. $\frac{50-06}{A-1-4}$

Տե՛ր
Смoтpи: № 43—47, Г а р н и, I, рис. 45, табл. 24; Г а р н и, II, рис. 31, табл. XIII, XV; Т и р а ц я н, Материальная культура, стр. 12—13; Т и р а ц я н, Опыт периодизации, стр. 87; № 48—54, Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 17;
հաշիւի քանակը նման է, № 75, ճկ. 5:
Լ. 56, Եւսիւի, № 125, տախ. XV, ճկ. 1:

Ձուգաճեղներ՝ II րիճիկ, стр. 106, табл. V, VII, X;
Параллели: Ц и ц и ш в и л и, стр. 121 и далее, рис. 55, 2;
Parallels: К а з и е в, Альбом, стр. 25, табл. XXXIV.

- 57—59. Գնդաձև մի կանթանի սրվակներ, նուրբ ապակույ՝ գտնված սաւառիկալից թաղումներից, I դ., ներմուծված Միջերկրականի արևելյան ափերից, Կիպրոսից:
57. Մուգ շագանակագույն (րարձր. թերի), գտնվել է № № 35, 58 սրվակների հետ (Գառնի, դամբ. № 80, ՀՊԹ, № 2100/80):
58. Մանուշակագույն (րարձր. 4 սմ), գտնվել է № № 35, 57 սրվակների հետ (Գառնի, դամբ. № 80, ՀՊԹ, № 2100/80):
59. Մանուշակագույն (րարձր. 4 սմ), գտնվել է № № 54, 109, 123 սրվակների հետ (Սևան քաղաք, դամբարանից, ՀՊԹ, № 2241/2):
- 57—59. Шаровидные флаконы с одной ручкой, из тонкого стекла. Найдены в каменных ящиках. I в. Привезены с восточных берегов Средиземного моря, из Кипра.
57. Темно-коричневый (высота неполная). Найден вместе с сосудами №№ 35, 58 (Гарни, погребение № 80, ИМА, № 2100/80).
58. Фиолетового цвета (высота 4 см). Найден вместе с сосудами №№ 35, 57 (Гарни, погребение № 80, ИМА, № 2100/81).
59. Фиолетового цвета (высота 4 см). Найден вместе с сосудами №№ 54, 109, 123 (город Севан, из погребения, ИМА, № 2241/2).
- 57—59. Ball-shaped, one handle flasks of fine glass. Found in slabstone tombs, 1st century A. D. Brought from the eastern shores of the Mediterranean (Cyprus).

57. Dark chestnut-coloured; tall; incomplete. Found together with flasks nos. 35, 58. (Garny, tomb 80, HMA, No 2100/80).
 58. Violet. Height 4 cm. Found together with flasks nos. 35, 57, (Garny, tomb 80, HMA, No 2100/80).
 59. Violet. Height 4 cm. Found together with flasks nos. 54, 109, 123. (Town of Sevan, tomb, HMA, No 2241/2).

Տե՛ս նաև հայտնի, Անիի ապակու նմուշներ, էջ 75, նկ. 4:
 Смотр.: Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 15.
 See

Հուշահանգ՝ *Trois Millénaires d'Art*, fig. 103:

Параллели: *Simonett*, p. 78, fig. 62;

Parallels: *SCE*, pp. 145—147, 200 sqq. figs. 46, 1—6, 10, 12, 57, 1;
Vessberg, p. 125 sqq. tables V, 1, 2, 5, 10, XV, 1, 2.

60—66. Գնդաձև երկկանթանի սրվակների՝ գտնված սալարկղային և կարասային թաղումներից, I դ., փրիական:

60. Կապտավուն, բարակ (բարձր. 7 սմ), գտնվել է № № 25, 32, 40, 113 սրվակների հետ (Գառնի, դամբ. № 75, ՀՊԹ, № 2100/4):

61. Մուգ դեղնավուն, բարակ, կանթերը բաց կանաչ (բարձր. 7 սմ), (տեղը անհայտ, ՀՊԹ, № 82):

62. Բաց կանաչավուն, հաստ, լայնացող պսակը սպիտակ, ցածրադիր ոտքով (բարձր. 7 սմ), գտնվել է կարասային թաղումից, № № 10, 11, 105 սրվակների հետ (Վերին Արտաշատ, ՀՊԹ, № 2112):

63. Դեղնավուն (բարձր. 6,3 սմ), գտնվել է № 103 ռեկորների հետ (Գառնի, դամբ. № 1, ՀՊԹ, № 1964/38):

64. Կանաչավուն (բարձր. 7,3 սմ), (Գառնի, դամբ. № 34, ՀՊԹ, № 1964/68):

65. Վզի ե շրթի մաս, մանուշակագույն, գտնվել է № № 19, 74 անոթների հետ (Գառնի, դամբ. № 42, ՀՊԹ, № 1965/66):

66. Մանուշակագույն, բարակ սոպակի (բարձր. 7 սմ), գտնվել է Սևանի սկզբնական, դամբարանից (Վրաստանի թանգարան, № $\frac{50-06}{A-1-4}$):

60—66. Шаровидные флаконы с двумя ручками. Найдены в каменных ящиках и карасных погребениях. I в. Сирийского происхождения.

60. Голубоватый, с тонкими стенками (высота 7 см). Найден вместе с сосу-
 дами № 25, 32, 40, 113 (Гарни, погребение № 75, ИМА, № 2100/4).

61. Темно-желтоватый, с тонкими стенками, ручки светло-зеленого цвета (высота 7 см). (Место находки неизвестно, ИМА, № 82).

62. Светло-зеленоватый, с толстыми стенками, расширяющийся венчик белого цвета на низком поддоне (высота 7 см). Найден в карасном погребении вместе с сосудами №№ 10, 11, 105 (Верин Арташат, ИМА, № 2112).

63. Желтоватый (высота 6,3 см). Найден вместе с обломками сосуда № 103 (Гарни, погребение № 1, ИМА, № 1965/38).

64. Зеленоватый (высота 7,3 см). (Гарни, погребение № 34, ИМА, № 1964/68).

65. Шейка и венчик, фиолетового цвета. Найден вместе с сосудами № 19, 74 (Гарни, погребение № 42, ИМА, № 1965/66).

66. Фиолетового цвета, с тонкими стенками (высота 7 см). Найден в районе Севанского бассейна, из погребения (Музей Грузии № $\frac{50-06}{A-1-4}$).

- 60—66. Ball-shaped, two handle flasks. Found in slabstone tombs and in jar interments. 1st century A. D. Syria.
60. Bluish, thin. Height 7 cm. Found together with flasks nos. 25, 32, 40, 113 and gilded beads (Garny, tomb 75, HMA, No 2100/4).
61. Dark yellowish, thin, the handle slight greenish. Height 7 cm. (locus unidentified, HMA, No 82).
62. Slight greenish, thick, with widening whitish rim. Short feet. Height 7 cm. Found in jar interment, together with flasks nos. 10, 11, 105. (Verin Artashat, HMA, No 2112).
63. Yellowish. Height 6.3 cm. Found together with fragments no. 103. (Garny, tomb 1, HMA, No 1965/38).
64. Greenish. Height 7.3 cm. (Garny, tomb 34, HMA, No 1964/68).
65. The neck and lip rim violet in colour. Found together with flasks nos. 19, (Garny, tomb 42, HMA, No 1965/66).
66. Violet thin glass. Height 7 cm. Found in a tomb in the basin of lake Sevan (Museum of Georgia, inv. $\frac{50-04}{A-1-4}$).

Տե՛ս № 60—62, Хачатрян, Материальная культура, стр. 15;
 Смотри: № 63—65, Гарни, I, рис. 33, табл. 25; Гарни, II, рис. 33, стр. 16, табл. XV;
 See Тирация, Материальная культура, стр. 11.
 № 68, 1 ш 1 ш 6, էջ 200, նկ. 201:

Ջուզաֆեմեր' Асланов, Из истории, стр. 129, рис. 7;
 Параллели: Чилашвили, стр. 167, рис. 33, 4;
 Parallels: Smith, fig. 206;
Andrae und Lenzen, Tafel 46, d) Ass 134 Ba;
Foll, p. 17, table LII, tomb 40—1;
Brok, Young, pp. 80—81, 86, table 29, 1;
Fremersdorf, Römische Buntglas, p. 31, Tafel 31
Kirchner—Schwartz, fig. 7;
Zahn, Tafel 10, 209, 210;
Trois Millénaires a'Art, fig. 114;
Neuburg, p. 42;
Morin Jean, fig. 88;
Fremersdorf, Römische Glaser, fig. 12.

67. Գնդաձև, ուսերին դրված երկու կանթով անոթ, կանաչավուն հաստ ապակուց (բարձր. 9,1 սմ), II դար, սիրիական (Աշմակ, դամբարանից, Պետական էրմիտաժ, Кз—6255):
67. Шаровидный флакон с двумя ручками, прикрепленными на плечах, из толстого зеленоватого стекла (высота 9.1 см). II в. Сирийского происхождения (Ашнак, из погребения, Гос. Эрмитаж, № Кз—6255).
67. Ball-shaped, with two handles placed on the upper part of the vessel; of thick greenish glass. Height 9.1 cm. 2nd century A. D. Syria. (From a tomb in Ashnak, the Hermitage, inv. no. Kз-6255).

Տե՛ս
 Смотри: Кинжалов, стр. 55, рис. 2.
 See

- 68—71. Գնդաձև, երկկանթամի մեծ անոթներ, կանթի վերին ծայրը վզի կենտրոնում, II—III դդ., հավանաբար սիրիական:
68. Բաց կարմրա-մանուշակագույն բարակ ապակուց (բարձր. 14,3 սմ), (Աշմակ, դամբարանից, Պետական էրմիտաժ, Кз—6254):
69. Դեղնավուն (բարձր. 15,5 սմ), (Գառնի, դամբ. № 93, ՀՊԹ, № 2234/31):
70. Մամուկանաչավուն, հատակը քիչ ներճկված (բարձր. 12 սմ), (Կողքի շրջակայքից, ՀՊԹ, № 1820):

73. Амфоровидный сосуд с двумя ручками, фиолетового цвета (высота 12,2 см). Найден в карасном погребении вместе с монетой императора Августа и сосудами № 6, 27, 28. Датируется, по-видимому, началом II в. Вероятно, сирийского происхождения (Гарни, погребение №39, ИМА, № 1965/58).

73. Amorphous vessel with two handles; violet. Height 12.2 cm. Found in a jar interment, together with a coin of emperor Augustus and with flasks nos. 6, 27, 28. The dating is presumably 2nd century A. D. (Garny, tomb no. 39, HMA, No 1965/58).

Տե՛ս

Смотри: Г а р н и, II, табл. XVI; Т и р а ц я н, Материальная культура, стр. 11.

See

Հուգահեռներ՝

Параллели: *Cesnola*, table XXIX, 3;

Ridder, table XV, no. 324.

Parallels:

74. Փոքր սրվակ, իրանի ներքևի մասը գնդաձև, վերևից ավելի նեղ, հասված կոնի մեջ, ոչ երկար վզով, դեղնավուն (րարձր. 3,5 սմ), գտնվել է սալարկղալից թաղումից, № № 19, 65 սրվակների հետ: I—II դդ., հավանաբար սիրիական (Գառնի, դամբ. 42, ՀՊԹ, 1965/63):

74. Маленький сосуд, нижняя часть тулова шаровидная с усеченно-конической верхней частью и невысокой шейкой, желтоватого цвета (высота 3,5 см). Найден в каменном ящике, вместе с сосудами № 19, 65. I—II вв. Вероятно, сирийского происхождения (Гарни, погребение № 42, ИМА, № 1965/63).

74. A small flask, ball-shaped at the base, tapering upwards; conical in shape; low neck; yellowish. Height 3.5 cm. Found together with flasks nos. 19, 65. Found in a slabstone tomb 1st-2nd century A. D. Possibly Syria (Garny, tomb 46, HMA, No 1965/63).

Տե՛ս

Смотри: Г а р н и, II, рис. 33, табл. 14.

See

75. Փոքր սրվակ, ձվաձև իրանով, երեք ոտքով, կանաչավուն (րարձր. 6,5 սմ), գտնվել է սալարկղալից թաղումից՝ Օգոստոս կայսեր երկու դրամի և № № 43, 119 սրվակների հետ: I—II դդ., հավանաբար սիրիական (Գառնի, դամբ. № 14, ՀՊԹ, № 1964/128):

75. Маленький сосуд, с яйцевидным туловом на трех ножках, зеленоватый (высота 6,5 см). Найден в каменном ящике вместе с двумя монетами императора Августа и сосудами № 43, 119. I—II вв. Вероятно, сирийского происхождения (Гарни, погребение № 14, ИМА, № 1964/128).

75. Ovoid, small flask with three feet; greenish Height 6,5 cm. Found in a slabstone tomb, together with two coins of emperor Augustus and with flasks nos. 43, 119. 1st-2nd century A. D. Possibly Syria. (Garny, tomb 14, HMA, No 1964/128).

Տե՛ս

Смотри: Г а р н и, I, рис. 44, табл. XIV.

See

Հուգահեռներ՝

Параллели: *Froehner*, table VI, 35.

Parallels:

76. Տանձաձև մեծ անոթ, կարճ, վերևում լայնացող վզով, ցածրադիր թուրքական ոտքով, հաստ կաթնավուն, համարյա անթափանցիկ ապակույց: Անոթի մակերեսը մշակված է տաք և սառը եղանակով: Հատակից վերև և վզի ճիւղով անցնում են վերադիր գոտիներ՝ ապակյա բարակ թելերից: Իրանը զարդարված է անիվի վրա հղկելու եղանակով արված թուրքական և ձվաձիր պատկերներով կազմված 8 գոտիով, վզի վրա փորագրված են փոքրիկ ձվաձիր և հռոմեական I թվանշանը հիշեցնող զարդեր (րարձր. 19 սմ), գտնվել է սալարկղային թաղման մեջ, № 136 անոթի հետ, III դար, թերևս հռենոսյան (Գառնի, դամբ, № 36, ՀՊԹ, № 1965/43):
76. Грушевидный большой сосуд, толстостенный, с короткой расширяющейся кверху шейкой, на низкой кольцевидной подставке, щелочно-матовое стекло. Поверхность сосуда подвергнута холодной и горячей обработке. На тулове выше дна и у основания шейки имеются накладные пояски из тонких стеклянных нитей. Тулово украшено восемью рядами круглых и овальных фигур, выведенных путем шлифовки на вращающемся круге. На шейке выгравированы семячковые мелкие углубления и узоры в виде римской порядковой цифры I (высота 19 см). Найден в каменном ящике вместе с сосудом № 136. III в. Возможно, рейнского происхождения (Гарни, погребение № 36, ИМА, № 1965/43).
76. A big, pear-shaped vessel, with the neck widening upwards low, round feet; of thick, milky, almost nontransparent glass. The surface of the vessel is processed by hot and cold treatment. Marvered bands of thin glass threads run from the base upwards and also swirl the base of the neck. The body is embellished with eight bands, ground on wheels. They exhibit circular and ovoid motifs. The neck is incised with small oval hollows and ornaments, reminiscent of the Roman figure I. Height 19 cm. Found together with flask no. 136. Related to the Rhineland vessels. 3rd century A. D. (Garny, tomb 36, HMA, No 1965/43).

Տե՛ս Գ ա ռ ն ի, II, ժր. 64, 65, ռս. 37, տաճ. XVI;

Տոտրի: Կ ռ ա լ յ ա Ն, Մաթերիալնաճ կուլթուրա, ժր. 13;

Տե՛ս Կ ռ ա լ յ ա Ն, Օլոթ քերոճիզաճի, ժր. 87.

Հոլադհեռներ՝ *Kisa*, Das Glas. pp. 661—662, fig. 245, pp. 904,—907; figs. 378, 379;

Փարալլելի: *Fremersdorf*, Figürlich geschliffene, Tafel 6, fig. 4; Tafel 16 nos. 1, 4; Tafel 18,

Փարալլելի: nos. 2, 4; table 21, nos. 1, 2;

Harden, Roman Glass. p. 137; table IV, no. 409;

Honey, table 13;

Kisa, Die Antiken Gläser, pp. 63, 125; Tafel XII, nos. 99, 100, 102.

77. Հաստապատ անոթի ռկերներ, վեցանիստ ձևի հղկված զարդերով, անգույն: III—IV դարեր (Գառնի, դամբ. № 59, ՀՊԹ, 1966/39):

77. Обломки толстостенного бесцветного сосуда, украшенного шлифованными фигурами в виде шестигранников. III—IV вв. (Гарни, погребение № 59, ИМА, № 1966/39).

77. Fragments of thick-walled vessel; six-sided ground designs; colourless. 3rd-4th century A. D. (Garny, tomb 59, HMA, No 1966/39).

Տե՛ս

Տոտրի: Կ ա ռ ն ի, II, ժր. 20, ռս. 37; Կ ռ ա լ յ ա Ն, Մաթերիալնաճ կուլթուրա, ժր. 13.

Տե՛ս

78. Գնդաձև, երկարավիզ սրվակ, ռաց դեղնավուն ապակույց: Իրանը ծածկված է փորագրությամբ արված վեցանկյուններով և գծերով, իսկ հատակին

հղկելու միջոցով արված են շրջաններ (բարձր. 15 սմ), գտնվել է սալարկր-
 դալից թաղումից, № 134 սրվակի հետ: II—III դդ., հավանաբար եգիպտա-
 կան (Գառնի, դամբ. № 71, ՀՊԹ, № 2100/19):

78. Флакон шаровидный с длинной шейкой, из светло-желтоватого стекла. Тулово орнаментировано выгравированными шестигранниками и линиями, а на дне выведены круги (высота 1,5 см). Найден в каменном ящике вместе с сосудом № 134. II—III вв. Вероятно, египетского происхождения (Гарни, погребение № 71, ИМА, № 2100/19).
78. Ball-shaped flask with tall neck; of slight yellowish glass. The body is overlaid with embossed hexagons and lines, while the base is encircled with ground circles. Height 15 cm. Found in slabstone tomb together with flask no. 134. Possibly Egypt. 2nd-3rd century A. D. (Garny, tomb 71, HMA, No 2100/19).

Տե՛ս

Смотри: Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 17.

See

Ջուզահեռներ՝ նման զարդեր

Параллели: Подобные украшения.

Parallels: Similar ornaments. *Smith*, no. 349.

79—80. Կնդածն իրանով, երկարավիզ սրվակներ, ներձկված կողերով: Բաց-կանա-
 չավուն, համարյա անգույն բարակ ապակուց, I—II դդ., հավանաբար
 եգիպտական:

79. Բարձր. 8 սմ, գտնվել է № 42 սրվակի հետ (Գառնի, դամբ. № 97, ՀՊԹ, № 2234/49):

80. Բարձր. 8,5 սմ (Գառնի, դամբ. № 91, ՀՊԹ, № 2173/6):

79—80. Флаконы шаровидные, с вдавленными стенками и длинной шейкой из светло-зеленоватого, почти бесцветного, тонкого стекла. I—II-вв. Вероятно, египетского происхождения.

79. Высота 8 см. Найден вместе с сосудом № 42 (Гарни, погребение № 97, ИМА, № 2234/49).

80. Высота 8,5 см (Гарни, погребение № 91, ИМА, № 2176/6).

79—80. Flasks with tall necks and ball-shaped bodies; the sides are concaved. Slight greenish; made of thin, nearly colourless glass. 1st-2nd century A. D. Possibly Egypt.

79. Height 8 cm. Found together with flask no. 42. (Garny, tomb 97, HMA, No 2234/48).

80. Height 8.5 cm. (Garny, tomb 91, HMA, No 2176/6).

Տե՛ս

Смотри: Խ ա չ ա ո ղ ա ն, Ապակու մասեր, էջ 91—92, նկ. 8:

See

Ջուզահեռներ՝ *Harden*, Roman Glass, figs. 531, 568, 569, 692;

Параллели: *Edgar*, figures 32, 714;

Parallels: *Kahane*, fig. 31;

Neuburg, table XXIV, 5;

Gläser aus Syrien, p. 18;

Froehner, tables VII, 37, IX, 50, 51;

Schmidt, table 2, fig. D;

Nissen, table XXXV, 233, 235;

Fremersdorf, Römisches Buntglas. Tafel 66.

81—83. Չորս կողմից ներձկված իրանով սրվակներ, III—IV դդ., հավանաբար տե-
 դական:

81. Գնդաձև իրանով, երկարավիզ, կանաչավուն (բարձր. 6,5 սմ), (Գառնի, դամբ. № 102, ՀՊԹ, № 2288/77):
82. Գնդաձև իրանով, երկարավիզ, մուգ-կանաչավուն (բարձր. 7 սմ), (գտնվելու վայրը անհայտ, ՀՊԹ, № 79):
83. Զվաձև իրանով, ձագարաձև կարճ վզով, համարյա անգույն (բարձր. 5 սմ), (Գառնի, դամբ. № 66, ՀՊԹ, № 2099/91):
- 81—83. Флаконы с вдавленными с четырех сторон стенками. III—IV вв. Вероятно, местного происхождения.
81. Флакон с шаровидным туловом и длинной шейкой из зеленоватого стекла (высота 6,5 см), (Гарни, погребение № 102, ИМА, № 2288/77).
82. Шаровидный флакон с длинной шейкой темно-зеленоватого цвета (высота 7 см), (место находки неизвестно, ИМА, № 79).
83. Флакон с яйцевидным туловом, раструбообразной низкой шейкой, стекло почти бесцветное (высота 5 см), (Гарни, погребение № 66, ИМА, № 2099/91).
- 81—83. Flasks intorted on all sides. 3rd-4th century A. D. Possibly local.
81. Ball-shaped body; tall neck; greenish. Height 6.5 cm. (Garny, tomb 102, HMA, No 2288/77).
82. Ball-shaped body; tall neck; opaque greenish. Height 7 cm. (locus unidentified, HMA, No 79).
83. Ovoid body, funnel-shaped low neck; nearly colourless. Height 5 cm. (Garny, tomb 66, HMA, 2099/91).

Տե՛ս
Смотри: Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 17.
See

Ձուգանեմեր՝ К а з н с в, О двух, стр. 35, табл. III, 2;
Параллели: В а и д о в, Мингечаур в III—VIII веках, стр. 153, табл. XI.
Parallels:

84. Ներձկված կողերով և վերադիր զարդով մեկ կանթանի սրվակ: Հատակը ներձկված, վզին փաթաթված է լայն, տափակ գլխով օձագարդ, մուգ-մանուշակագույն (բարձր. 7,5 սմ). գտնվել է սալարկղալին թաղումից, II—III դդ., ռեքված է Արշերկրականի արևելյան ափերից (Արովյանի շրջան, Էլարի ավազանից, ՀՊԹ, № 2261/22):
84. Флакон с одной ручкой, вдавленными стенками и накладными узорами. Дно вдавленное, на шейке наложен змеевидный пояс с плоским окончанием. Стекло темно-фиолетового цвета (высота 7,5 см). Найден в каменном ящике. II—III вв. Привезен, вероятно, из восточных центров Средиземного моря (Абовянский район, Эларский песчаный карьер, ИМА, № 2264/22).
84. Flask with one handle and dragged decorations; sides and base intorted. Neck wound with snake-shaped broad, flat-headed ornament; dark violet. Height 7.5 cm. 2nd-3rd century A. D. Brought from the eastern shores of the Mediterranean. Found in slahstone tomb, in the sandpit of Elar (district of Kotaik, HMA, No 2261/22).

Տե՛ս
Смотри: Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 17.
See

85. Գնդաձև իրանի վրա վերադիր զարդերով, ցածրադիր ոտքով, երկարավիզ սրվակ: Իրանի վրա արված է օձաժապավեն զարդ, իսկ վզին փաթաթված է տափակ գլխով օձաձև զարդ: Բաց կանաչավուն հատտ ապակի (րարձր. 9,5 սմ), գտնվել է սալարկղալին թաղումից, II—III դդ., սիրիական (Գառնի, դամբ. № 92, ՀՊԹ, № 2176/7):

85. Флакон шаровидный, с длинной шейкой, низким поддоном и накладными узорами. На тулове и шейке имеются змеевидные пояса. Толстое светло-зеленоватое стекло (высота 9,5 см). Найден в каменном ящике. II—III вв. Сирийского происхождения (Гарни, погребение № 92, ИМА, № 2176/7).

85. A flask with tall neck and a ball-shaped body, overlaid with ornaments; low feet. A snake-shaped ribbon is trailed over the body, and the neck is swirled with flat-headed snake shaped ribbon. The thick glass is slight greenish. Height 9.5 cm. Found in slabstone tomb 2nd-3rd century A. D. Syria. (Garny, tomb 92, HMA, No 2176/7).

Տե՛ս հաշտություն, Ապակու մասին, էջ 92—94, էկ. 9:
Смотри: Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 16.
See

Հուգաֆեյսեր՝ Smith, 145 p. sqq; pos. 308, 309, 311—313 315, 310, 318;
Параллели: Eisen, table 95;
Parallels: *Trois Millenaires d'Art*, no. 197;
Neuburg, table XVII, 58, 59;
Isings, form 93;
Kisa, Die Antiken Glaser, Tafel XII, 100;
GB, v. 31 H. 5, 1958, pp. 189, 192, fig. 15.

86. Գնդաձև սրվակ, իրանի վրա շագանակագույն վերադիր զարդով, րարակ աճույն ապակուց: Հատակը ներկված է (րարձր. 6,5 սմ), II—III դդ., սիրիական կամ եգիպտական (վաղարշապատ, էջմիածին, ՀՊԹ, № 732):

86. Флакон шаровидный, с высокой шейкой, из тонкого бесцветного стекла. На тулове накладное украшение коричневого цвета. Дно вдавленное (высота 6,5 см). II—III вв. Сирийского или египетского происхождения (Вагаршапат, Эчмиадзин, ИМА, № 732).

86. Flask with tall neck; uncoloured; the ball-shaped body is marvered with chestnut-coloured ornaments. Base concaved. Height 6.5 cm. 2nd-3rd century A. D. Syria or Egypt (Vagharshapat, Echniatsin, HMA, No 732).

Տե՛ս
Смотри: Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 16.
See

87. Թափ, կանաչավուն, ներքին մասը ծածկված վերադիր ցանցաձև զարդով, հատակը քիչ ներկված (րարձր. 8,5 սմ), գտնվել է սալարկղալին թաղումից՝ Արտաշիր 1-ինի արձաթյա դրամի հետ: III դար, հավանաբար հռենոսյան (Գառնի, դամբ. № 104, ՀՊԹ, № 2288/81):

88. Նույնատիպ անոթի ռեկոր (Գառնի ամրոց, շերտից, ՀՊԹ, № 2100/87):

87. Чаша, нижняя часть которой покрыта накладным узором-сеткой, дно несколько вдавленное (высота 8,5 см). Найдена в каменном ящике вместе с монетой Арташира I. (III в.). Возможно, рейнского происхождения (Гарни, погребение № 104, ИМА, № 2288/81).

88. Обломки однотипного сосуда (Гарни, крепость, ИМА, 2100/87).

87. Greenish bowl, the lower part possessing grill work; the base slightly concaved. Height 8.5 cm. Found in slabstone tomb together with a coin of

Artashir I. 3rd century A. D. Possibly Rhineland. (Garny, tomb 194, HMA, No 2288/81).

88. Fragment of a similar bowl (fortress of Garny, excavated from a layer, HMA, No 2100/87).

Տե՛ս

Смотри: Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 16.

See

Հուշահեռանք՝ *Ekholm*, p. 33, fig. 7b;

Параллели: *Eggers*, *Zur absoluten*, p. 141, type 200, fig. 3;

Parallels: *Eggers*, *Der römische Import*, p. 86, Tafel 15, nos. 199, 200;

Fremersdorf, *Römische Gläser*, p. 74 sqq. Tafel 114—119;

Kisa, *Das Glas*, figs. 98, 384;

Déville, table LXXV, 3;

Berger, p. 48, table 7, no. 116.

89. Զգված իրանով մի կանթանի (կոտրված) սրվակ, ոտքը և պսակը դեպի դուրս լայնացող: Իրանը միջև պսակը ծածկված է ապակյա թելից արված սպիրալաձև վերադիր զարդով, մսմականաչավուն (րարձր. 11,5 սմ), III դ. վերջ, IV դ. սիրիական (Վաղարշապատ, Էջմիածին, ՀՊԹ, № 437):

89. Сосуд с вытянутым туловом, с одной ручкой (отбитой) и расширяющимся наружу венчиком и поддоном. Тулово до венчика покрыто накладным спиралевидным узором. Стекло ярко-зеленоватого цвета (высота 11,5 см). Конец III начало IV в. Сирийского происхождения (Вагаршапат, Эчмиадзин, ИМА, № 437).

89. One handle (fractured) flask with elongated body, the foot and rim widening outwards. The body is marvered up to the rim with spiral motifs of glass thread. Mossy greenish. Height 11.5 cm. Close of the 3rd or early 4th century A. D. Syria. (Vagharshapat, Echmiatsin, HMA, No 437).

Տե՛ս

Смотри: Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 16.

See

Հուշահեռանք՝ *Kisa*, *Das Glas*, p. 328;

Параллели: *Neuburg*, p. 25, nos. 67, 69;

Parallels: *History of Technology*, vol. II, p. 313, fig. 304;

Vessberg, p. 142 sqq. tables XVII, 2. VI, 3;

Trois Millenaires d'Art, no. 131;

Basserman-Jordan, table VIII, no. 146;

Froehner, table VIII, no. 45;

Nlessen, table XI.VII, no. 1033;

Gläser aus Syrien, no. 328.

- 90—92. Գնդաձև, փոքր թաշ ապակե իրանով, երկարավիզ, լայնացող պսակով սրվակներ, տաք վիճակում ունեղիով կմխված, ուռուցիկ զարդերով: III—IV դարեր, եգիպտական կամ սիրիական:

90. Անգույն հաստ ապակի (րարձր. 8,5 սմ), գտնվել է Քանաքեռի հիդրոէլեկտրակայանի շինարարության ժամանակ (ՀՊԹ, № 1140):

91. Անգույն հաստ ապակի (րարձր. 9,5 սմ), (ՀՊԹ, № 730):

92. Անգույն հաստ ապակի (րարձր. 9 սմ), (Կամո քաղաքի դամբարանից, ՀՊԹ, № 1157/29):

- 90—92. Флаконы шаровидные с длинной шейкой и расширяющимся венчиком. Тулово несколько приплюснуто, украшено выпуклыми узорами, сделанными путем защипа в горячем состоянии. III—IV вв. Египетского или сирийского происхождения.

90. Толстое, бесцветное стекло (высота 8,5 см). (найдено при строительстве КанакерГЭСа, ИМА, № 1140).
91. Толстое, бесцветное стекло (высота 9,5 см), (ИМА, № 730).
92. Толстое бесцветное стекло (высота 9 см), (город Камо, из погребений, ИМА, № 2257/29).
- 90—92. Flasks with tall necks, widening rims and ball-shaped somewhat flattened bodies; the protuberant designs are made by means of hot pincers. 3rd-4th century A. D. Egypt or Syria.
90. Uncoloured, thick glass. Height 8.5 cm. Found out during the construction of the Kanaker hydro-power plan (HMA, No 1140).
91. Uncoloured, thick glass. Height 9.5 cm. (HMA, No 730).
92. Uncoloured, thick glass. Height 9 cm. (from a tomb in the town of Kamo, HMA, No 2257/29).

Հուլիաններ՝ ГИМ № 81988, ОП 1124/XXVIII—15;

Параллели: Եման զարդերով սրվակներ:

Parallels:

Сосуды с подобным украшением.

Flasks with analogous designs;

Edgar, p. 37, table VI, no. 32 566;

Trois Millenaires d'Art, nos. 199—201, 206;

Eisen, p. 614 sqq. fig. 259, table 151;

Kraeling, p. 536, fig. 18 no. (244) 67;

Delougaz, Haines, p. 49, table 50, 9.

93. Տանձաձև կարճավիզ սրվակ, բաց-կանաչավուն ապակույց: Հատակը կլոր (բարձր. 7 սմ): III—IV դդ., Միջերկրական ծովի արևելյան ափերից (Վաղարշապատ, Էջմիածին, դամբ. № 3, ՀՊԹ, № 438):
93. Грушевидный сосуд с короткой шейкой, из светло-зеленоватого стекла. Дно круглое (высота 7 см). III—IV вв. Привезен из восточных центров Средиземноморья (Вагаршапат, Эчмиадзин, погребение № 3, ИМА, № 438).
93. Pear-shaped flask with a low neck; of slight greenish glass; flattened base. Height 7 cm. 3rd-4th century A. D. Brought from the eastern shores of the Mediterranean. (Vagharshapat, Echmiatsin, tomb 3, HMA, No 438).
- 94—95. Գնդաձև ձգված իրանով, դեպի վեր լայնացող վզով սրվակներ, բարակ ապակույց, II—III դդ., հավանաբար Միջերկրականի արևելյան ափերից:
94. Բաց-կանաչավուն, հառափին պորտի ուռուցիկ մնացորդով (բարձր. 5,5 սմ), (Վաղարշապատ, Էջմիածին, ՀՊԹ, № 441):
95. Կաթնավուն անթափանցիկ բարակ ապակի, հատակը հարթ, շուրթը կոտորված (բարձր. 6 սմ), (Էջմիածնի թանգարան):
- 94—95. Флаконы шаровидные, несколько вытянутые, тонкостенные с расширяющейся кверху шейкой. II—III вв. Вероятно, привезены из восточных центров Средиземноморья.
94. Светло-зеленоватый, с остатком выступа на дне (высота 5,5 см), (Вагаршапат, Эчмиадзин, ИМА, № 441).
95. Матовое тонкое стекло, молочного цвета, дно плоское, венчик отбит (высота 6 см), (музей Эчмиадзина).
- 94—95. Flasks of thin glass, the necks, widening upwards, the bodies ball-shaped. 2nd-3rd century A. D. Possibly from the eastern shores of the Mediterranean.
94. Slight greenish, with convex remnants of the navel at the bottom. Height 5.5 cm. (Vagharshapat, Echmiatsin, HMA, No 441).

95. Milky, nontransparent thin glass; flattened base; the lip rim broken. Height 6 cm. (Museum of Echniatsin-.

Հուլաններ՝ № 94, Պետական էրմիտաժ, անտիկ բաժին, Վիրտովի հավաքածու, E 534:

Параллели: № 94, Гос. Эрмитаж, античный отдел, коллекция Вырубова—E 534:

Parallels: No 94, the Hermitage, Antique section, Virutov's collection—E 534.

- 96—97. Գնդաձև իրանով, դեպի վեր լայնացող վզով սրվակներ: IV—V դդ., հավանաբար տեղական:

96. Բաց-կանաչավուն, հատակը ներճկված (բարձր. 5 սմ), (Հրազդանից, ՀՊԹ, № 34):

97. Բաց-դեղնավուն, հատակը ներճկված (բարձր. 7 սմ), (գտնված տեղը անհայտ, ՀՊԹ, № 727):

- 96—97. Флаконы шаровидные с шейкой, расширяющейся кверху. IV—V вв. Вероятно, местного происхождения.

96. Светло-зеленоватый, дно вдавленное (высота 5 см), (Раздан, ИМА, № 34).

97. Светло-желтоватый, дно вдавленное (высота 7 см), (место находки неизвестно, ИМА, № 727).

- 96—97. Flasks with necks widening upwards and possessing ballshaped bodies. 4th-5th century A. D. (Possibly local).

96. Slight greenish; concave base. Height 5 cm. (from Hrazdan, HMA, No 34).

97. Slight yellowish; concave base; Height 7 cm. (locus unidentified, HMA, No 727).

- 98—99. Տանձաձև, ուռուցիկ իրանով, կարճ վզով և ներճկված հատակով սրվակներ (ջարդված), անգույն (սպիտակ) բարակ ապակի. (բարձր. մոտ. 11 սմ), գտնվել է սալարկղային թաղումից՝ Օգոստոս կայսեր դրամի հետ, մ. թ. I դար (Գառնի, դամբ. № 47, ՀՊԹ, № 1965/77, 1965/78):

- 98—99. Обломки сосудов с грушевидным выпуклым туловом, короткой шейкой и вдавленным дном, из тонкого бесцветного стекла (высота около 11 см). Найден в каменном ящике вместе с монетой императора Августа. I в. (Гарни, погребение № 47, ИМА, № 1965/77, 1965/78).

- 98—99. Fragments of flasks with pear-shaped protuberant bodies, low necks and concave bases. Colourless (white), thin glass. Height about 11 cm. Found together with the coin of emperor Augustus. 1st century A. D. (Garny, tomb 47, HMA, No 1965/77, 1965/78).

Տես՝

Смотри: Г а р н и. II, стр. 17, рис. 33.

See

- 100—102. Սրվակների ռեկորներ, դեղնավուն (սաթի գույնի), գտնվել են սալարկղային թաղումից՝ մ. թ. I դար:

100. Գառնի, դամբ. № 56, գտնվել են № 46 անոթի հետ (ՀՊԹ, № 1966/25):

101. Գառնի, դամբ. № 58, հետը գտնվել է № 30 սրվակը (ՀՊԹ, № 1966/39):

102. Գառնի, դամբ. № 6, գտնվել է № 13, 22, 112, 116 սրվակների հետ (ՀՊԹ, № 1964/88):

- 100—102. Обломки сосудов желтоватого (янтарного) цвета. Каменные ящики, I в.

100. Найдены вместе с сосудом № 46 (Гарни, погребение № 58, ИМА, № 1966/25).

101. Найдены вместе с сосудом № 30 (Гарни, погребение № 58, ИМА, № 1966/39).

102. Найден вместе с сосудами № 13, 22, 112, 116 (Гарни, погребение № 6, ИМА, № 1964/88).
- 100—102. Fragments of flasks; yellowish (amber-coloured). 1st century A. D.
100. Found together with flask no. 46. Garny, tomb no. 56. HMA, No 1966/25.
101. Found together with flask no. 30. Garny, tomb no. 58, HMA, No 1966/39.
102. Found together with flasks nos. 13, 22, 112, 116. Garny, tomb 6, HMA, No 1964/88.

Տե՛ս
Смотри: Г а р н и, I, стр. 45; Г а р н и, II, стр. 20.
See

103. Սրվակների րեկորներ, կանաչավուն և դեղնավուն, գտնվել են սաքարկղա-
լիճ թաղումից՝ № 63 անոթի հետ, մ. թ. I դար (Գառնի, դամբ. № 1, ՀՊԹ,
№ 1964/69):
103. Обломки сосудов, зеленоватого и желтоватого цвета. Найдены в камен-
ном ящике вместе с сосудом № 63. I в. (Гарни, погребение № 1, ИМА,
№ 1964/69).
103. Fragments of flasks, greenish and yellowish. Found in slabstone tomb
concurrently with flasks no. 63. 1st century A. D. (Garny, tomb no. 1,
HMA, No 1964/69).

Տե՛ս
Смотри: Г а р н и, I, стр. 44.
See

104. Բաց-կանաչավուն հաստ ապակուց, գնդաձև ցածրադիր իրանով, թերի
(Գառնի, անտիկ րադնիքի հատակից, ՀՊԹ, № 2098/52):
104. Обломок шаровидного сосуда с приземистым туловом. Стекло толстое
светло-зеленоватое (Гарни, на дне античной бани, ИМА, № 2098/52).
104. Thick glass; slight greenish; with low ball-shaped body (defective)
(Garny, from the bottom of the bathhouse, HMA, No 2098/52).

III

ԿԱՂԱՊԱՐԻ ՄԵԶ ՓՉՎԱԾ ԱՊԱԿԵՂԵՆ

ВЫДУТОЕ В ФОРМЕ СТЕКЛО

MOULD—BLOWN GLASSWARE

- 105—106. Ուոռուցիկ զարդերով սրվակներ, համարյա գլանաձև, իրանի վրա անոթների՝ կանթարոս, հիդրիա, շրջանաձև և այլ ուոռուցիկ պատկերներով, I դար, սի-
դոնյան:
105. Կապտավուն բարակ ապակի, անկանթ, իրանը սյուներով բաժանված է
վեց մասի, որոնց միջև զետեղված են անոթների, իսկ սյուների վերևում և
ներքևում ծաղկաշղթաների պատկերներ (րարձր. 8 սմ), գտնվել է կարա-
սային թաղումից № № 10, 11, 62 սրվակների հետ (Վերին Արտաշատ, ՀՊԹ,
№ 2112/1):
106. Կապտավուն բարակ ապակի, կանթը կանաչավուն, իրանը սյուներով բա-
ժանված վեց մասի, որոնց միջև զետեղված են անոթների պատկերները
(րարձր. 8 սմ), գտնվել է սալարկղային թաղումից (Գառնի, դամբ. № 7,
ՀՊԹ, № 1964/121):
- 105—106. Флаконы с рельефными украшениями на стенках, в виде сосудиков,
канфара, кратера, гидрии, а также концентрических кругов и других
мотивов. I в. Сидонского происхождения.
105. Голубоватое тонкое стекло, тулово разделено рельефными изображением
ми колонн на шесть частей, на которых имеются рельефные изображе-
ния сосудиков (высота 8 см). Над колоннами и под ними имеются
изображения гирлянд. Найден в карасном погребении, вместе с сосуда-
ми № 10, 11, 62 (Верин Арташат, ИМА, № 2112/1).
106. Голубоватое тонкое стекло, ручка зеленоватая, тулово разделено колон-
нами на шесть частей, на которых имеются рельефные изображения
сосудиков (высота 8 см). Найден в каменном ящике (Гарни, погребение
№ 7, ИМА, № 1964/121).
- 105—106. Flasks with ornaments in relief; nearly cylindrical; with pictures of
cantharus, hydria, circular and other relief figures over the body. 1st
century A. D. Sidon.
105. Thin, bluish glass without handles; columns divide the body into six parts
with figures of vessels inserted into each of them, while floral threads are
trailed on the upper and lower parts of the columns. Height 8 cm. Found
in jar interment along with flasks nos. 10, 11, 62. (Verin Artashat, HMA,
No 2112/1).
106. Thin, bluish glass, with greenish handle; the body divided into six by

columns, with figures of vessels inserted into each part. Height 8 cm.
Found in slabstone tomb. (Garny, tomb 7, HMA, No 1964/121).

Տե՛ս № 105, Գ ար ն ի, I, ժր. 46; Կ ի ռ ա լ յ ա ն, Մատերիալնայա կուլտուրա, ժր. 12; Կ ի ռ ա
Տոդրի: լ յ ա ն, Օ տոդրովյա սվազյա, ժր. 73, 74;
Տե՛ս № 105, 106, Խ ա չ ա ռ յ ա ն, Մատերիալնայա կուլտուրա, ժր. 14;
Խ ա չ ա ռ յ ա ն, Ապաղոս մաթիմ, էջ 84—86, էկ. I, 2:

Ձուգաճեաներ՝ *Kisa*, Die antiken Gläser, p. 44;

Փարալլելի: *Kisa*, Das Glas, p. 629, fig. 267;

Parallels: *Halle*, fig. 104 B; Honey, table 5A;

Smith, figs. 76—80;

Eisen, p. 234 sqq. tables 50—52;

SCE, p. 153, 201—222; fig. 59;

Fossing, Oldtidsglas, p. 19;

Neuburg, table XXVII, 86;

Toll, pp. 13, 52 sqq. table XLV; tomb 24—XVI, table XLVI; tomb 24—XIV.

107—111. Ձվաձև երկկամթանի անոթներ (ամֆորիսկներ), լայն գոտու վրա ուռուցիկ
գալարագարդով, գոտուց վերև և ներքև ուղղահայաց ակոսիկներով: Գու-
նավոր, բարակ ապակուց, I դ., սիրիական:

107. Մանուշակագույն, կանթերը կաթնավուն (բարձր. 7 սմ), գտնվել է № № 17,
20, 108 սրվակների հետ (Գեղադիր):

108. Մանուշակագույն, կանթը (մեկը պակասում է) կապույտ (բարձր. 7 սմ),
գտնվել է № № 17, 20, 107 սրվակների հետ (Գեղադիր):

109. Մանուշակագույն (բարձ. 8 սմ), գտնվել է սալարկղային թաղումից № № 54,
59, 123 սրվակների հետ (Սևան քաղաք, ՀՊԹ, № 2241/1):

110. Կապտավուն, բարակ ապակի (բարձր. 6,8 սմ), գտնվել է Սևանի ավազա-
նում, դամբարանից (Վրաստանի թանգարան, № $\frac{50-06}{A-1-4}$):

111. Դեղնավուն, բարակ ապակի, մեկ կամթանի (բարձր. 7,2 սմ), (Ծովինար
գյուղ, ՀՊԹ, № 502):

107—111. Амфориски с каннелированным овальным туловом и с широким поясом,
украшенным рельефными завитками. Тонкое, цветное стекло. I в. Сирий-
ского происхождения.

107. Фиолетового цвета, ручки молочного цвета (высота 7 см). Найден вмес-
те с сосудами № 17, 20, 108 (Гехади́р).

108. Фиолетового цвета, ручка голубого цвета (вторая отсутствует), (высота
7 см). Найден вместе с сосудами №№ 17, 20, 107 (Гехади́р).

109. Фиолетового цвета (высота 8 см). Найден в каменном ящике вместе с
сосудами № 54, 59, 123 (город Севан, ИМА, № 2231/1).

110. Голубоватое, тонкое стекло (высота 6,8 см). Найден в районе Севанского
бассейна (Музей Грузии № $\frac{50-06}{A-1-4}$).

111. Желтоватое стекло с одной ручкой (высота 7,2 см), (село Цовина́р,
ИМА, № 502).

107—111. Oval vessels with two handles (amphorisk's) with marvered swirling
designs on a broad band; vertical grooves on either side of the band. Made
of thin, stained glass. 1st century A. D. Syria.

107. Violet, with milky handles. Height 7 cm. Found together with flasks nos.
17, 20, 108 (Gueghadlr.).

108. Violet. Blue handles (one missing). Height 7 cm. Found together with
flasks nos. 17, 20 and 107 (Gueghadir.).

109. Violet. Height 8 cm. Found in slabstone tomb along with flasks nos. 54, 59, 123. (Town of Sevan, HMA, No 2241/1).
110. Thin, bluish glass. Height 6.8 cm. Found our from a tomb in the basin of lake Sevan. (Museum of Georgia, inv. $\frac{50-06}{A-1-4}$).
111. Thin, yellowish glass, with one handle. Height 7.2 cm. (The village of Tsovinar, HMA, No 502).

Տե՛ս № 110, Լալաշաճ, էջ 200, էկ. 201:

Смотри: № 111, Тирация, Опыт периодизации, стр. 87;

See № № 107—111, Խաչատրյան, Անտիկ ապակու նմանքեր, էջ 74, էկ. 3:

Խաչատրյան, Ապակու մասին, էջ 87—88, էկ. 3, 4:

Хачатрян, Материальная культура, стр. 14. 15.

Ձուգահեռներ՝ *Griechische Altertümer*, fig. 47d;

Параллели: *Ridder*, fig. 267;

Parallels: *Froehner*, p. 74, table 1V, 16;

Niessen, p. 60, no. 1042;

Jahreshefte, p. 84, fig. 45;

Eisen, pp. 254, 271, table 54;

Smith, no. 75;

Kern, pp. 38—39 fig. 9a—b;

Kisa, Das Glas, p. 717.

112. Ձվաձև երկկանթանի անոթ (ամֆորիսկ), լայն գոտու վրա շեղանկյուն զարդերով, գոտուց վերև և ներքև ուղղահայաց ակոսիկներով, կանթերը պատկից ցած: Դեղնագույն բարակ ապակի (բարձր. 7,8 սմ), գտնվել է սալարկղաչին թաղումից № № 13, 22, 102, 116 սրվակների հետ: I դ., փյիթականի (Գառնի, դամբ. № 6, ՀՊԹ, № 1964/365):

112. Амфориск с двумя ручками, овальным туловом, покрытым вертикальными каннелюрами, горизонтальный пояс украшен ромбовидными узорами. Найден в каменном ящике вместе с сосудами № 13, 22, 102, 116. I в. Вероятно, сирийского происхождения (Гарни, погребение № 6, ИМА, № 1964/365).

112. Ovoid vessel, with two handles (amphorisk); band ornate with rhomboid figures; vertical grooves on either side of the band, the handles are below the rim. Thin, yellow glass. Height 7.8 cm. Found in slabstone tomb along with flasks nos. 13, 22, 102, 116. 1st century A. D. Syria (Garny, tomb 6, HMA, 1964/365).

Տե՛ս
Смотри: Гарни, I, рис. 33, 52; Тирация, Материальная культура, стр. 12, 13; Тирация, Опыт периодизации, стр. 87.

See

Ձուգահեռներ՝

Параллели: *Eisen*, table 54.

Parallels:

- 113—115. Ձվաձև մեկ կանթանի անոթներ, լայն գոտու վրա շեղանկյուն զարդերով, գոտուց վերև և ներքև ակոսիկներով: Գտնվել է սալարկղաչին թաղումներից, I դար, հավանաբար տեղական:

113. Մանուշակագույն բարակ ապակի (բարձր. 8 սմ), գտնվել է № № 25, 32, 40, 60 սրվակների հետ (Գառնի, դամբ. № 75, ՀՊԹ, № 2100/40):

114. Մանուշակագույն բարակ ապակի, ջարդված թերի (Գառնի, դամբ. № 82, ՀՊԹ, № 2100/85):

115. Մանուշակագույն բարակ ապակի (բարձր. 8 սմ), գտնվել է № № 16, 51, 52 սրվակների հետ (Վերին Գետաշեն, ՀՊԹ, № 1836):

- 113—115. Амфориски с одной ручкой, овальным туловом, покрытым вертикальными каннелюрами и поясом, украшенным рельефными ромбовидными узорами. Найден в каменном ящике. I в. Вероятно, местного происхождения.
113. Фиолетового цвета, тонкое стекло (высота 8 см). Найден вместе с сосудах №№ 25, 32, 40, 60 (Гарни, погребение № 75, ИМА, № 2100/40).
114. Фиолетового цвета, тонкое стекло, поврежденное (Гарни, погребение № 82, ИМА, № 2100/85).
115. Фиолетового цвета, тонкое стекло (высота 8 см). Найден вместе с сосудах № 16, 51, 52 (Верин Геташен, ИМА, № 1836).
- 113—115. Oval vessels with one handle, marvered with large, rhomboid ornamented bands; grooves on either side of the band. Found in slabstone tomb. 1st century. Possibly local.
113. Thin, violet glass. Height 8 cm. Found together with flasks nos. 25, 32, 40, 60. (Garny, tomb 75, HMA, No 2100/40).
114. Thin, violet glass, fractured, defective. (Garny, tomb 82, HMA, No 2100/85).
115. Thin, violet glass. Height 8 cm. Found out together with flasks nos. 16, 51, (Verin Guetashen, HMA, No 1836).

Տես՝ խաչաքար, ասիական մասին, էջ 88—89, նկ. 5, 6:
Смотри: Хачаприя, Материальная культура, стр. 14, 15;
See

Հուշահանգներ՝ Elsen, pp. 254, 271, table 54;
Параллели: Чинашвили, стр. 167, табл. XV.
Parallels:

- 116—118. Գնդաձև, մի կանթանի սափորի մման անոթներ, իրանի վրա ուղղահայաց ակոսիկներով: Գտնվել են սաղարկային թաղումներից, I դ., սիրիական:
116. Բաց-մանուշակագույն (րարձր. 7,5 սմ), գտնվել է № № 13, 22, 103, 112 անոթների հետ (Գառնի, դամբ. № 8, ՀՊԹ, № 1964/85):
117. Մուգ-կապույտ (րարձր. 7 սմ), (Գառնի, դամբ. № 79, ՀՊԹ, № 2100/79):
118. Բաց-մանուշակագույն (րարձր. թերի, 6,5 սմ): Արտաշատի շրջան (Մոսկվայի պատմության թանգարան, № 47733 ОП $\frac{567}{XVIII}$):
- 116—118. Флаконы шаровидные с одной ручкой, тулово покрыто вертикальными каннелюрами. Найдены в каменном ящике. I в. Сирийского происхождения.
116. Светло-фиолетового цвета (высота 7,5 см). Найден вместе с сосудах №№ 13, 20, 102, 112 (Гарни, погребение № 6, ИМА, № 1964/85).
117. Темно-синего цвета (высота 7 см) (Гарни, погребение № 79, ИМА, № 2100/79).
118. Светло-фиолетового цвета (неполная высота 6,5 см). (Арташатский район, Московский Гос. Исторический музей, № 47733 ОП $\frac{567}{XVIII}$):
- 116—118. Ball-shaped vessels, similar to one handle jugs, vertical grooves incised over the body. Found in slabstone tombs, 1st century A. D. Syria.
116. Slight violet. Height 7.5 cm. Found together with flasks nos. 13, 22, 102, (Garny, tomb 6, HMA, 1964/85).
117. Opaque blue. Height 7 cm. (Garny, tomb 79, HMA, No 2100/79).

118. Slight violet. Incomplete, height 6.5 cm. District of Artashat (History Museum of Moscow. Inv. 47733 OP $\frac{567}{\text{VXIII}}$):

Տե՛ս № 116, Գ а р н и, I, рис. 33; Т и р а ц я н, Материальная культура, стр. 12.
Смотри: № 117, 118, Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 14.
See

Հուգահեռներ՝ Հայտնի է Պանտիկապեոնից, մեկը պահվում է Ստանկոյի պաամուրյան բանգարանում,
Параллели: № 34405 А 37/II, Դ ր ու ի շ ը Ն՝ Էրմիտажում՝ Е 1249:

Parallels: Находки из Пантикапея, Хранятся в Московском гос. Историческом музее № 34405 А 37/II. Другой хранится в Гос. Эрмитаже № Е 1249;
А с л а н о в, К изучению, стр. 64, рис. 26,6;
Findings from Pantikapelon. Preserved at the History Museum in Moscow, inv. 34405 А 37/II; another one preserved at the Hermitage Е 1249.

119—120. Զվածիր իրանով երկկանթանի անոթները՝ իրանի վրա հորիզոնական ակոսիկներով: I—II դդ., սիրիական:

119. Երկարով, սրածայր իրանով, դեղնա-կանաչավուն րարակ ապակի (րարձր. 13 սմ): Գտնվել է սալարկղում Օգոստոս կայսեր երկու դրամների և № № 43, 75 սրվակների հետ (Գառնի, դամբ. № 14, ՀՊԹ, № 1964/130):

120. Տափակ հատակով, կարմրա-մանուշակագույն (րարձր. 8 սմ), դամբարանից, (Աշնակ, Պետական Էրմիտաժ, № Кз—6245):

119—120. Сосуды эллипсоидной формы с горизонтальными каннелюрами на тулове с двумя ручками. I—II вв. Сирийского происхождения.

119. Вытянутый, остродонный сосуд из тонкого желто-зеленоватого стекла (высота 13). Найден в каменном ящике вместе с монетами императора Августа и сосудами № 43, 75 (Гарни, погребение № 14, ИМА, № 1964/130).

120. Плоскодонный сосуд, красновато-фиолетового цвета (высота 8 см) (Ашнак, из погребения, Гос. Эрмитаж № Кз—6245).

119—120. Vessels with two handles; ovoid, horizontally grooved bodies. 1st-2nd century A. D. Syria.

119. Longuish, yellow-greenish, thin glass, with protuberant body. Height 13 cm. Found together with two coins of emperor Augustus and with flasks nos. 43, 75. (Garny, tomb 14, HMA, No 1964/130).

120. Flattened body; reddish-violet. Height 8 cm. (from a tomb in Ashnak, the Hermitage, inv. K³-6245).

Տե՛ս № 119, Գ а р н и, I, рис. 45;
Смотри: Т и р а ц я н, О торговых связях, стр. 74, 75, рис. стр. 74;
See № 120, К и н ж а л о в, стр. 55, рис. 3.

Հուգահեռներ՝ Eisen, table 80:

Параллели: Ridder, table XVI, nos. 336, 1179, 118:

Parallels: Smith, fig. 85;

У г р е л и д з е, рис. 11. ИАК, вып. 17, 1905, рис. 5.

121. Ամֆորան անոթ, երկկանթանի, մուգ դեղին, իրանին ուտերից ներքև ուղղահայաց ակոսիկներով, փչված եռափեղկ կաղապարի մեջ (րարձր. 9,5 սմ), գտնվել է կարասային թաղուփից՝ Օգոստոս կայսեր արծաթյա դրամի հետ: I դ., սիրիական (Գառնի, դամբ. № 43, ՀՊԹ, № 1964/68):

121. Амфоровидный сосуд, с двумя ручками, темно-желтого цвета. Тулово ниже плечиков украшено вертикальными каннелюрами. При выдувании сосуда применена трехстворчатая форма (высота 9,5 см). Найден в карасном погребении вместе с монетой Августа. I в. Сирийского происхождения (Гарни, погребение № 43, ИМА, № 1964/63).

121. Opaque yellow, amphorous vessel with two handles; vertical grooves on the body, beneath the shoulders; blown in three-fold mould. Height 9.5 cm. Found in a slabstone tomb with a silver dinar of emperor Augustus. 1st century A. D. Syria. (Garny, tomb 43, HMA, No 1964/68).

Տե՛ս
Смотри:
See Г а р н и, II, рис. 34;
Т и р а ц я н, Материальная культура, стр. 11.

- 122—124. Ութանիստ անոթներ, գունավոր ապակուց, I դ., սիդոնյան:
122. Բաց-մանուշակագույն (րարձր. 6,5 սմ), գտնվել է Օգոստոս կայսեր արձաթա դրամի հետ (Լճաշեն, ՀՊԹ, № 1306):
123. Դեղին ապակի, անբլից թերի, սալարկղալին թաղումից, № № 54, 59, 109 սրվակների հետ (Սևան քաղաք, ՀՊԹ, № 2281):
124. Բաց-մանուշակագույն ապակի մեկ կանթանի, երկրորդ կանթի փոխարեն վիզն աղավաղող նեղ շերտով (րարձր. 6,5 սմ), գտնվել է կարասային թաղումից, № 3 սրվակի հետ. I—II դդ., թերևս սիդոնյան սրվակի տեղական ընդօրինակություն (Բյուլլուջա գյուղ. ՀՊԹ, № 2251):
122—124. Восьмигранные сосуды из цветного стекла. I в. Сидонского происхождения.
122. Светло-фиолетового цвета (высота 6,5 см). Найден вместе с монетой Августа (Лчашен, ИМА, № 1306).
123. Желтого цвета, низ отбит. Найден в каменном ящике вместе с сосуда-ми № 54, 59, 109 (город Севан, ИМА, № 2281).
124. Светло-фиолетового цвета, с одной ручкой, вместо второй ручки шейка имеет дополнительное утолщение (высота 6,5 см). Найден в карасном погребении вместе с сосудом № 3. I—II вв. Вероятно, местное подража-ние сидонского сосуда (село Кюллуджа, ИМА, № 2251).
122—224. Octogonal vessels of stained glass. 1st century A. D. Sidon.
122. Slight violet. Height 6.5 cm. Found together with the silver coin of emperor Augustus. (Lechashen, 'HMA, No 1306).
123. Yellow glass, defective at the base; from a slabstone tomb. Found along with flasks nos. 54, 59, 109. (Town of Sevan, HMA, No 2281).
124. Slight violet. Height 6.5 cm.; one handle; a small strip dragged along the neck, serving as the second handle. Found in a jar interment, together with flask no. 3. Presumably local variant of a Sidonian flask. 1st-2nd centuries A. D. (Village of Kyulluja, HMA, No 2251).

Տե՛ս
Смотри:
See Խ ա չ ա տ ռ յ ա ն, Անտիկ ապակու նմուշներ, էջ 73, 75, հ. 1, 2, 6:
Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 13, 14.

Ձևագծերը՝ Rldder, p. 150, fig. 265;
Параллели: Hall, fig. 99;
Parallels: Eisen, pp. 254, 271, table 54;
Smith, p. 65, figs. 87, 88;
Максимова, стр. 249, рис. 56;
Лордкипанидзе, стр. 144 и далее, рис. 7.2;
Угрелидзе, рис. 7;
Ч и л а ш в и л и, стр. 254, 271, табл. 54.

125. Թաւ, դեպի դուրս լայնացող եզրերով, անգույն բարակ ապակի (րարձր. 4 սմ, տրամագիծը 6,5 սմ), գտնվել է սալարկղալին դամբարանից, I—II դդ., սիրիական (Գառնի, դամբ. № 30, ՀՊԹ, № 1965/25):

Ջուզանեներ՝ *Kisa*, Die Antiken Glaser, p. 49;

Параллели: *Neuburg*, table 50;

Parallels: *Hall*, fig. 105;
Toll, table, XIV;
Smith, fig. 256;
Eisen, table 78.

- 130—132. Գնդաձև իրանով, ցածրադիր լայն վզով սրվակներ, ամբողջ իրանը ծածկված բրգաձև ելուստներով, II—III դդ., սիրիական, և տանձաձև իրանով (ջարդված) բրգաձև ներձկված զարդերով, սրվակ III—IV դդ., սիրիական:
130. Անկանթ, բաց-կանաչավուն, հատակը ներձկված (բարձր. 7 սմ), գտնվել է սալարկղալիճ թաղումից (Գառնի, դամբ. № 61, ՀՊԹ, № 2098/1):
131. Մի կանթանի (ջարդված), բաց-կանաչավուն, կանթը մանուշակագույն, հատակը հարթ (բարձր. 11,5), (Կամո քաղաք, ՀՊԹ, № 2257/39):
132. Բեկորներ բարակ, սպիտակ, թափանցիկ ալյանի (Գառնի, դամբ. № 65, ՀՊԹ, № 2099/85):

130—132. Флаконы шаровидные, с низкой шейкой и пирамидальными выступами на тулове. II—III вв. Сирийского происхождения. Обломки грушевидного сосуда с пирамидальными вдавленными узорами. III—IV вв. Сирийского происхождения.

130. Без ручки, дно вдавленное, светло-зеленоватое (высота 7 см). Найден в каменном ящике (Гарни, погребение № 6, ИМА, № 2098/1).

131. С одной ручкой, отбитой, дно плоское, светло-зеленоватое, ручка фиолетового цвета (высота 11,5 см), (город Камо, ИМА, № 2257/39).

132. Обломки тонкого, прозрачного стекла (Гарни, погребение № 65, ИМА, № 2099/85).

130--132. Low flasks with broad necks and ball-shaped bodies; pyramidoid embossments covering the entire body. 2nd-3rd century A. D. Syria. Those with pear-shaped body and pyramidoid concave ornaments come from the 3rd-4th century A. D. Syria.

130. Slight greenish concave base; without handles. Height 7 cm. Found in slabstone tomb. (Garny, tomb 61, HMA, No 2098/1).

131. One handle; slight greenish; the handle violet in colour; flattened base. Height 11.5 cm. (Tomb of Kamo, HMA, No 2257/39-).

132. Fragments of thin, white, transparent glass. (Garny, tomb 65, HMA, No 2099/85).

Տե՛ս նաև չափերը, Ազական մասին, էջ 94—95, էջ. 10, 11:

СМОТРЕ: Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 17.

Ջուզանեներ՝ *Edgar*, p. 38, table VI, no. 32. 572;

Параллели: *Honey*, p. 26, table 5c;

Parallels: *Sunkowsky*, fig. 30d;
Neuburg, fig. 5;
Eisen, pp. 614, 633, fig. 154;
Morin-Jean, p. 29, fig. 4, 3;
МКА, IV, 1962, стр. 233, табл. X, 19

133. Գնդաձև անոթ, մանուշակագույն, կարճ վզով, լայն սլակով, իրանի հակադիր կողմերին՝ կանաչի դեմքով, ցածրադիր ոտքով (բարձր. 10,5 սմ), գտնվել է սալարկղալիճ թաղումից: II դար, սիրիական (Գառնի, դամբ. № 27, ՀՊԹ, № 1965/29):

133. Сосуд лилового цвета, с короткой шейкой, широким венчиком, низким поддоном. На противоположных сторонах выпуклого тулова рельефное

изображение женской головы (высота 10,5 см). Найден в каменном ящике. II в. Сирийского происхождения (Гарни, погребение № 27, ИМА, № 1965/29).

133. Ball-shaped vessel; violet; low neck; wide rim low feet. Feminine figures placed oppositely on the body. Height 10.5 cm. Found in slabstone tomb. 2nd century A. D. Syria. (Garny, tomb 27, HMA, No 1965/29).

Տե՛ս
Смотри:
See
Г а р н и, П, стр. 63, рис. 36, табл. XVI; Тирация, О торговых связях, стр. 76—77, рис. стр. 71; Т и р а ц и я н, Материальная культура, стр. 12.

Հոլզաֆենսեր՝ Hall, figs. 107, 108, 109;
Параллели: Toll, table IX, no. 4;
Parallels: Neuburg, table XVI, no. 52;
Froehner, table IX, 55;
Harden, Roman Mould-blown;
Honey, table 5;
Kisa, Das Glas. figs. 292, 293, 294;
Parducz, table XV, 1a, 1b;
Smith, figs. 285, 286;
Elsen, table 74;
Flarsku, table XVIII, no. 3;
OAK, 897, рис. 92a, 6.

134. Գլանաձև (վերնում քիչ լայն) ցածրադիր վզով սրվակ, բաց կանաչավուն ապակուց: Հատակը ներկված է (րարձր. 9,5 սմ), գտնվել է սալարկղային թաղումից՝ № 78 սրվակի հետ: II—III դդ., հավանաբար եգիպտական (Գառնի, դամբ. № 71, ՀՊԹ, № 2100/19):

134. Сосуд с цилиндрическим, несколько расширяющимся кверху туловом, низкой шейкой и вдавленным дном, светло-зеленоватый (высота 9,5 см). Найден в каменном ящике вместе с сосудом № 78. II—III вв. Вероятно, египетского происхождения (Гарни, погребение № 71, ИМА, № 2100/19).

134. Cylindrical widening upwards flask with low feet; slight greenish glass. Concave base. Height 9.5 cm. Found in slabstone tomb together with flask no. 78. 2nd-3rd century A. D. Possibly Egypt. (Garny, tomb 71, HMA, No 2100/19).

Տե՛ս
Смотри:
See
Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 17.

135. Քառակուսի րարձր իրանով մեկ կանթամի շիշ, կանաչավուն ապակուց: Հատակը հարթ (րարձր. 12,9 սմ): II դ., փրիական (Աշնակ գյուղ, Պետական էրմիտաժ, № Кз—6256):

135. Четырехгранный сосуд с высоким туловом и одной ручкой, дно плоское, зеленоватого цвета (высота 12,9 см). II в. Сирийского происхождения (Ашнак, Гос. Эрмитаж № Кз—6256).

135. One handle bottle of greenish glass; tall rectangular body. Flattened base. Height 12.9 cm. 2nd century A. D. Syria. (Village of Ashnak, the Hermitage, inv. Kз-6256).

Տե՛ս
Смотри:
See
К и н ж а л о в, стр. 54, рис. 3.

136. Վեցանիստ շիշ, մանուշակագույն, հատակին դրոշմված է Գերմանոս անունը, հունական տառերով (րարձր. 13,5 սմ), գտնվել է սալարկղային թաղումից, № 76 անոթի հետ, III դար, հավանաբար եգիպտական (Գառնի, դամբ. № 86, ՀՊԹ, № 1965/42):

136. Шестигранный сосуд, фиолетового цвета, на дне греческими буквами оттиснуто имя Германос (высота 13,5 см). Найден в каменном ящике вместе с сосудом № 76. III в. Вероятно, египетского происхождения, (Гарни, погребение № 36, ИМА, № 1965/42).
136. Hexagonal bottle; violet; with the name «Germanos» impressed on the base in Greek letters. Height 13.5 cm. Found together with flask no. 76. 3rd century A. D. Possibly Egypt. (Garny, tomb 36, HMA, No 1965/42).

Տե՛ս
Смотри.
See
Г а р н и, II, стр. 63, 64, табл. XVI;
Т и р а ц я н, Материальная культура, стр. 13.

- Հովհաննիսյան՝ *Morin-Jean*, p. 69, fig. 51;
Параллели: *Honey*, table no. 6;
Parallels: *Kisa*, Das Glas, pp. 324, 719;
Fremersdorf, Die römischen Glaser, p. 12;
Hall, fig. 95;
Froehner, no. 80, p. 123;
Fremersdorf, Das naturfarbene, Tafel 127.
ЖКМ, т. V, Археология, табл. X:
Минаева, стр. 289, рис. 16.₁:
- 137—146. Գնդաձև, լայն պատկով կարճավիզ սրվակներ, իրանը ծածկված ուղղահայաց ակոսիկներով, բաց կանաչավուն հաստ ապակուց: III—IV դդ., տեղական:
137. Բարձր. 6 սմ (Վաղարշապատ, Էջմիածին, ՀՊԹ, № 724):
138. Բարձր. 5,5 սմ (Վաղարշապատ, Էջմիածին, ՀՊԹ, № 731):
139. Բարձր. 5,5 սմ (Վաղարշապատ, Էջմիածին, դամբ. № 1, ՀՊԹ, № 439):
140. Բարձր. 5,5 սմ (Վաղարշապատ, Էջմիածին, ՀՊԹ, № 440):
141. Մոզ կանաչավուն (բարձր. 4 սմ), (Գառնի, դամբ. № 98, ՀՊԹ, № 2234/50):
142. Կանաչավուն (բարձր. թերի 8 սմ), (Վաղարշապատ, Էջմիածին, ՀՊԹ, № 727):
143. Դեղնականաչավուն (բարձր. 7,5 սմ), (Կամո քաղաքի թանգարան):
144. Բարձր. 5 սմ (Վեդիի շրջան, Ղարախաչ, ՀՊԹ, № 1201):
145. Բարձր. թերի (Վաղարշապատ, Էջմիածին, ՀՊԹ, № 440):
146. Անգույն (բարձր. թերի), (Գառնի, դամբ. № 65, ՀՊԹ, № 2099/85):
- 137—146. Флаконы шаровидные, с низкой шейкой и вертикальными каннелюрами на тулове, толстое стекло светло-зеленоватого оттенка. III—IV вв. Местного происхождения.
137. Высота 6 см (Вагаршапат (Эчмиадзин), ИМА, № 724).
138. Высота 5,5 см (Вагаршапат (Эчмиадзин), ИМА, № 731).
139. Высота 5,5 см (Вагаршапат (Эчмиадзин), погребение № 1, ИМА, № 439).
140. Высота 5,5 см (Вагаршапат (Эчмиадзин), ИМА, № 440).
141. Темно-зеленоватый (высота 4 см), (Гарни, погребение № 98, ИМА, № 2234/50).
142. Зеленоватый, шейка отбита, высота 8 см (Вагаршапат, ИМА, № 727).
143. Желтовато-зеленоватый (высота 7,5 см), (музей города Камо).
144. Высота 5 см (Вединский район, Карахач, ИМА, № 1201).
145. Высота неполная (Вагаршапат (Эчмиадзин), ИМА, № 440).
146. Бесцветный (высота неполная), (Гарни, погребение № 65, ИМА, № 2099/85).
- 137—146. Ball-shaped flasks with low necks and wide rims. On the bodies vertical grooves; slight greenish thick glass. 3rd-4th century A. D. Local.

137. Height 6 cm. (Vagharshapat, (Echniatsin), HMA, No 724-.
138. Height 5.5 cm. (Vagharshapat, (Echniatsin), HMA, No 731-.
139. Height 5.5 cm. (Vagharshapat, (Echniatsin-, tomb 1, HMA, No 439-.
140. Height 5.5 cm. (Vagharshapat, (Echniatsin-, HMA, No 440).
141. Opaque greenish. Height 4 cm. (Garny, tomb 98, HMA, No 2234/50).
142. Greenish. Height defective 8 cm.. (Echniatsin), HMA, No 727).
143. Yellow-greenish. Height 7.5 cm. (Museum of the town of Kamo).
144. Height 5 cm. (Wedi region Gharakhach, HMA, No 1201).
145. High, defective (Vagharshapat, (Echniatsin), HMA, No 440).
146. Uncoloured, high; defective. (Garny, tomb 6, HMA, No 2099/85).

Տե՛ս

Смотри: Х а ч а т р я н, Материальная культура, стр. 17—18.

See

147. Անոթ տանձաձև իրանով, իրանը և վիզը ծածկված են ուռուցիկ ուղղահայաց զարդերով, ունի ատամնավոր ոտք, անգույն ապակուց (բարձր. 9 սմ), սրակը թերի է: IV—V դդ., հավանաբար տեղական (ՀՊԹ, № 729):
147. Грушевидный сосуд с отбитым венчиком, тулово и шейка покрыты пертикальными рельефными узорами. Поддон зубчатый. Стекло бесцветное (высота 9 см). IV—V вв. Вероятно, местного происхождения, (ИМА, № 729).
147. Pear-shaped body; vertical designs dragged over body and neck, toothed foot; uncoloured glass. Height 9 cm. The rim is defective. 4th-5th century A. D. Possibly local (HMA, No 729).
148. Սափորաձև անկանթ սրվակ՝ դեպի վեր լայնացող վզով, իրանը ծածկված ուղղահայաց լայն թմբերով, սև ապակուց (բարձր. 9 սմ), IV դ., պիրիական (Մակու, ՀՊԹ, № 35):
148. Сосуд в виде кувшина, без ручки, с расширяющейся кверху шейкой. Тулово покрыто вертикальными широкими выпуклинами. Стекло черного цвета (высота 9 см). IV в. Сирийского происхождения (Маку, ИМА, № 35).
148. Jar-shaped flask without handles; neck widening upwards; vertical broad prominences on the body; dark glass. Height 9 cm. 4th century. Syria. (Maku, HMA, No 35).
149. Հաստափոր սրվակի ռեկորդներ՝ ակոսների հետքերով, կապույտ գույնի, I—II դդ., (Գառնի, դամբ. № 13, ՀՊԹ, № 1964/121):
149. Обломки сосуда с раздутым туловом, со следами каннелюр. Стекло голубого цвета. I—II вв. (Гарни, погребение № 13, ИМА, № 1964/121).
149. Fragments of a paunchy flask with traces of furrows; blue. 1st-2nd century A. D. (Garny, tomb 13, HMA, No 1964/121).

Տե՛ս

Смотри: Г а р н и, I, стр. 48.

See

IV.

ՀԱՐԹ ԱՊԱԿՈՒ ԵՎ ԱՊԱԿՅԱ ՀՈՒԼՈՒՆՔՆԵՐԻ ՆՄՈՒԾՆԵՐ

ОБРАЗЦЫ ПЛОСКОГО СТЕКЛА И СТЕКЛЯННЫХ БУС

SPECIMENS OF BEADS OF GLASS AND FLAT GLASS

150. Ապակու բեկոր՝ վառ դեղնավուն ապակուց, վրան սպիտակ շերտեր, մ. թ. I դար, հավանաբար սիրիական (Գառնի ամրոց, շերտից, ՀՊԹ, № 2098/34):
150. Обломок ярко-желтого стекла, с белыми полосками. I в. Вероятно, сирийского происхождения (Гарни, крепость, из слоя, ИМА, № 2098/34).
150. Fragment of bright yellow glass with white layers on the surface. Possibly Syria. 1st century A. D. (from the fortress of Garny, HMA, No 2098/34).
151. Ապակյա սալիկ, սպիտակ և դարչնագույն, I—II դդ. (Գառնի, ՀՊԹ, № 2234/90):
151. Стеклянная плитка, белого и коричневого цвета. I—II вв. (Гарни, ИМА, № 2234/90).
151. A glass plate with pictures; white and brownish. I—II centuries. (Garny, HMA, No 2234/90).
152. Ապակյա կոճակ-ճարմանդներ, երկնագույն ապակուց: I—II դդ. (Գառնի):
152. Стеклянные пуговицы-застежки из голубого стекла. I—II вв. (Гарни).
152. Glass button-buckles; sky-blue. I—II centuries. (Garny).
153. Ապակյա ոլունքներ տարբեր գույնի շերտերով, I—II դդ. (Գառնի):
153. Стеклянные бусы с разноцветными полосами. I—II вв. (Гарни).
153. Glass beads with multicoloured layers. I—II centuries. (Garny).
154. Հարթ ապակու բեկորներ, հավանաբար պատուհանի՝ ծածկված մուգ շագանակագույն ներկով, II—III դդ. (Գառնի):
154. Обломки плоского, возможно, оконного стекла, одна сторона покрыта краской темно-фиолетового цвета. II—III вв. (Гарни).
154. Fragments of flat glass, probably of a window with dark-cheestnut paint overlay. II—III centuries. (Garny).

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

REFERENCES

- Կոսյան
Yessayan
Լալայան
Lalayan
Խաչատրյան, Անտիկ ա-
պակու նմուշներ
Khachatryan
Խաչատրյան, Ապակու
մասին
Khachatryan, On Glass
Միքայելյան
Mikaelian
Քալանթար
Kalantar
Ասլանով, К изучению
Aslanov, Iz istorii
Aslanov, Из истории
Вандов, Археологические
работы
Вандов, Мингечаур
Гайдукевич
Гарни, I
Гарни, II
Джанполадян
Ионе
Казиев, О двух кувшин-
ных
Казиев, Альбом
Кинжалов
- Կոսյան Ա., Հնագիտական իրերի կառավար, Երևան, 1964.
Yessayan S., A Catalogue of Antique Objects, Yerevan, 1964.
Լալայան Ե., Դամբարանների պեղումները Խորհրդային Հայաստանում,
Երևան, 1931.
Lalayan E., The Excavation of Tombs in Soviet Armenia, Yerevan, 1931.
Խաչատրյան Ժ. Դ., Հայաստանում գտնված անտիկ ապակու մի քանի
նմուշներ, ՀՍՍՀ ԳԱ «Տեղեկագիր» (նաս. դիտ.) № 12, 1964.
Khachatryan J., A Number of Specimens of Ancient Glass Found in Ar-
menia. Armenian SSR. Ac. Sc. „Teghekahgir“ (the Humanities), No
12, 1964.
Խաչատրյան Ժ. Դ., Հին Հայաստանի ապակու մասին, Իրարեք հասարա-
կական գիտությունների, № 1, 1967.
Khachatryan J., On the Glass of Ancient Armenia, „Iraher“ (of the Hu-
manities), No 1, 1967.
Միքայելյան Գ. Լ., Ունիվերսալի երկրի կենտրոնական կրկնալայան ուժրոց,
Պատմա-բանասիրական հոգեբան, 1964, № 1
Mikaelian G., The Central cycloplan Fortress of the County of Welikak-
hi. Historico-philological Journal, No 1, 1964.
Քալանթար Աշխատատեղի. Հին Վաղարշապատի պեղումները, Երևան,
1935.
Kalantar Ash., The Excavations of Old Vagharshapat. Yerevan, 1935.
Ասլանով Գ. Ա., К изучению раннесредневековых памятников Мингечаура.
КСИИМК, № 60, 1955.
Aslanov G. A., Из истории материальной культуры Кавказской Албании
I—IV вв., Вопросы истории Кавказской Албании, Баку, 1962.
Вандов Р. М., Археологические работы в Мингечауре в 1950 году,
КСИИМК, 46, 1952.
Вандов Р. М., Мингечаур в III—VIII веках, Баку, 1961.
Гайдукевич В. Ф., Некрополи некоторых Боспорских городов, МИА, № 69,
М.—Л., 1959.
Аракелян Б. Н., Гарни, I. Результаты раскопок 1949—1950 гг. Ереван,
1951.
Аракелян Б. Н., Гарни, II. Результаты раскопок 1951—1955 гг. (античный
период), Ереван, 1957.
Джанполадян Р. М., О трех образцах стекла из Кармир-блур, СА, № 3,
1965.
Ионе Г. И., Мингечаурские кувшинные погребения с оружием, КСИИМК,
60, 1955.
Казиев С. М., О двух кувшинных и двух катакомбных погребениях, МКА,
III, Баку, 1953.
Казиев С. М., Альбом кувшинных погребений, Баку, 1960.
Кинжалов Р. В., Ашнакский могильник, Труды Гос. Эрмитажа, т. V, Ленин-
град, 1961.

- Лордкипанидзе
Лурье и др.
Максимова
Минаева
Придик
Сорокина, Тузлинский некрополь
Сорокина, стекло
Тирацян, Материальная культура
Тирацян, Опыт периодизации
Тирацян, О торговых связях
Угрелидзе
Хачатрян, Материальная культура
Цицишвили
Чилашвили
Andrae und Lenzen
Antiquities
Barrington
Basserman-Jordan
Berger
Boulter
Brok, Young
Cesnola
Davidson, Evidence
Davidson, Corinth
Delougaz, Haines
Deville
Edgar
Eggers, Zur absoluten
Eggers, Der römische Import
Eisen
Ekholm
Filarska
- Лордкипанидзе О. Д., Ремесленное производство и торговля в Мцхета в I—III вв. н. э., Труды Тбилисского Государственного университета, т. 65, Тбилиси, 1957.
И. Лурье, К. Ляпунова, М. Матье, Б. Пиотровский, Н. Флитнер, Очерки по истории техники Древнего Востока, М.—Л., 1940.
Максимова М. И., Геммы из некрополя Мцхета Самтавро, Вестник Гос. Музея Грузии, т. XVI—В, Тбилиси, 1950.
Минаева Т. М., Археологические раскопки на реке Гиляч в верховьях Кубани. МИА, № 23. Ленинград, 1951.
Придик М., Новые Кавказские клады. Материалы по археологии России, № 34, Петроград, 1914.
Сорокина Н. П., Тузлинский некрополь, Москва, 1957.
Сорокина Н. П., Стекло из раскопок Пантикапея 1945—1959 гг., МИА, № 103, Москва, 1962.
Тирацян Г. А., Материальная культура Армении первых веков н. э. по данным некрополя и бани в Гарни (Автореферат канд. дис.), Ленинград, 1956.
Тирацян Г. А., Опыт периодизации истории материальной культуры древней Армении (VI в. до н. э.—III в. н. э.), «Известия» АН Арм. ССР (общ. науки), № 2, 1957.
Тирацян Г. А., О торговых связях Армении с Сирией в античное время, Палестинский сборник, вып 4 (67), Москва—Ленинград, 1959.
Угрелидзе Н. Н., Стекло в древней Грузии, Тбилиси, 1961.
Хачатрян Ж. Д., Материальная культура древней Армении в V в. до н. э.—IV в. н. э. (по новонайденным материалам из погребений), Автореферат канд. дис., Ереван, 1966.
Цицишвили И. Н., Гробница у станции Мцхета, КСИИМК, 54, 1954.
Чилашвили Л. А., Городище Урбниси, Тбилиси, 1964.
Andrae W. und Lenzen H., Die Partherstadt Assur, Leipzig, 1933.
Antiquities of Roman Britain, London, 1958.
Barrington H. E., Glass through the ages, London, 1948.
Basserman-Jordan E., Die antiken Gläser, München, 1918.
Berger L., Römische Gläser aus Vindonissa, Band IV, Birkhauser Verlag Basel, 1960.
Boulter C. G., Graves in Lenormant street Athens, Hesperia, No 2, 1963.
Brok J. K., Young G. M., Excavations in Siphnos. The annual of the british school at Athens, No XLIV, London, 1949.
Cesnola L. P. di, A descriptive atlas of the Cesnola Collection of Cypriote Antiquities in the Metropolitan Museum of Art, New-York, 1903, Vol. III.
Davidson G. W., Evidence for Glass manufacture in Ancient Thessaly, AJA, 1962, No 2.
Davidson G. W., Corinth, Vol. XII, The Minor objects, Princeton, 1952.
Delougaz P. and Haines R., A Byzantine church at Khirbat Alkarak, The University of Chicago oriental institute, Publications, Vol. LXXXV, Chicago Illinois, 1960.
Deville A., Histoire de l'art de la vererie dans l'antiquité. Paris, 1873.
Edgar M. C. C., Gracco-Egyptian Glass, Le Caire, 1905.
Eggers H. J., Zur absoluten Chronologie der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz, Mainz II, 1955.
Eggers H. J., Der römische Import im Freien Germanien, Atlas der Urgeschichte, Band I, Hamburg, 1951.
Eisen G. A., Glass, Vol. I, II, New-York, 1927.
Ekholm G., Acta Archaeologica, Vol. XXIX, Kobenhavn, 1958.
Filarska B., Szkła starożytne, Warszawa, 1946.

- Fossing O., Oldtidsglas
Fossing P., Oldtidsglas i Nationalmuseets antiksamling In Fra Nationalmuseets arbejls mark, 1931.
- Fremersdorf, Römische Glaser
Fremersdorf Fr., Die römischen Glaser mit Fadenaufilage In Köln, Band V, Köln, 1959.
- Fremersdorf, Das Naturfarbene
Fremersdorf Fr., Das naturfarbene sogenannte blaugrüne Glas in Köln, IV, 1958.
- Fremersdorf, Die römischen Glaser
Fremersdorf Fr., Römische Glaser aus Köln, Leipzig, 1939.
- Fremersdorf, Figürlich geschliffene
Fremersdorf Fr., Figürlich geschliffene Glaser Berlin, 1951.
- Fremersdorf, Römisches Buntglas
Fremersdorf Fr., Römisches Buntglas in Köln, B. III, Köln, 1958.
- Froehner
Froehner W., La Verrerie Antique. Description de la Collection Charvet, Le Pecq, 1879.
- GB
Glaslechnische Berichte, v. 31, II. 5, 1958.
- Glaser aus Syrien und Aegypten, Millinghaus Bavaria, Glaswelt, 6, Mai, I. Jahrgang, Heft 5, 1957.
- Griechische Altertümer
Griechische Altertümer aus Südrussland aus dem Besitz v. Vogel, Kassel, 1908.
- Hall
Hall E. H., A Collection of antique glass. The Museum Journal, vol. IV, Philadelphia, 1913.
- Harden, Roman Glass
Harden D. B., Roman Glass from Karanis, Ann Arbor, Michigan, 1926.
- Harden, Ancient Glass
Harden D. B., Ancient Glass, Antiquity, vol. VII, 1933.
- Harden, Roman mould-blown
Harden D. B., Roman mould-blown glasses, The Connoisseur, 1940, sept. U.S.A.
- Hetzelhelm
Hetzelhelm F. M., Roman Syria, vol. IV, Baltimore, 1933.
- History of technology
A History of technology, Vol. II, Oxford, 1957.
- Honey
Honey W. B., Glass, London, 1946.
- Isings
Isings C., Roman glass from dated finds. Groningen (Djakarta), 1957.
- IE
Israel Exploration Journal Vol. II, Jerusalem, Israel, 1952.
- IIV
Journées Internationales du verre. Verres Romains (1er—3me siècle) des Musées Curtius et du verre a Liège, Liège, 1961.
- Jahreshefte
Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien, Band XII, Wien, 1909.
- Kahane
Kahane P. P., Some aspects of Ancient glass from Israel. Antiquity and Survival, Vol. II, No 2-3 Jerusalem, 1957.
- Kern
Kern J. H. C., Pair of mould blown glass Amphorisks 1-st century A. D. „Oudheidkundige mededelingen“, Nieuwéereks XXXV, Lelden, 1954.
- Kirchner-Schwarz
Kirchner-Schwarz Fr. D., Sammlung von antiken Gläsern, Terrakotten, Marmor skulpturen und Bronzen. Auktion in München in der Galerie Helling, Beirut U.A. 1914.
- Kisa, Die antiken Glaser
Kisa A., Die antiken Gläser der Frau Maria von Rath, Bonn, 1899.
- Kisa, Das Glas
Kisa A., Das Glas im Altertume, Leipzig, 1908.
- Kraeling
Kraeling C. H., Gerasa, City of the Decapolis, New Haven, 1938.
- Makalathia
Makalathia S., Notice sur les dates des Necropolis découvertes en Géorgie de 1920 a 1924 (Résumé). Bulletin du Musée de Géorgie, T. IV, Tiflis, 1928.
- Marschall
Marschall L., Taxila, Cambridge, 1951.
- Materiale
Materiale si cercetari Archeologice, IV, 1957.
- Morin-Jean
Morin-Jean, La Verrerie en Gaule sous l'empire romain, Paris, 1913.
- Myres
Myres John L., Handbook of the Cesnola Collection of Antiquities from Cyprus, New-York, 1914.
- Niessen
Niessen C. A., Beschreibung Römischer Altertümer, Band 1, II, Köln, 1911.
- Neuburg
Neuburg F., Glass in Antiquity, London, 1949.
- Parducz
Parducz, Funde aus der Römerzeit in Czongrad. Arbeiten des Archäologischen Instituts der Universität, Szeged, 1936.
- Ridder
Ridder A. de. Collection de Clercq, Catalogue, Tome VI, Les terres cuites et les verres, Paris, 1909.

Saldern	Saldern Axel von. Glass from Sardis, AJA, No 1, 1962.
SCE	The Swedish Cyprus Expedition, v. IV, part 3 (The Hellenistic and Roman Periods in Cyprus). Stockholm, Lund, 1956.
Schmidt	Schmidt R., Europaisches Glas. Die Sammlung Wilfred Buckley, Berlin, 1927.
Simonett	Simonett Chr., Tessiner Graberfelder. Monographien zur Ur und Frühgeschichte der Schweiz, III, Basel, 1941.
Smith	Smith R. W., Glass from the Ancient World, New-York, 1957.
Sunkowsky	Sunkowsky R., Antike Gläser in Cornuntum und Wien, Wien, 1956.
Toll	Toll N. P., The Necropolis. The Excavations at Dura-Europos Preliminary Report of the Ninth season of Work 1935—1936, New Haven, London, 1946.
Trois Millénaires	Trois Millénaires d'Art verrier à travers les Collections publiques et privées de Belgique. Catalogue general de l'exposition, Liege, 1958.
Vessberg	Vessberg O., Roman Glass in Cyprus, Opuscula Archaeologica, vol. VII, Lund, 1952.
Zahn	Zahn R., Sammlung Baurat Schiller (Berlin), Werke antiker Kleinkunst (Goldschmuck, Glaser, Tonfiguren, Tongefasse) Berlin.

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ
СОКРАЩЕНИЯ
ABBREVIATIONS

ՀԳԹ—Հայաստանի պետական պատմական բանգարան

КСИМК—Краткие сообщения Института истории материальной культуры

ИМА—Государственный Исторический музей Армении

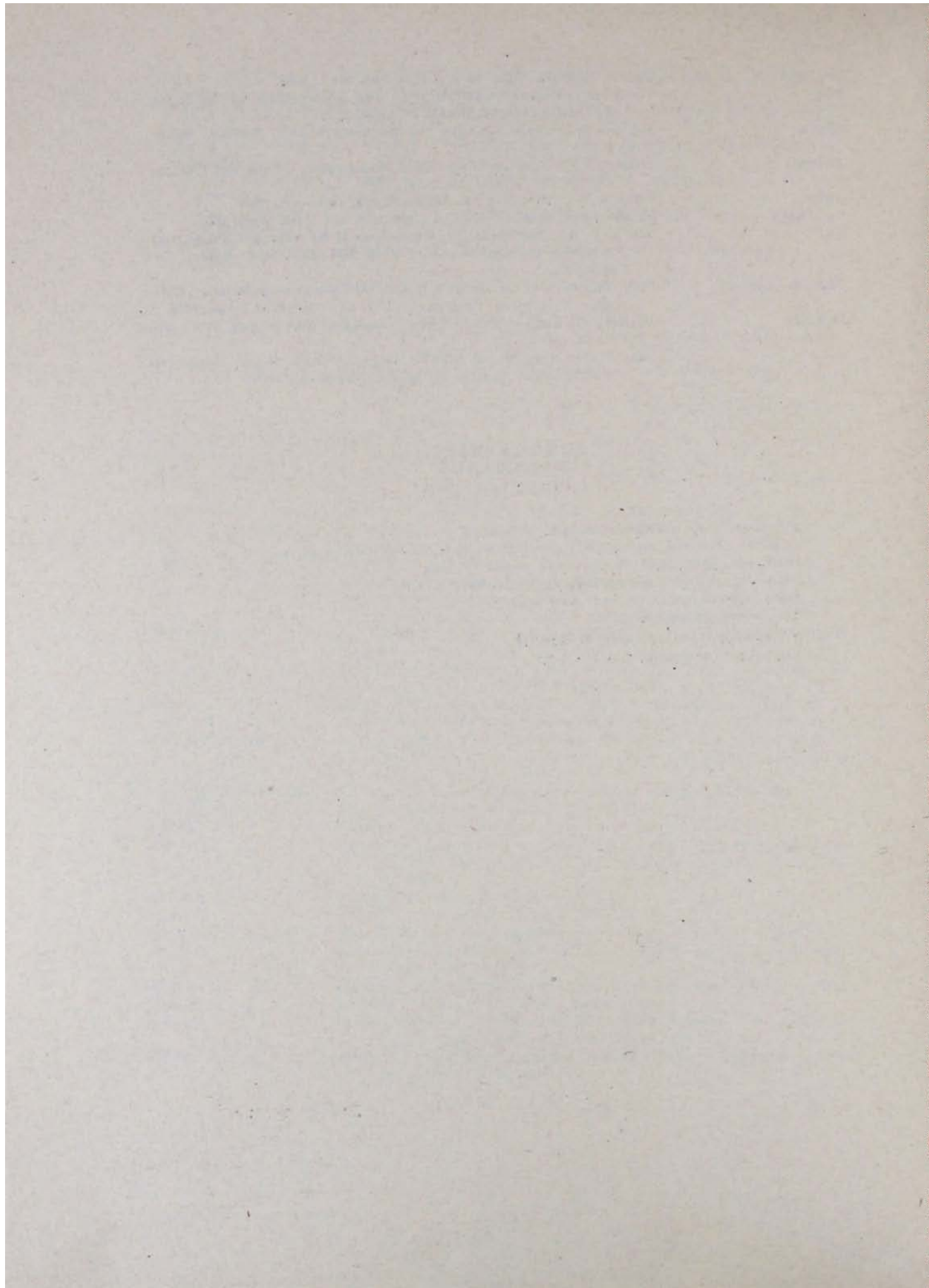
МИА—Материалы и исследования по археологии СССР

МКА—Материальная культура Азербайджана

СА—Советская археология

НМА—State History Museum of Armenia

AJA—American Journal of Archaeology

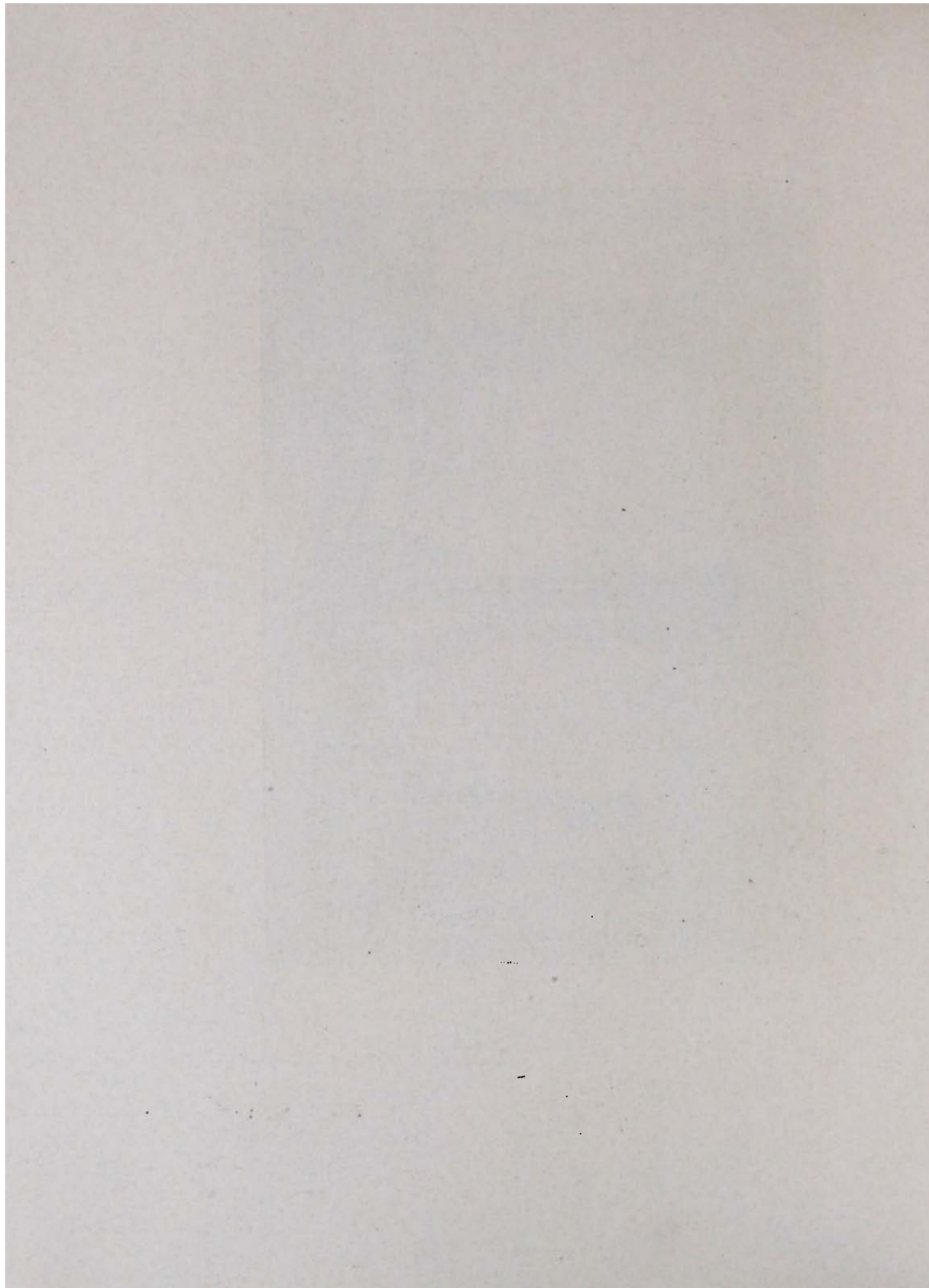

Ъ Ч Ц Р Ъ Ь Р
ИЛЛЮСТРАЦИИ
ILLUSTRATIONS

THE
NINETEENTH
CENTURY

Fig. 1 (20, 45, 49)

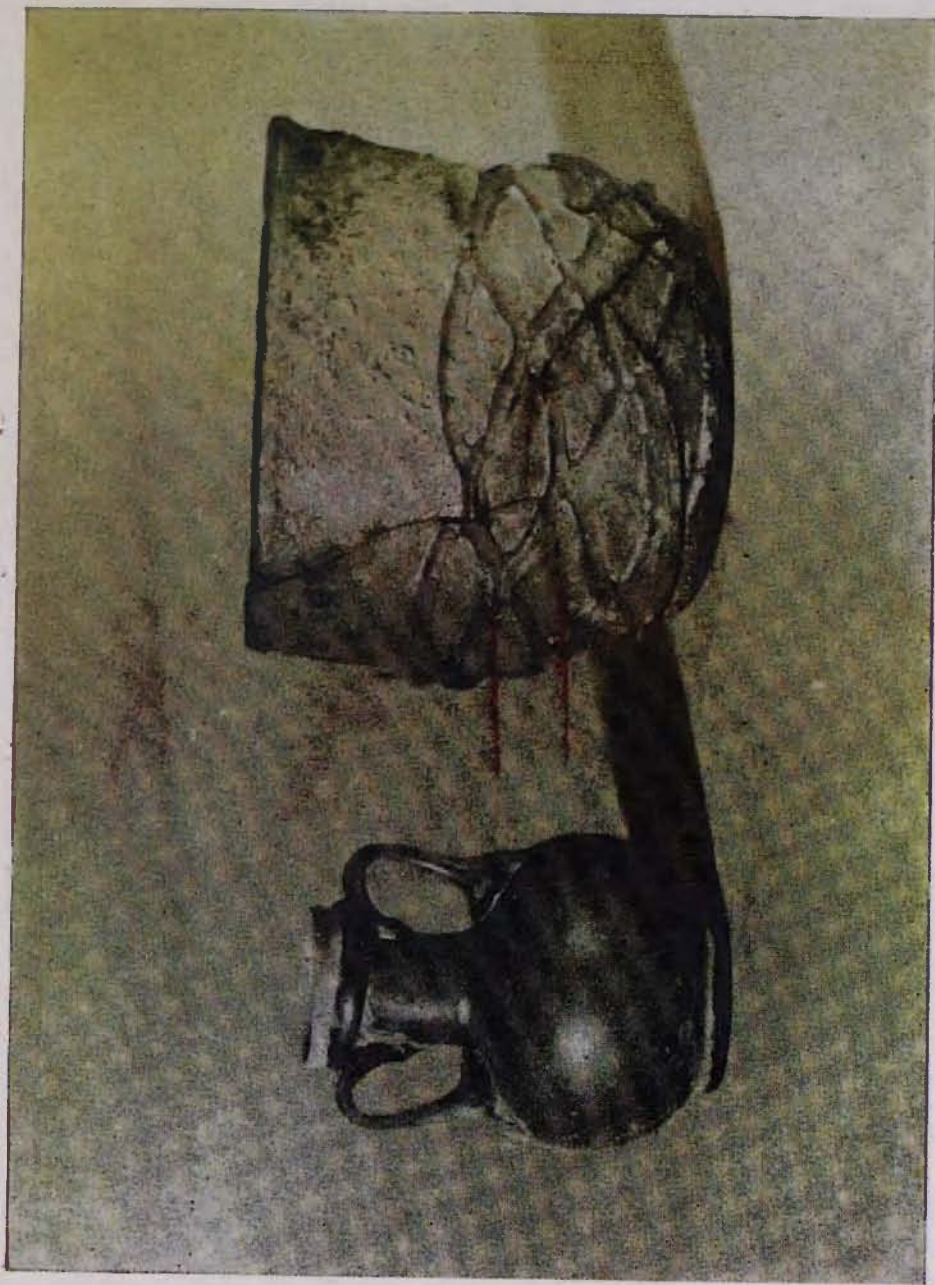
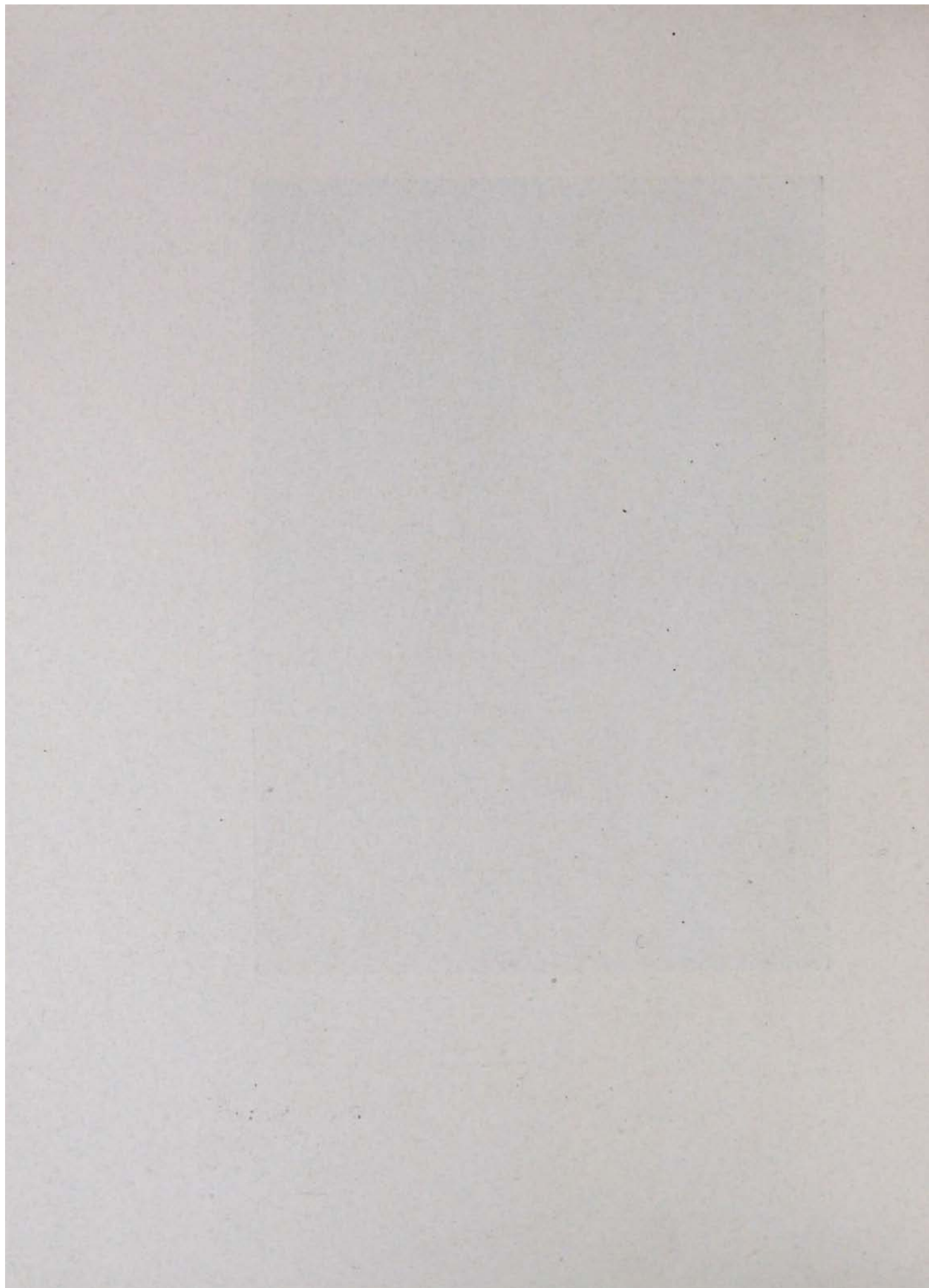

Fig. 2 (62, 87)

нл. 3 (78)

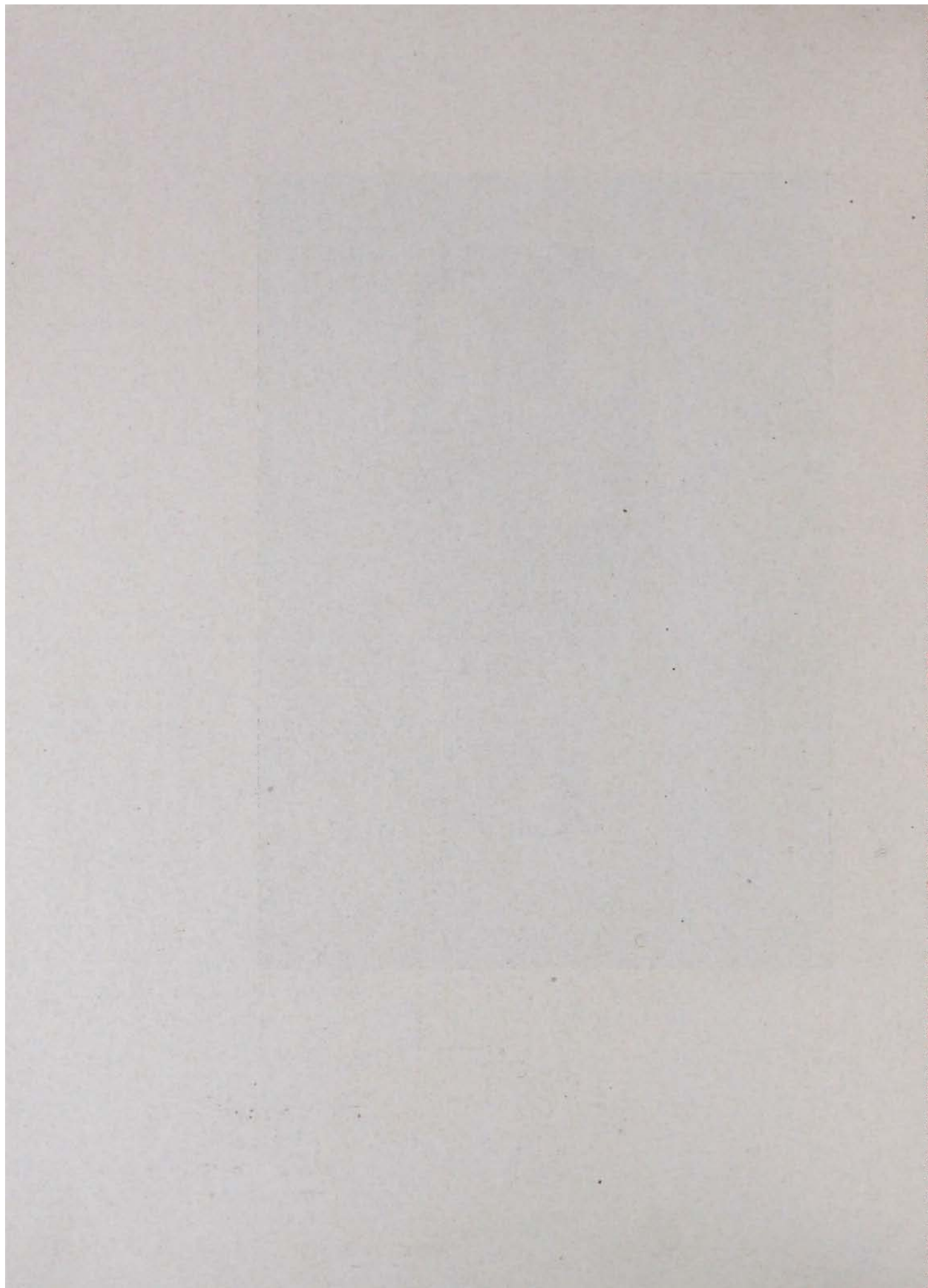
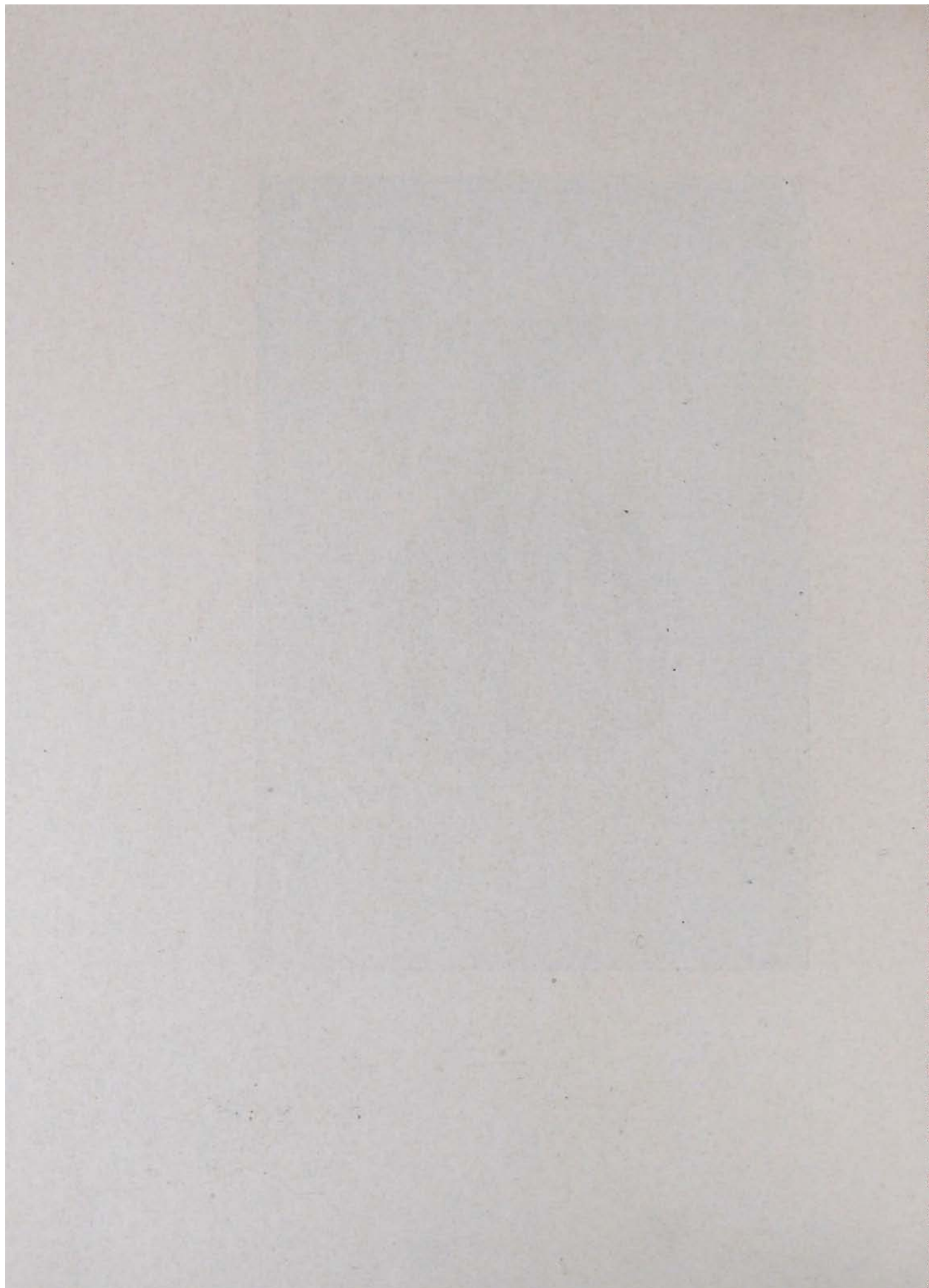
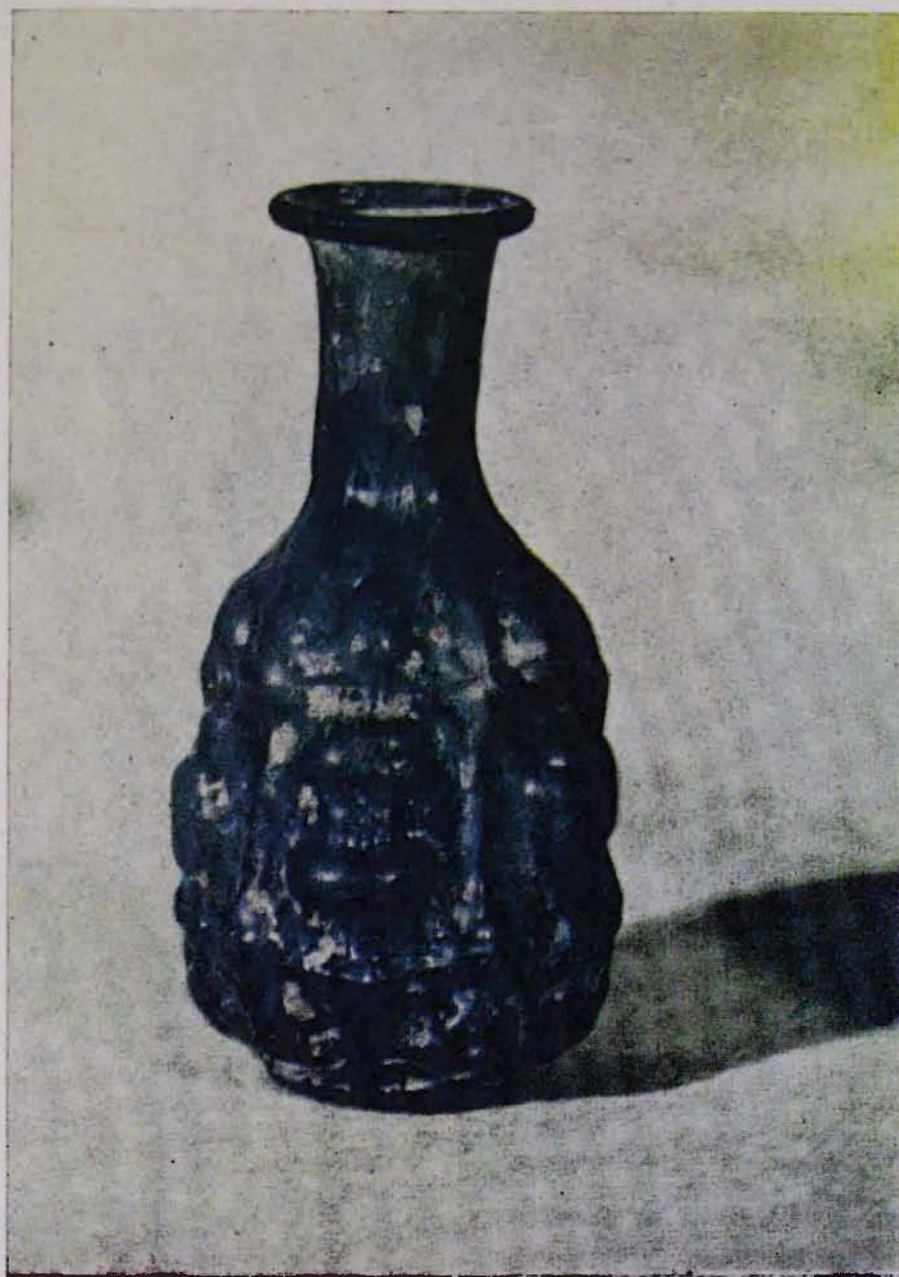

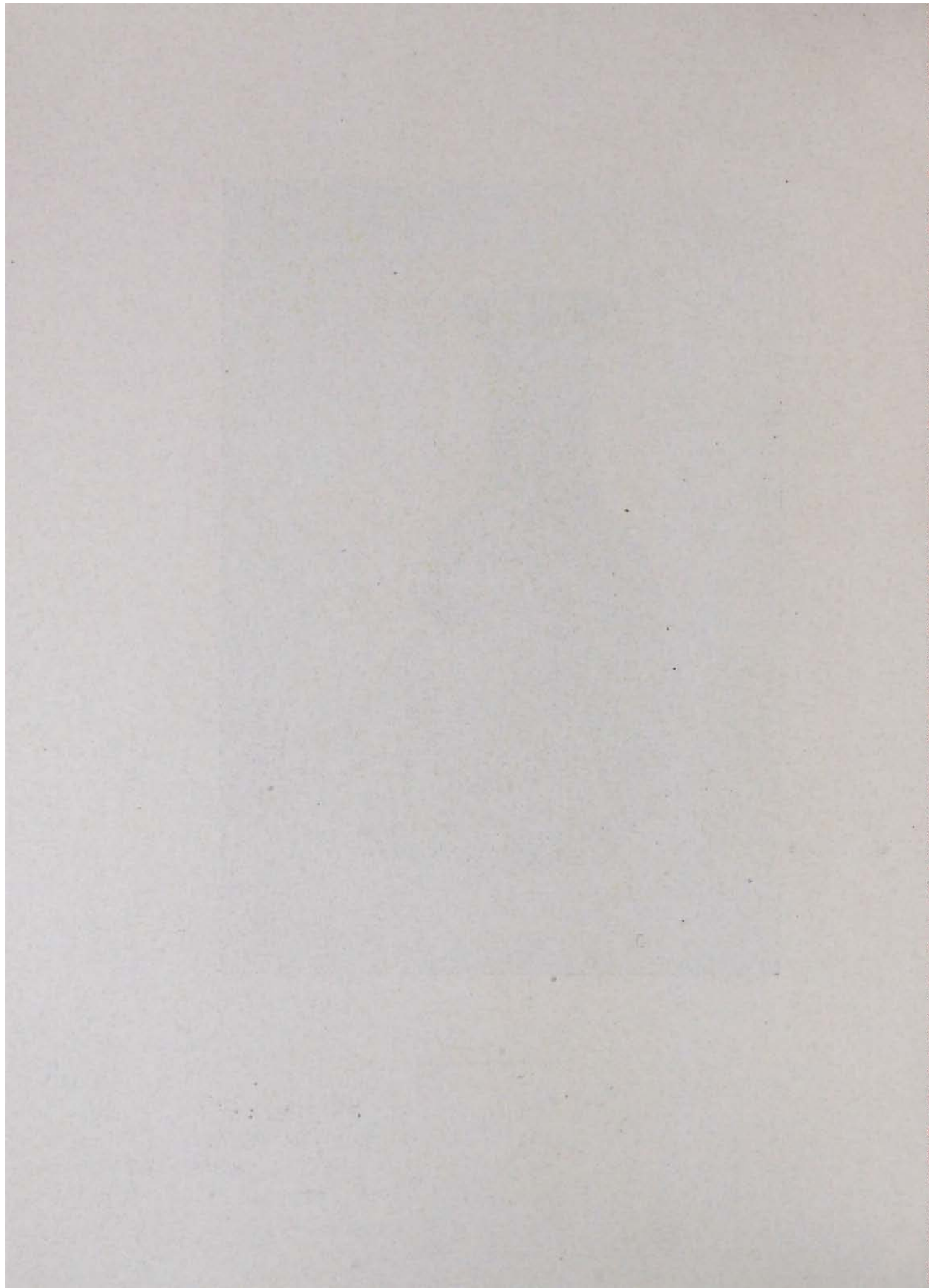

Fig. 1 (86)

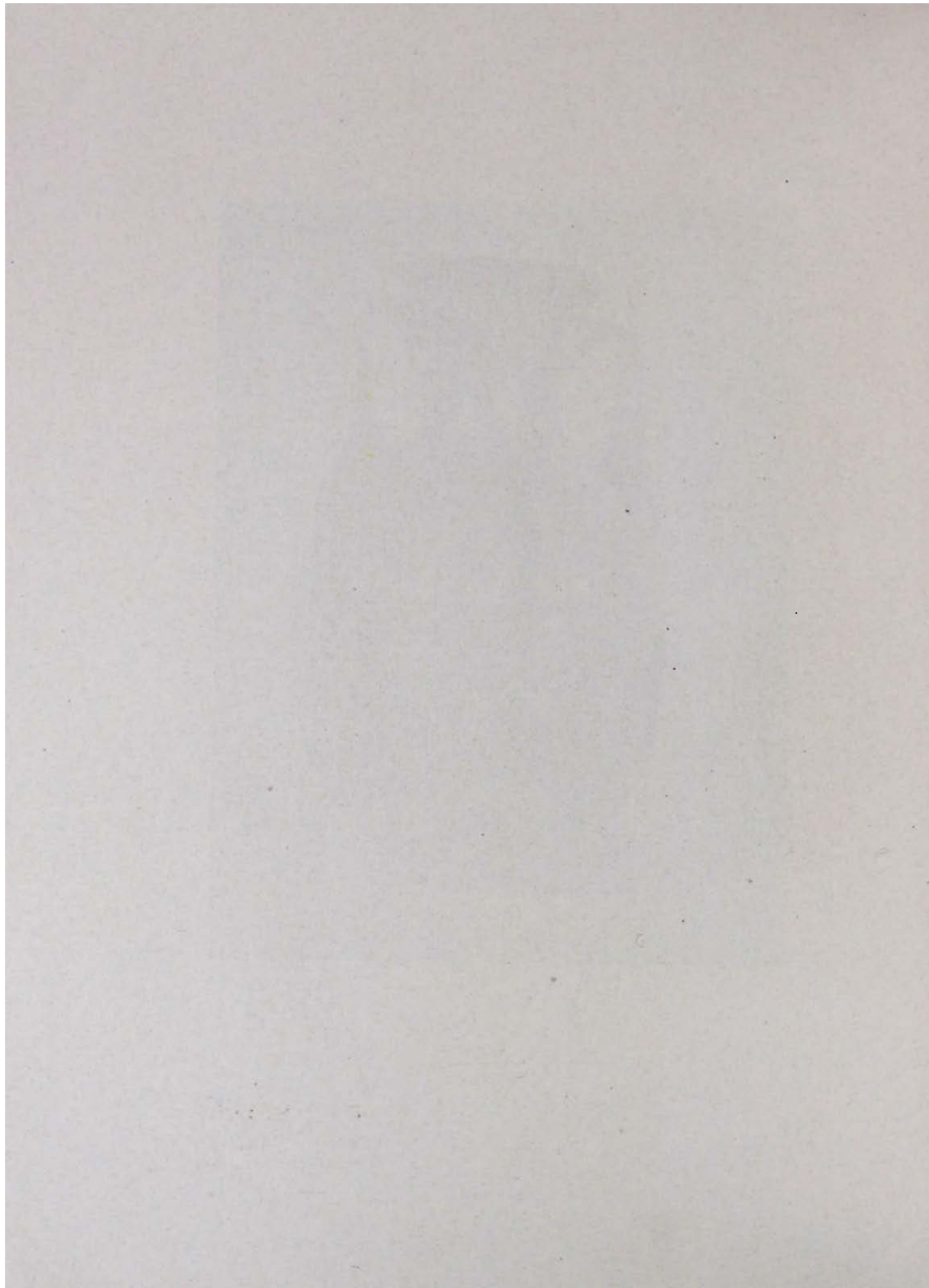

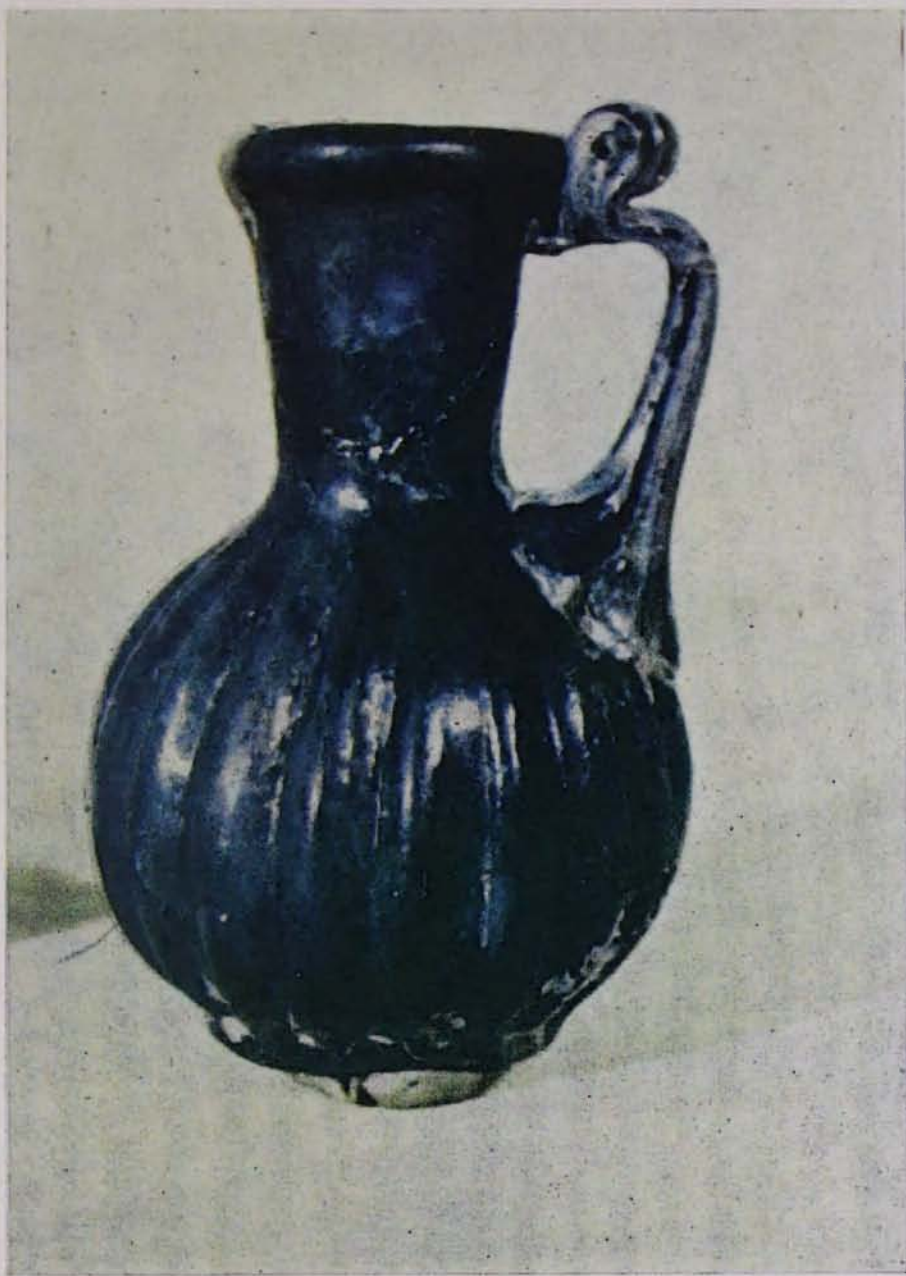
нл. 5 (105)

Նկ. 6 (112)

Ул. 7 (117)

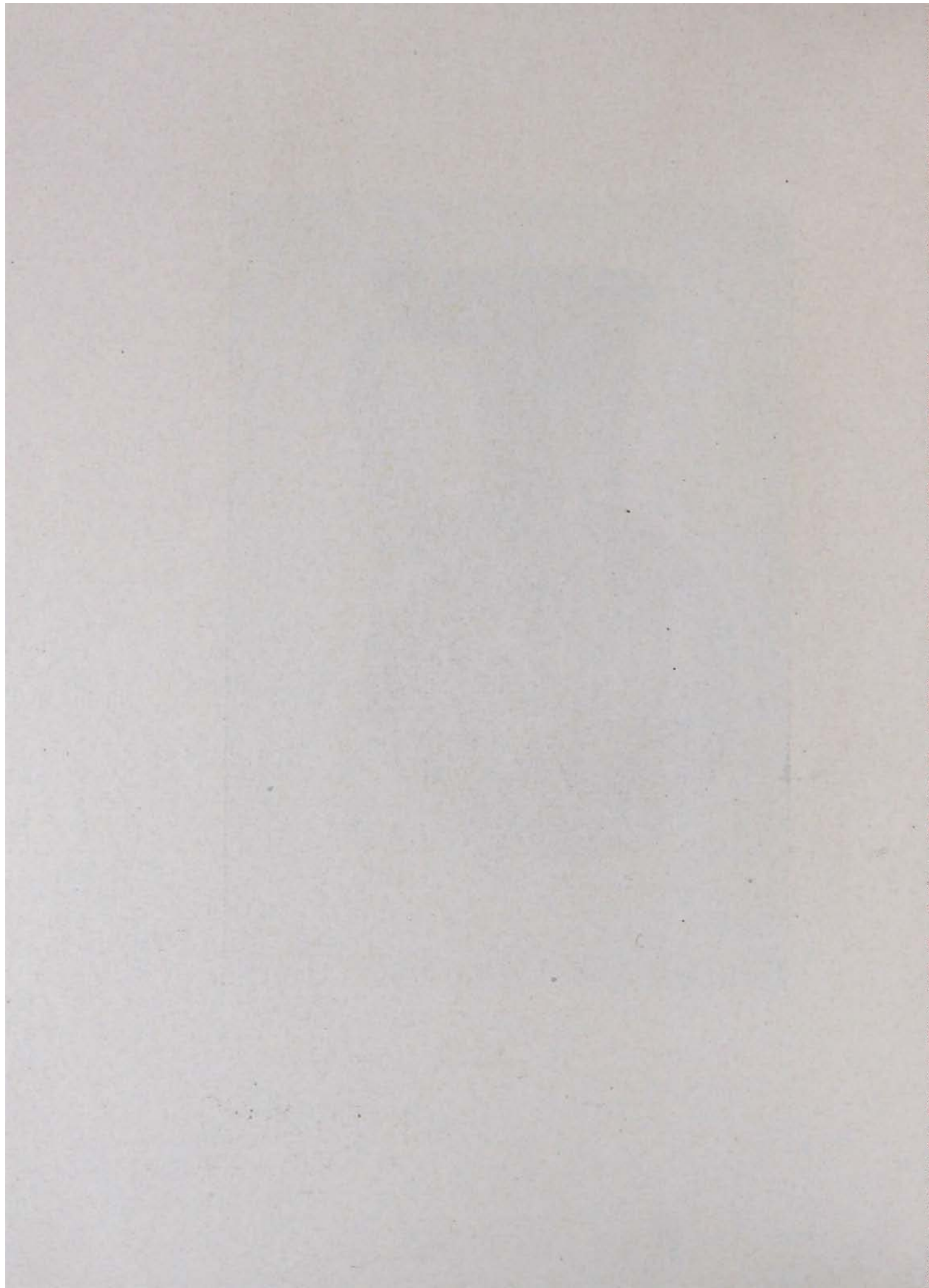
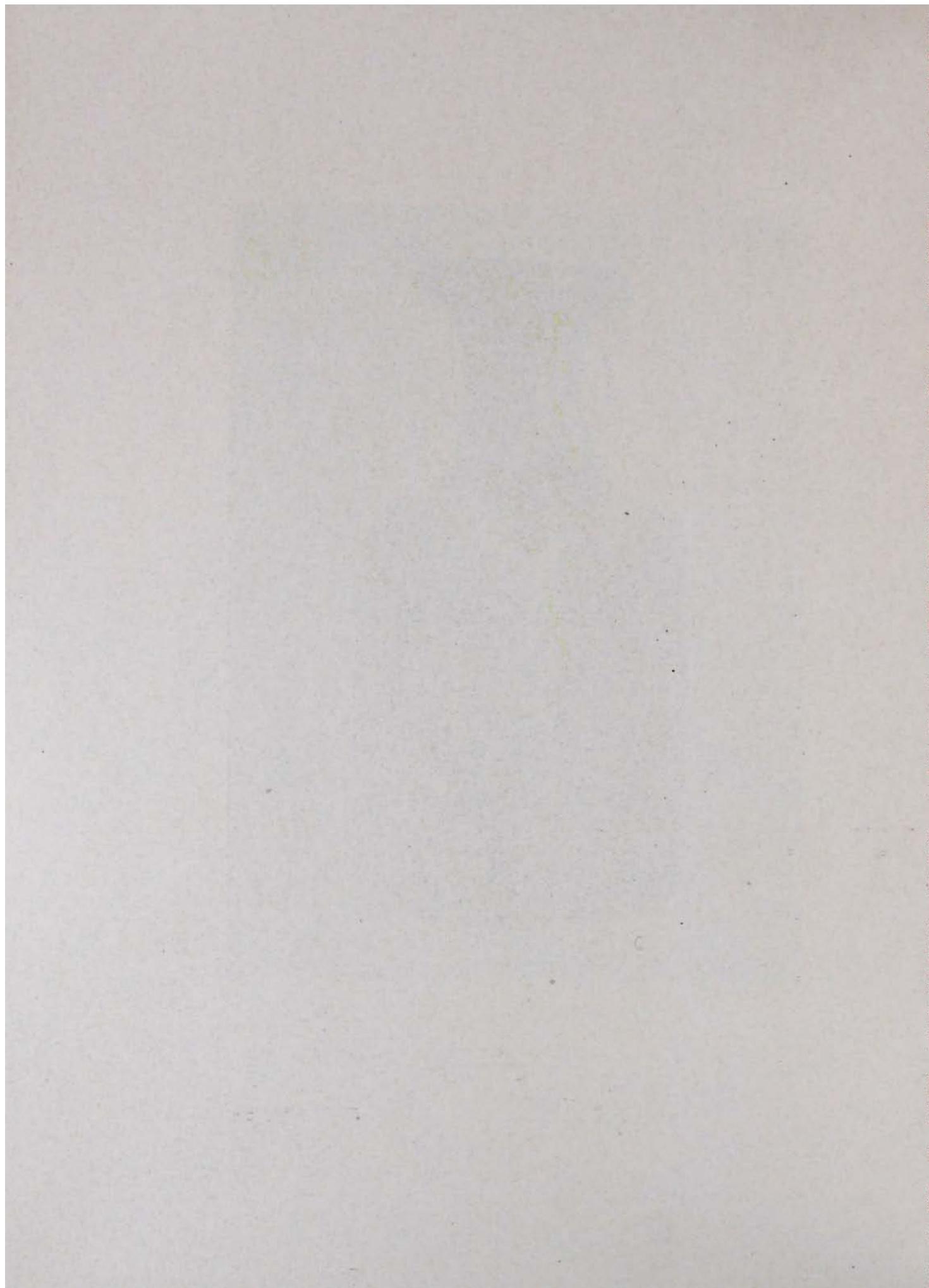

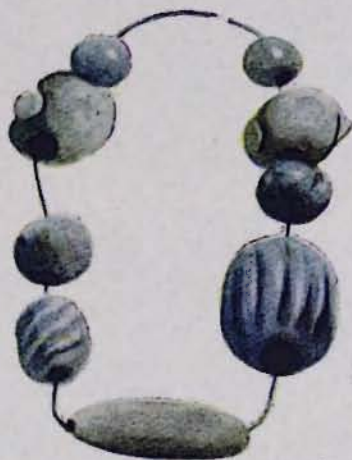

Fig. 8 (136)

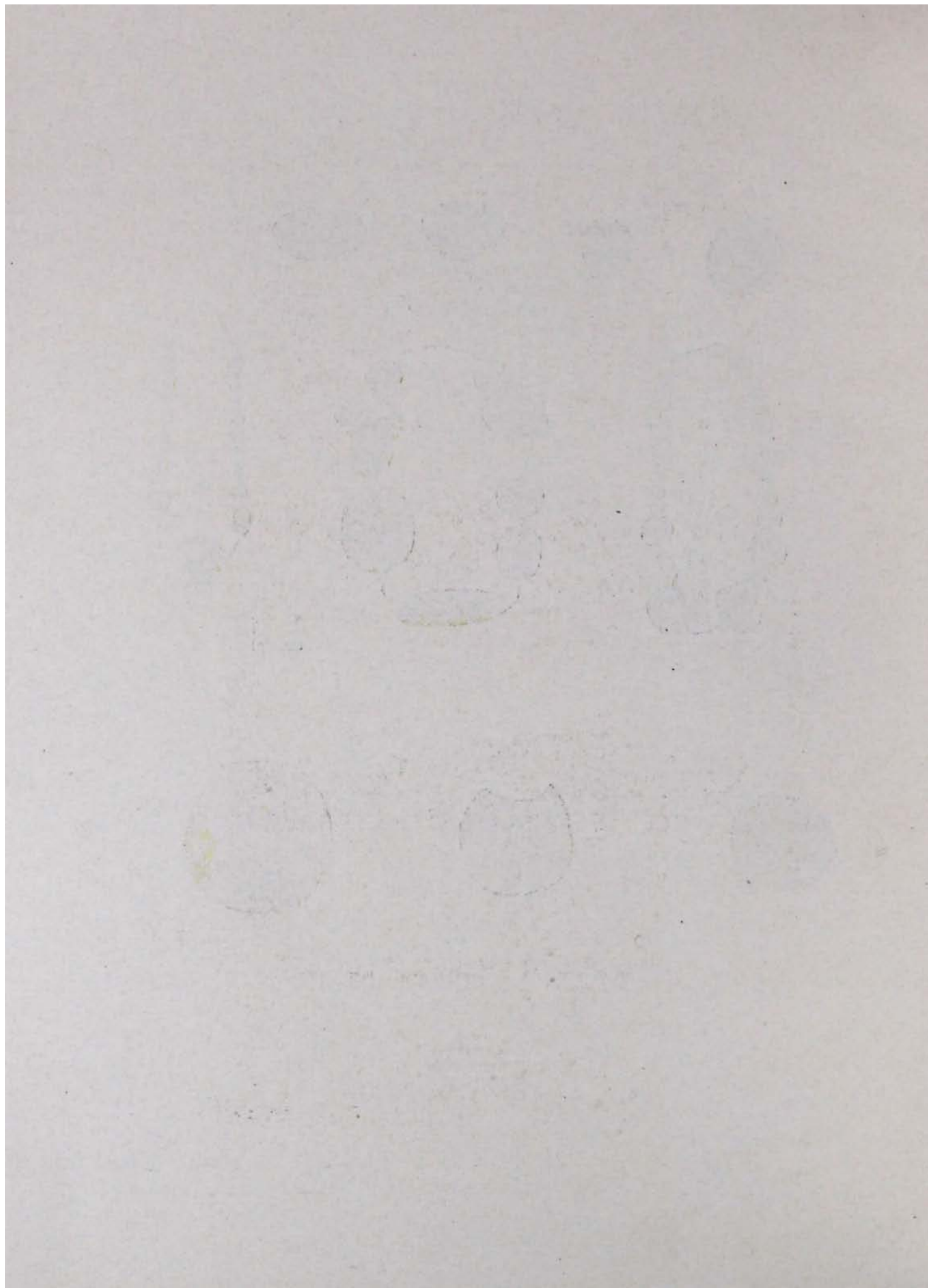

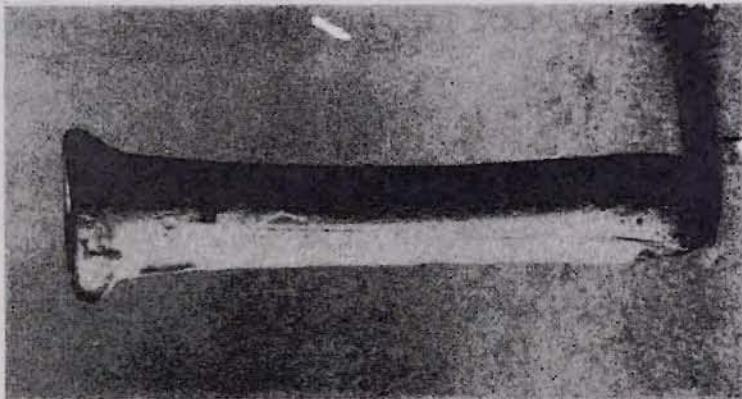
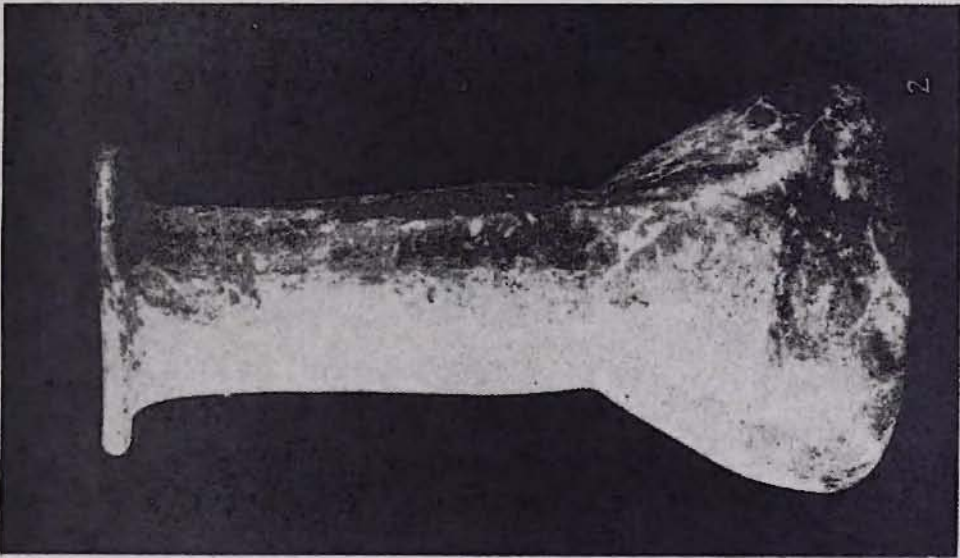
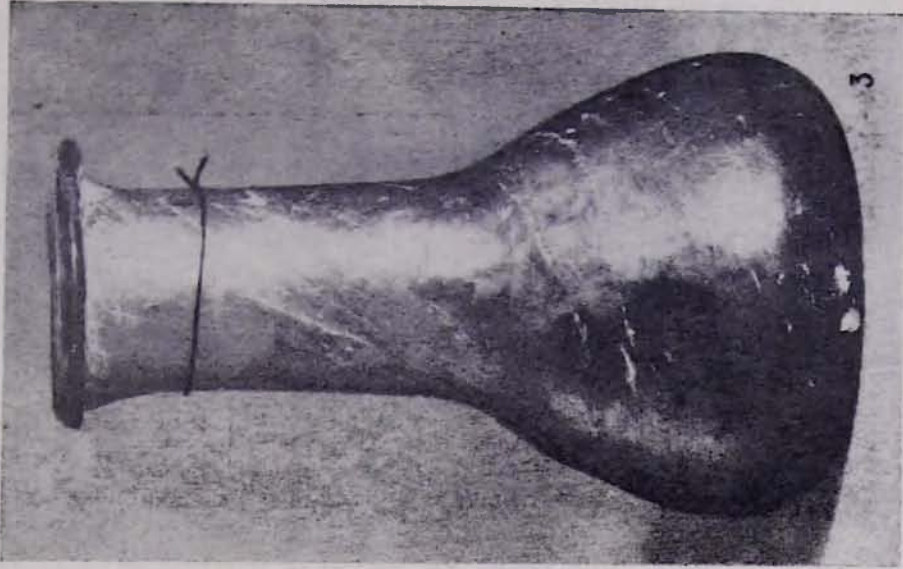
152

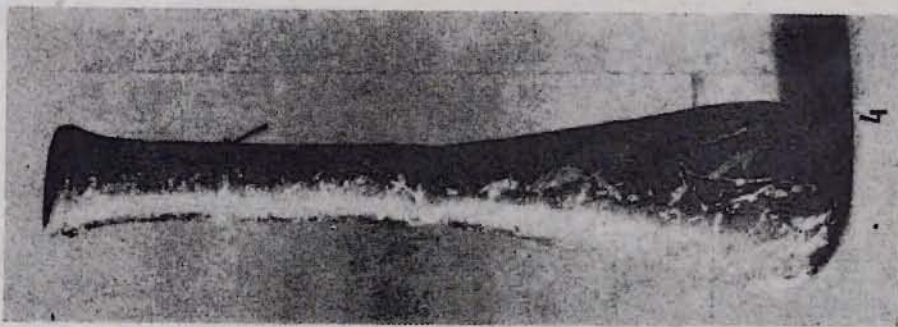
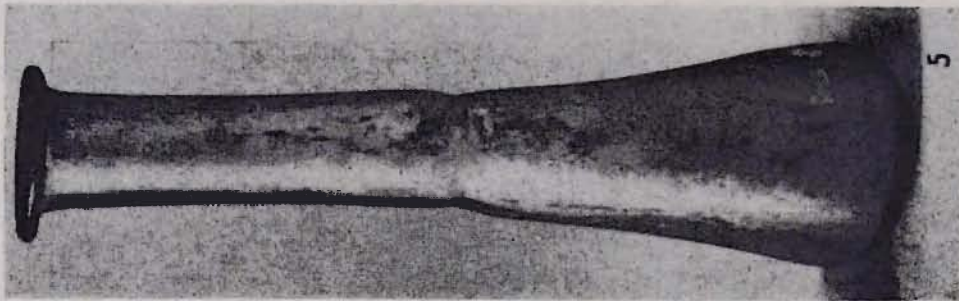
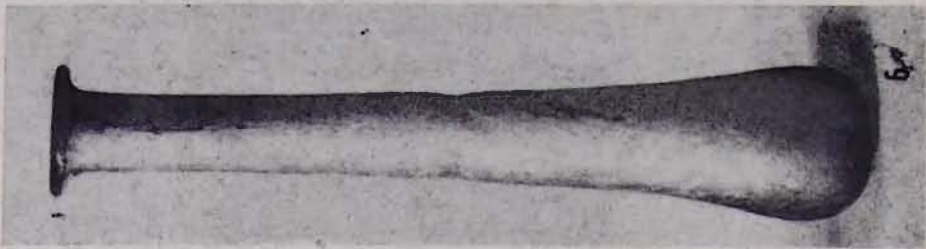

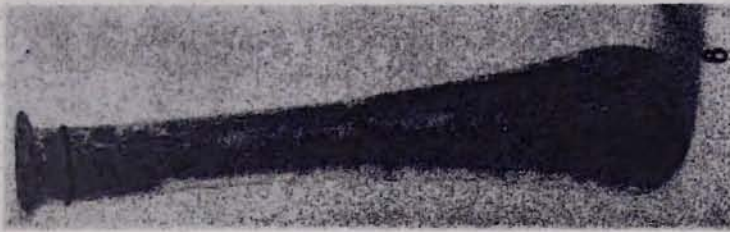
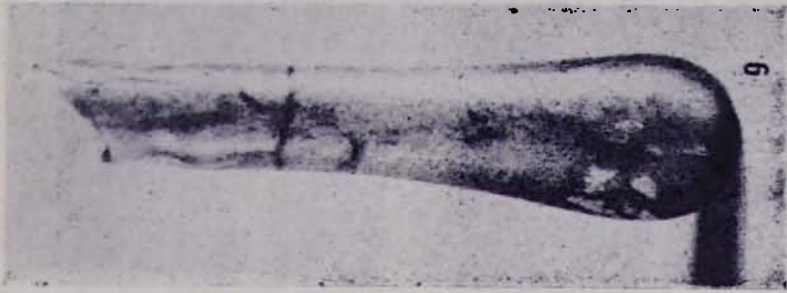
0 1

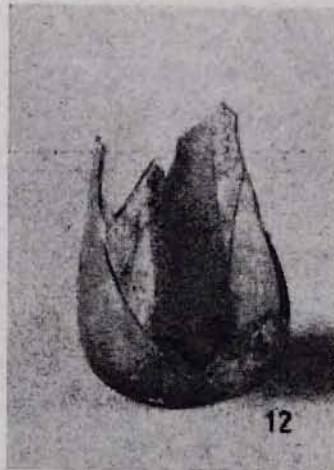
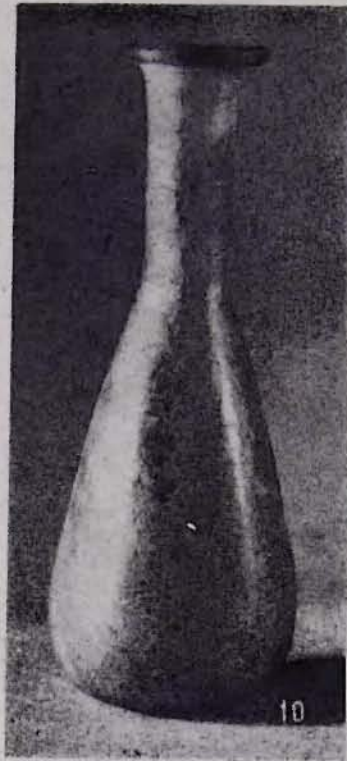

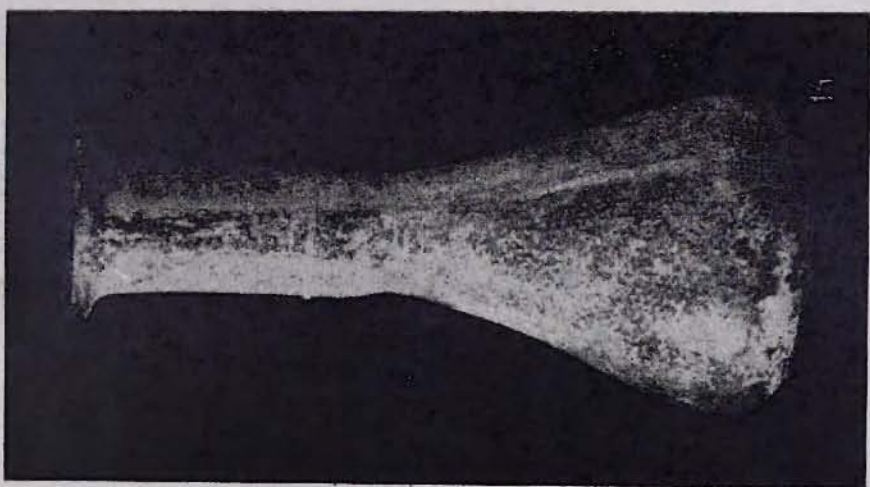
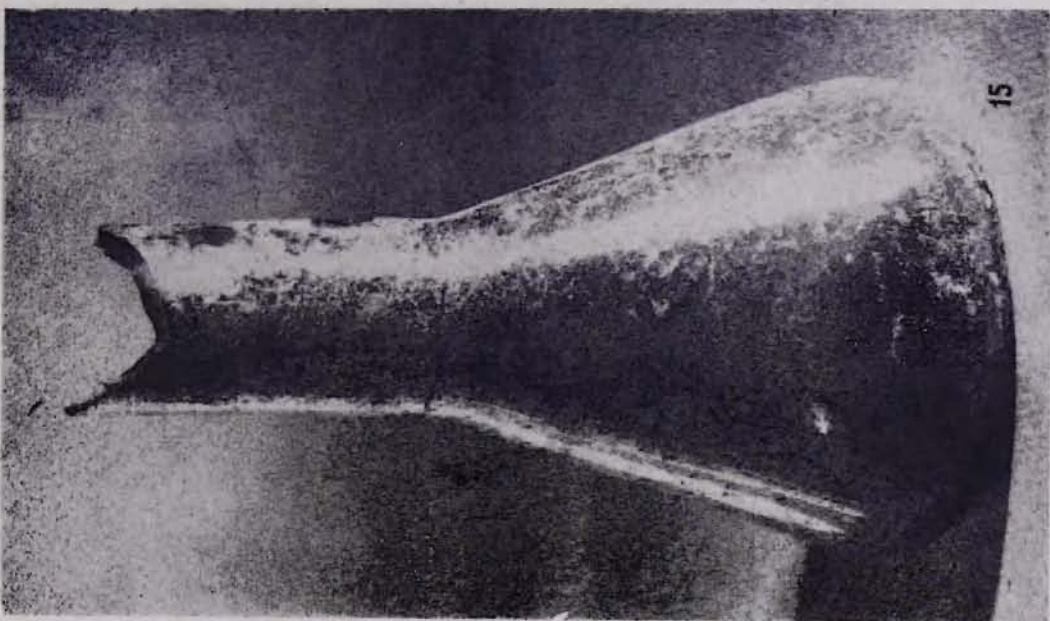
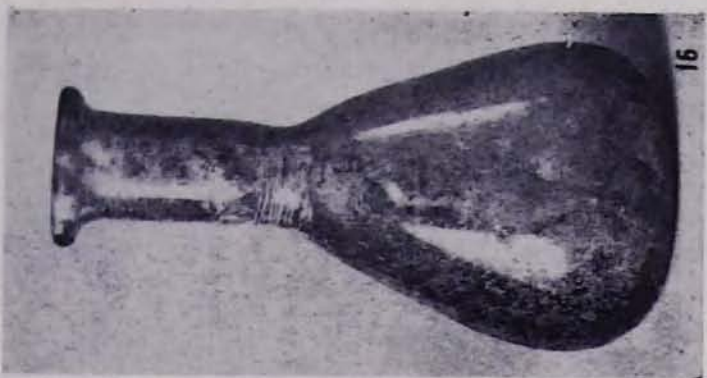

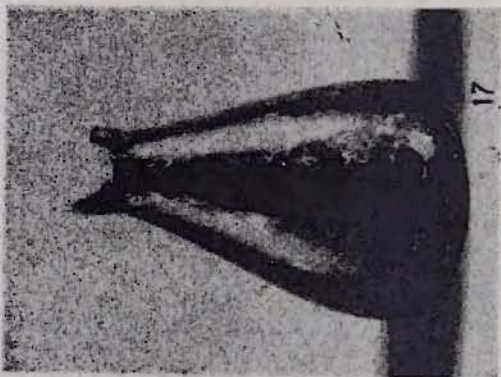
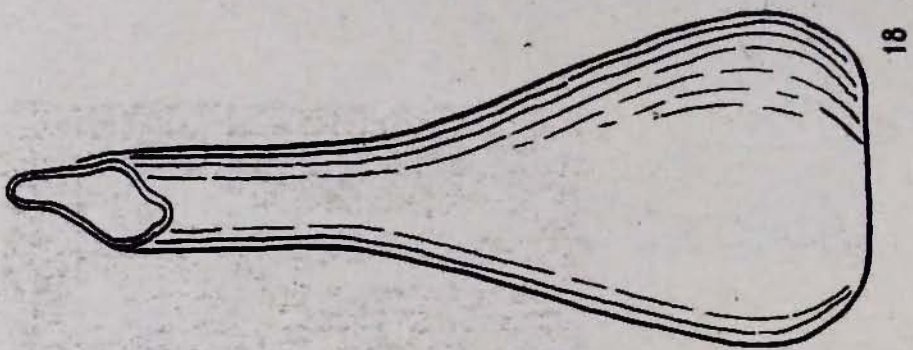

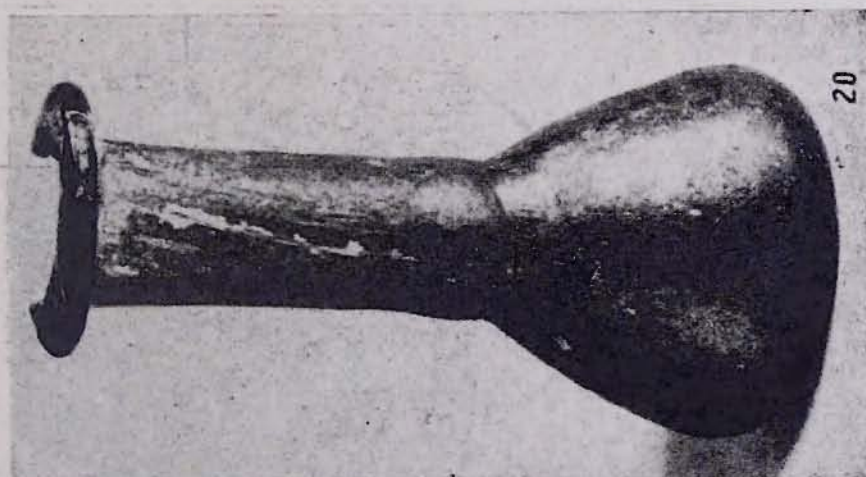
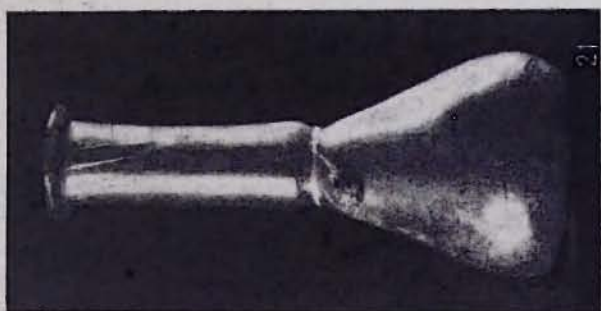
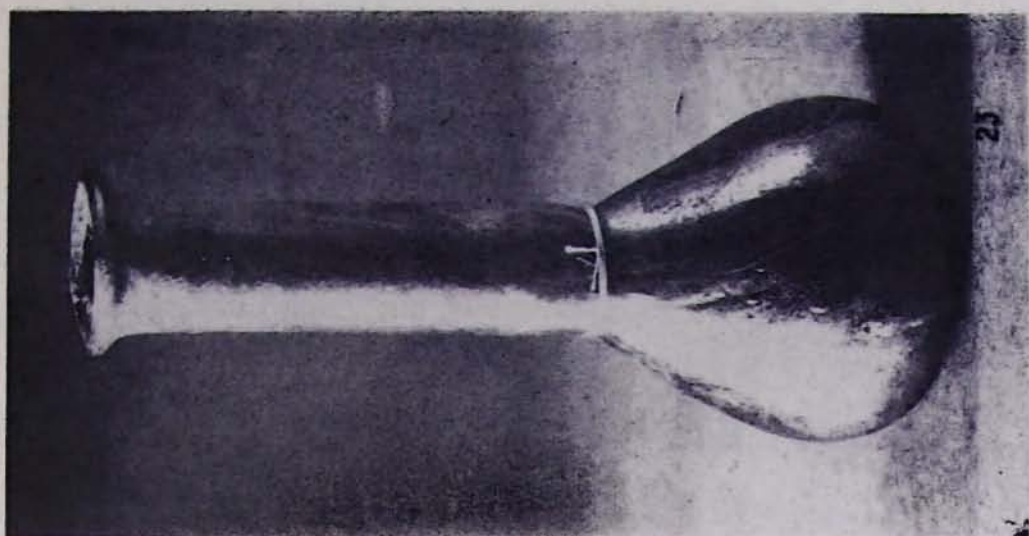

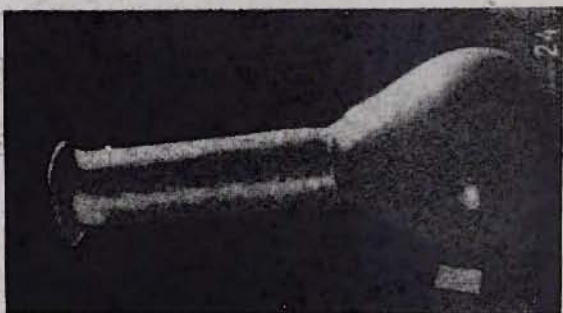
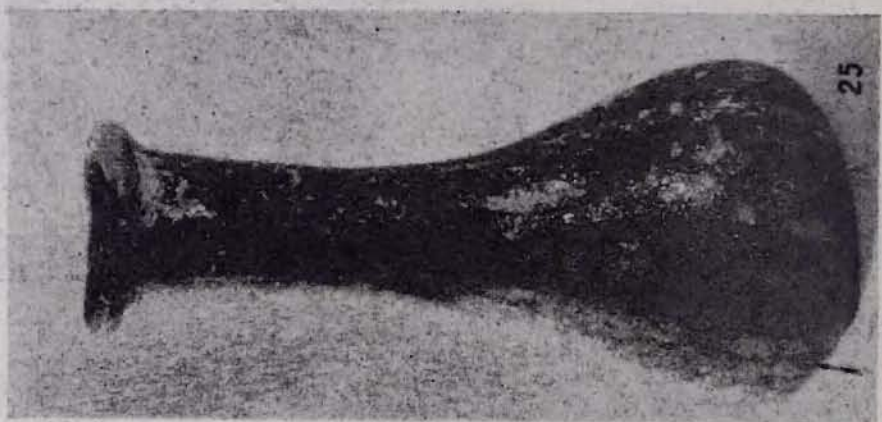
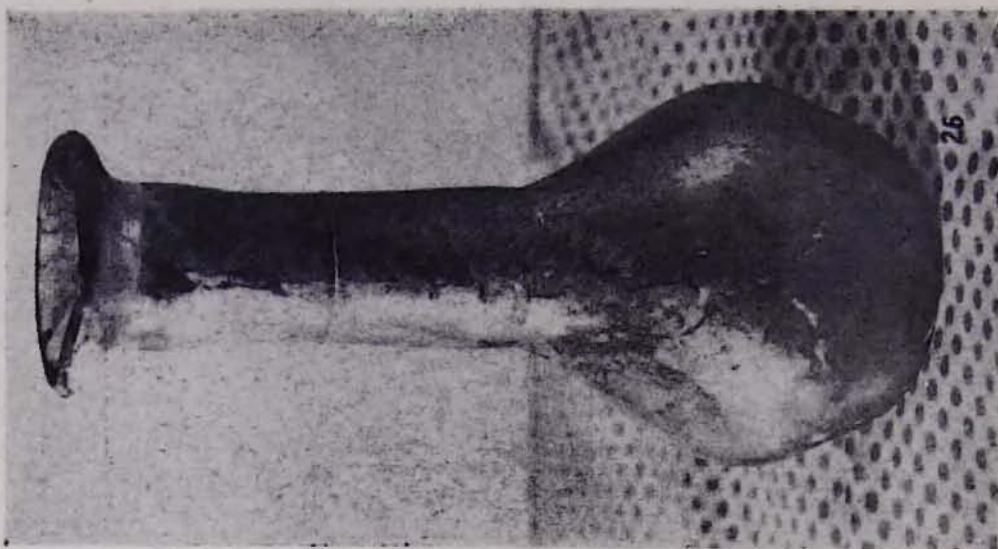

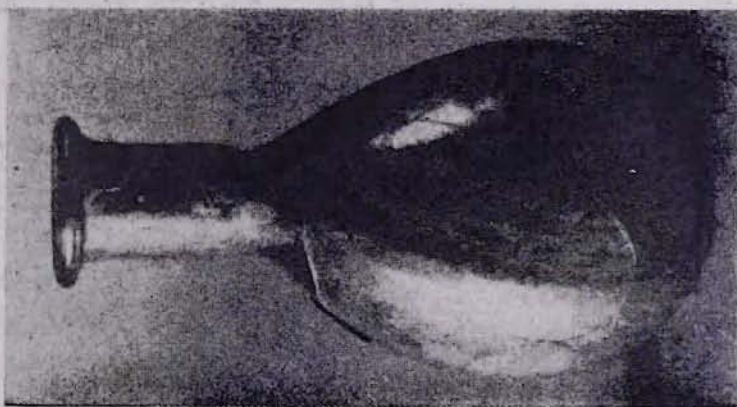
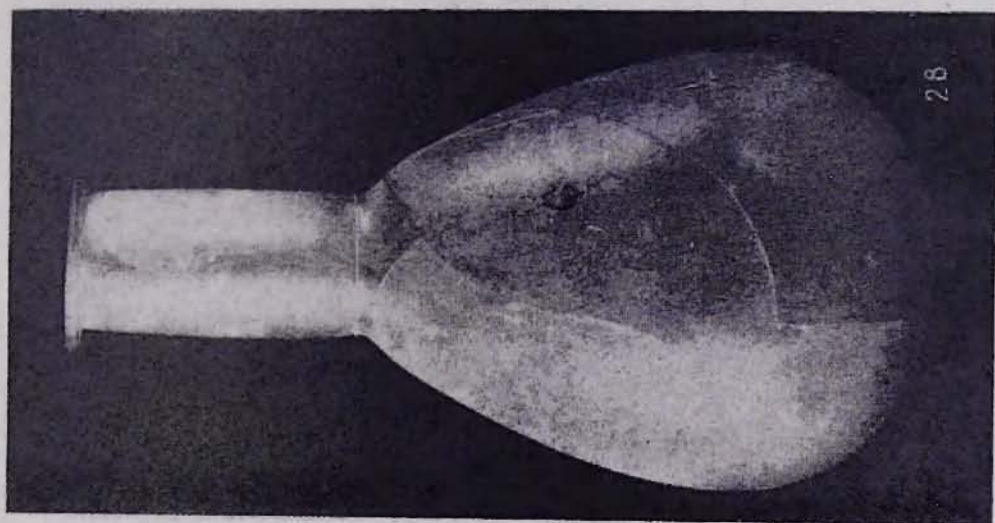
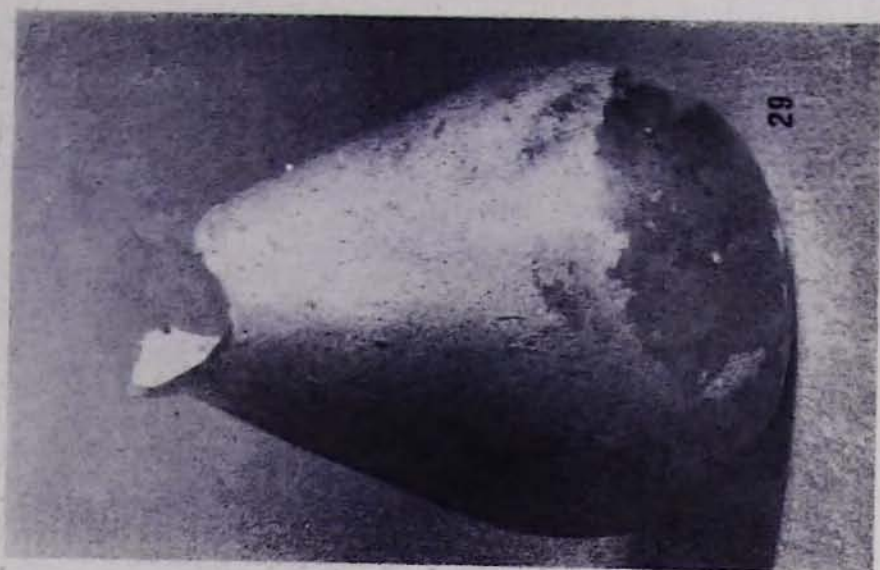

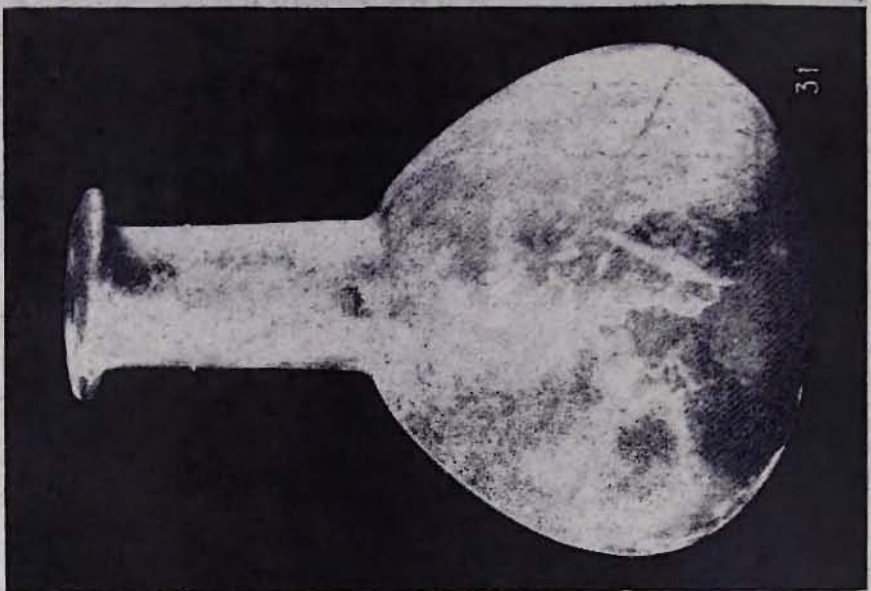
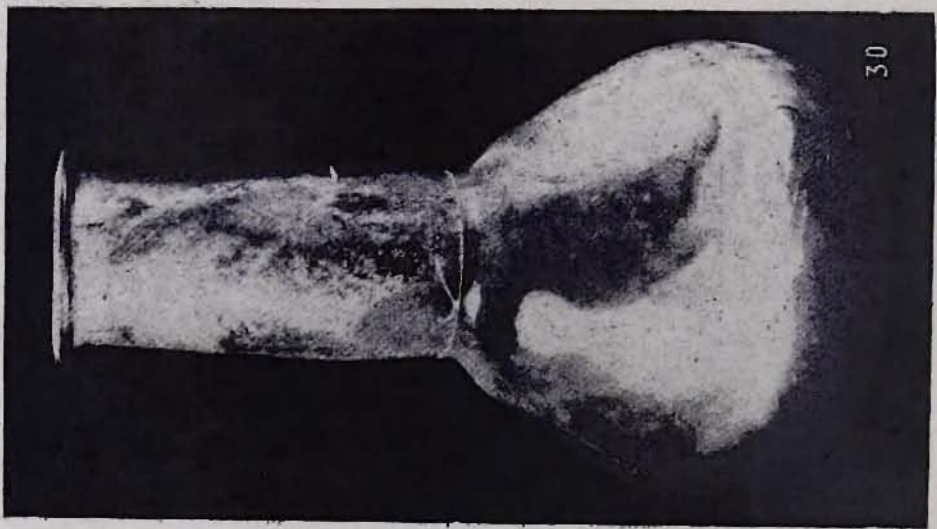

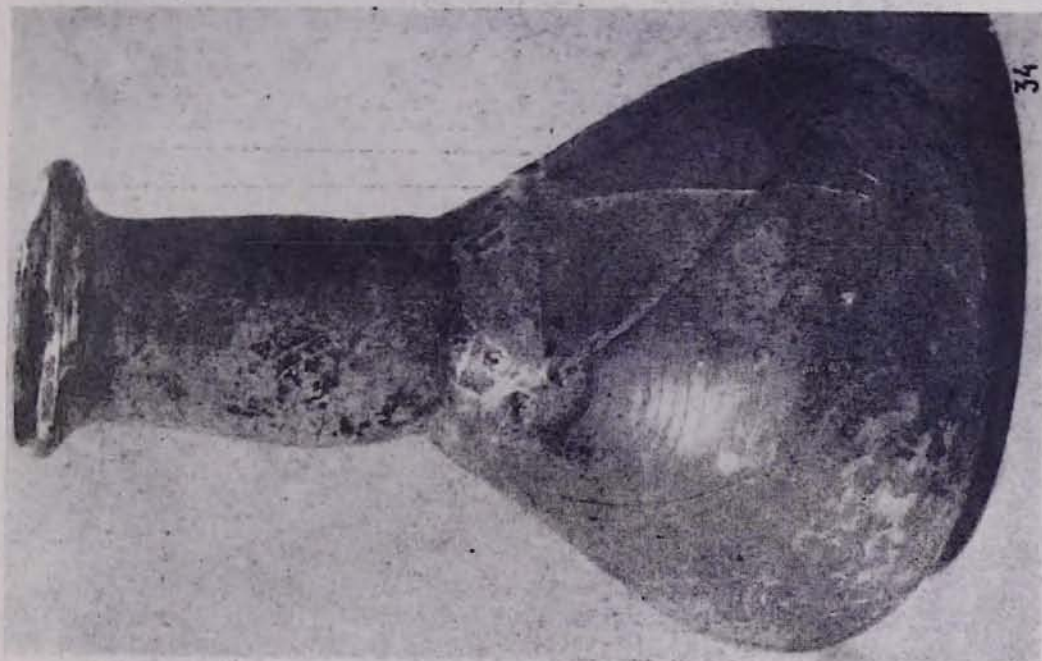

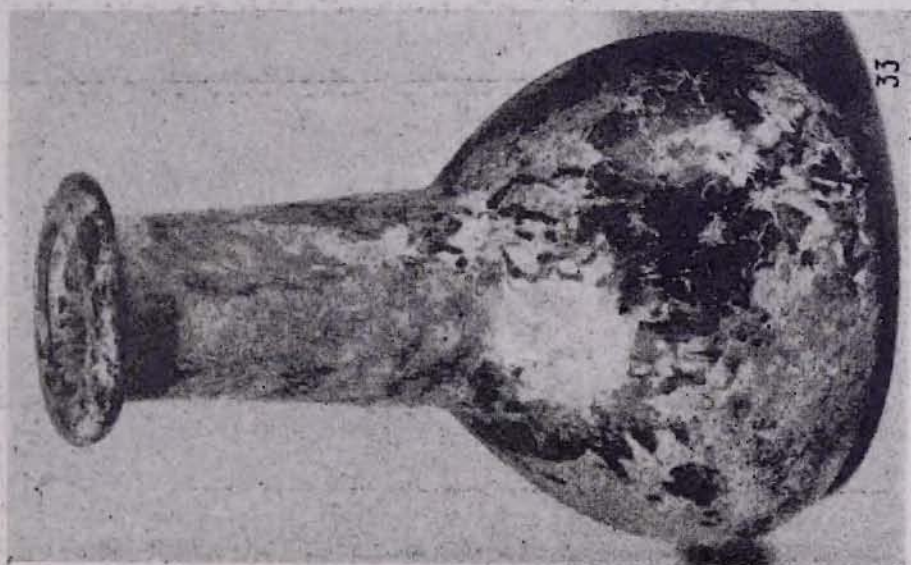

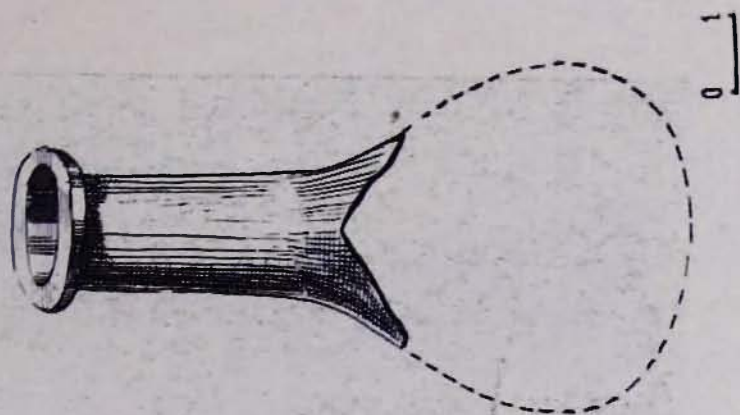

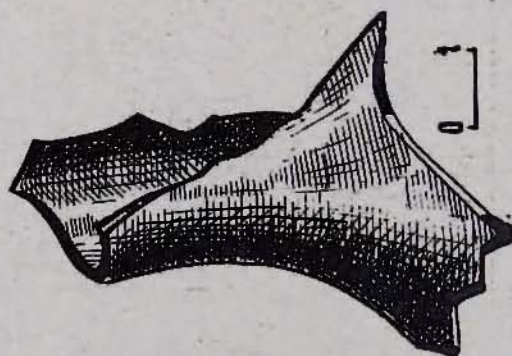
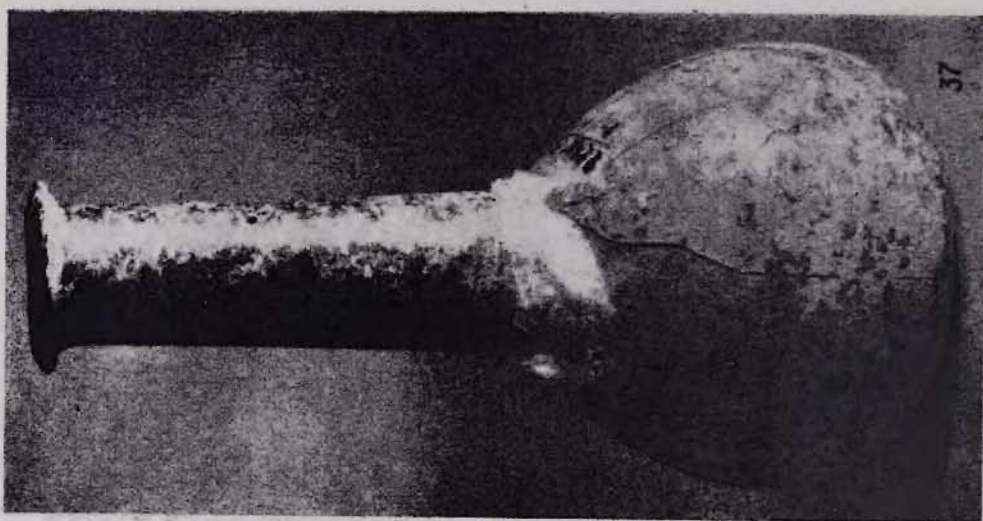
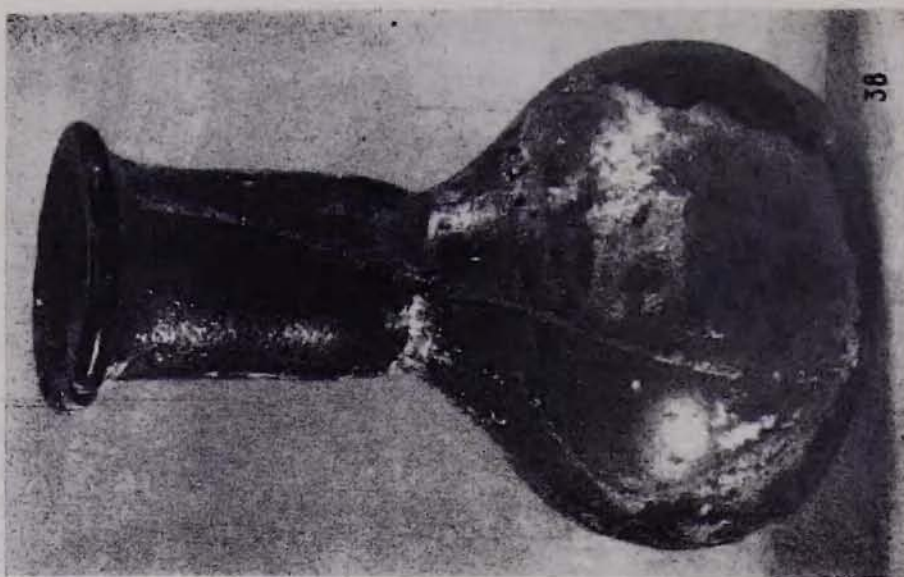
34

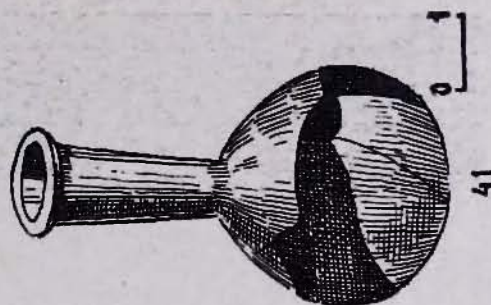
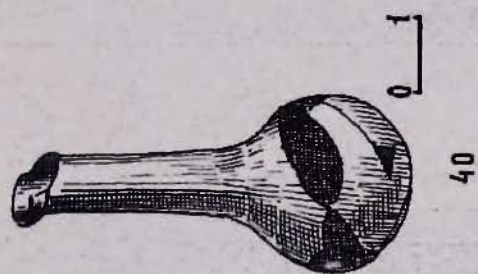
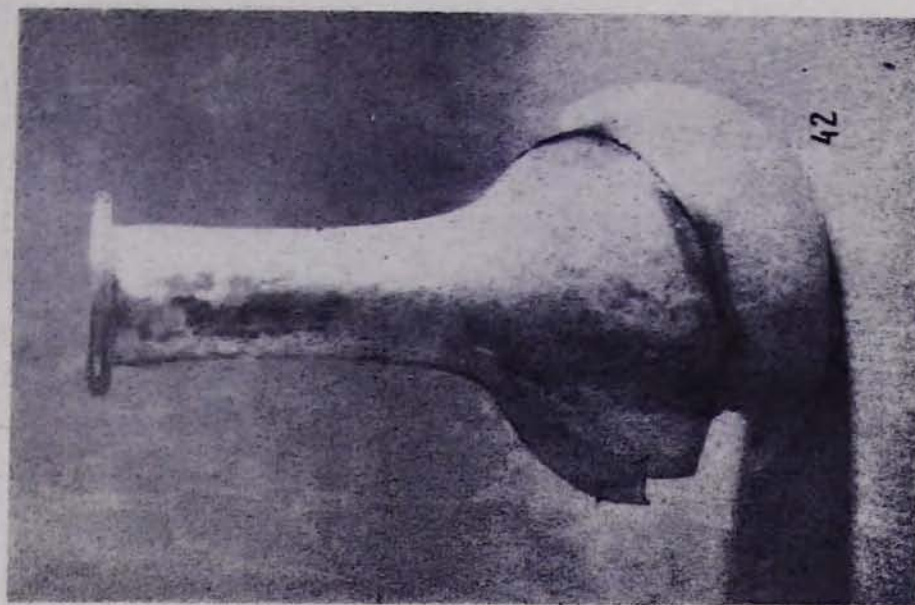
33

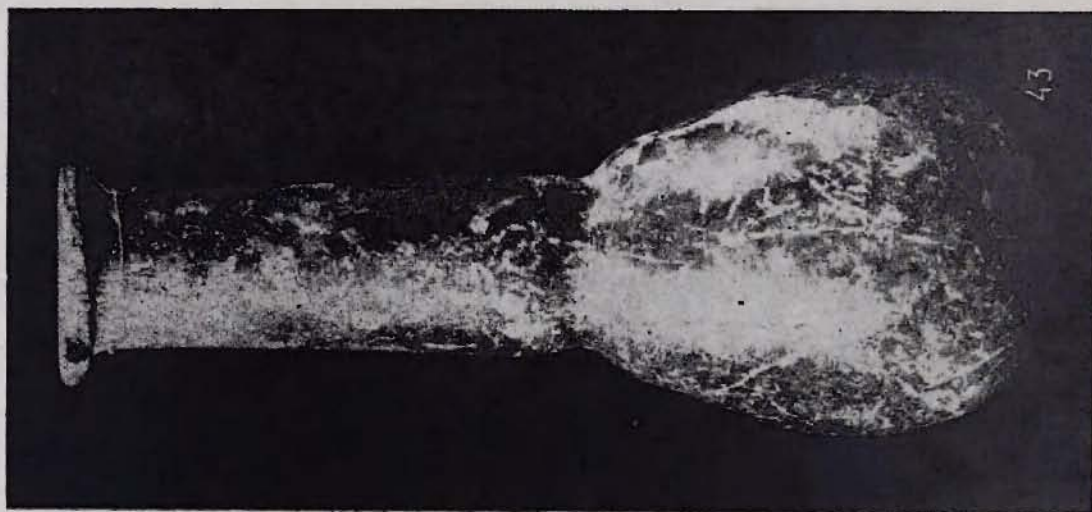
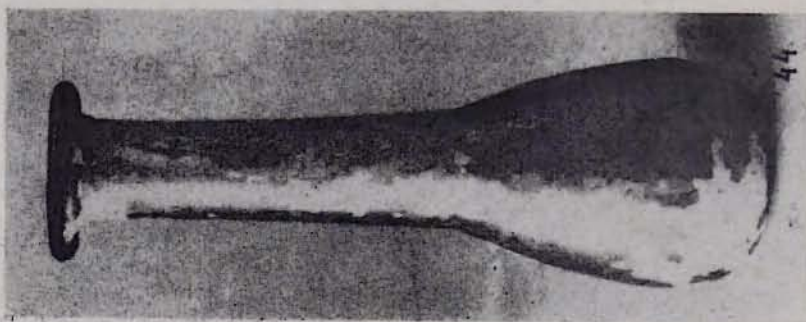
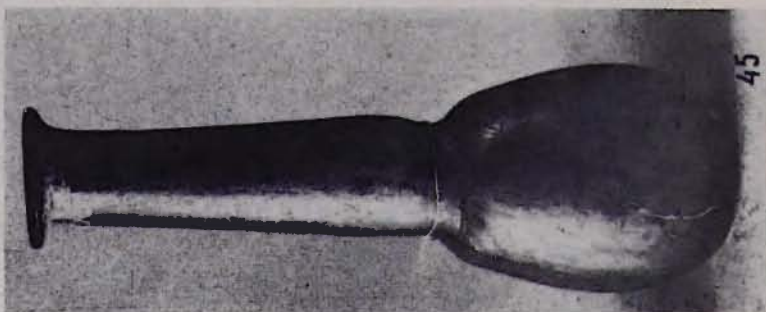

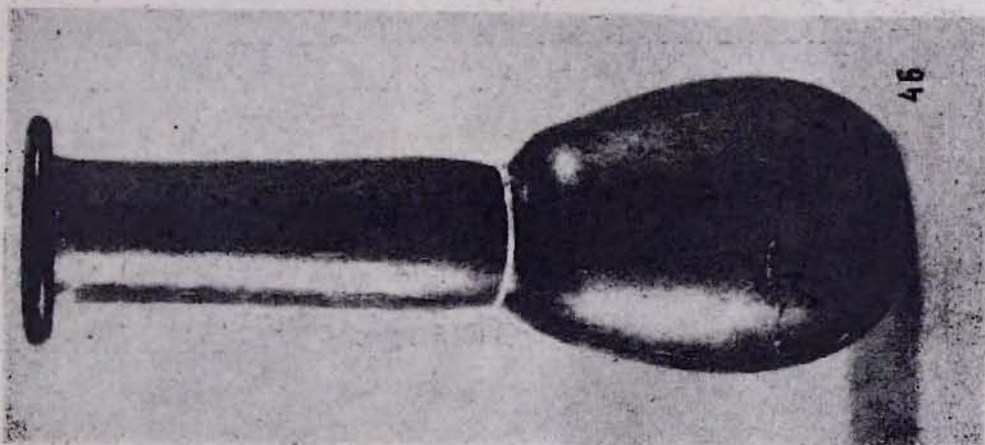
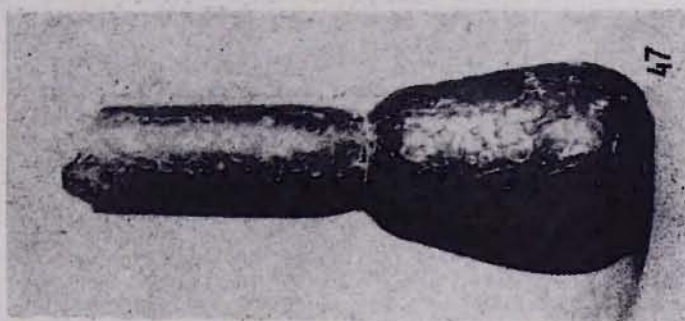
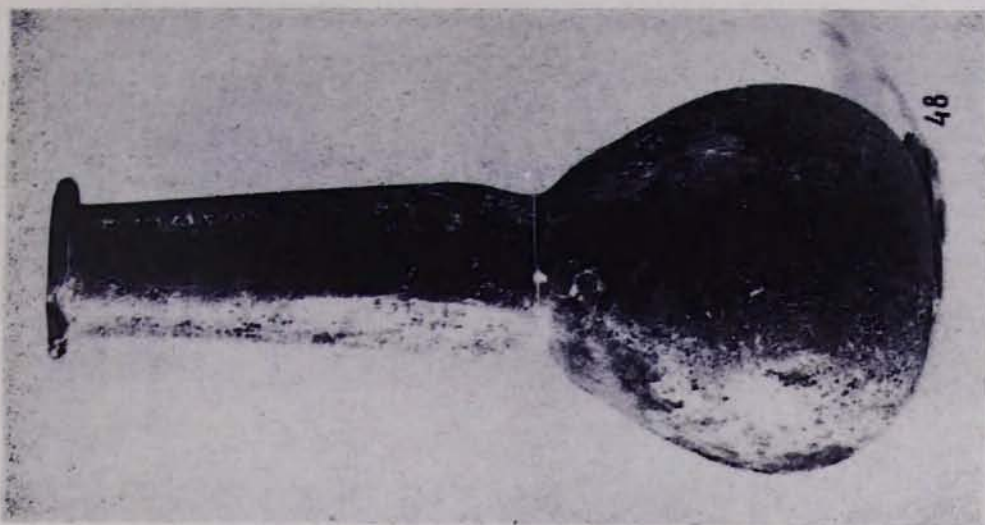
35

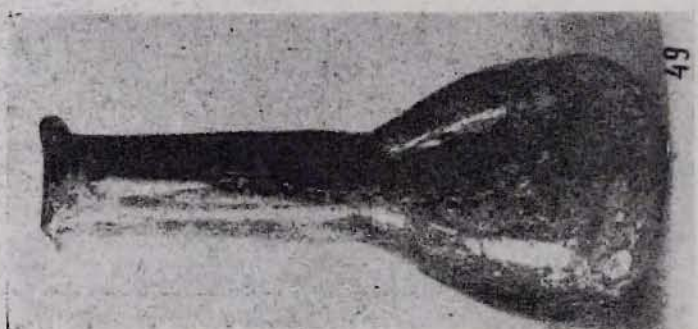
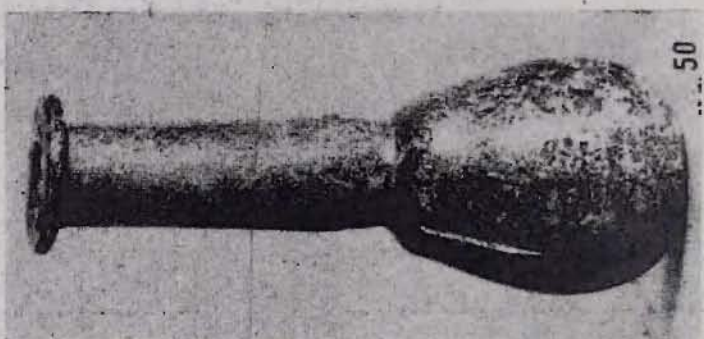
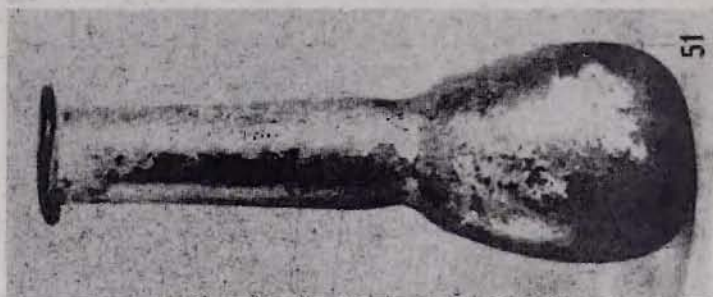
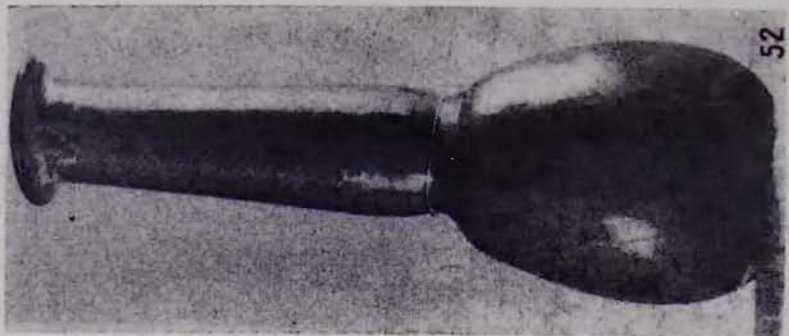

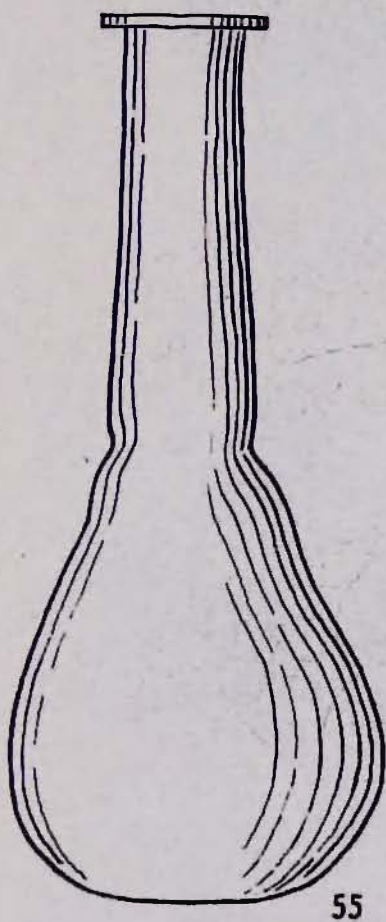
0 1

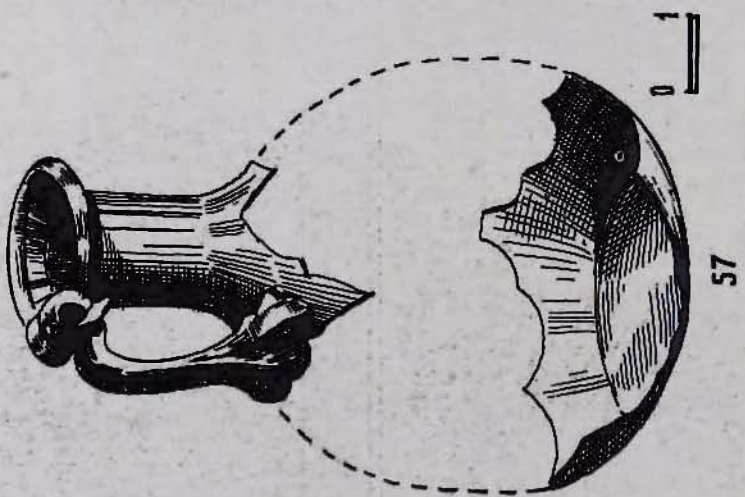
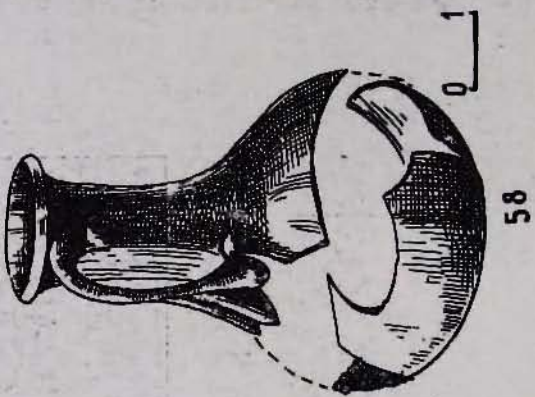

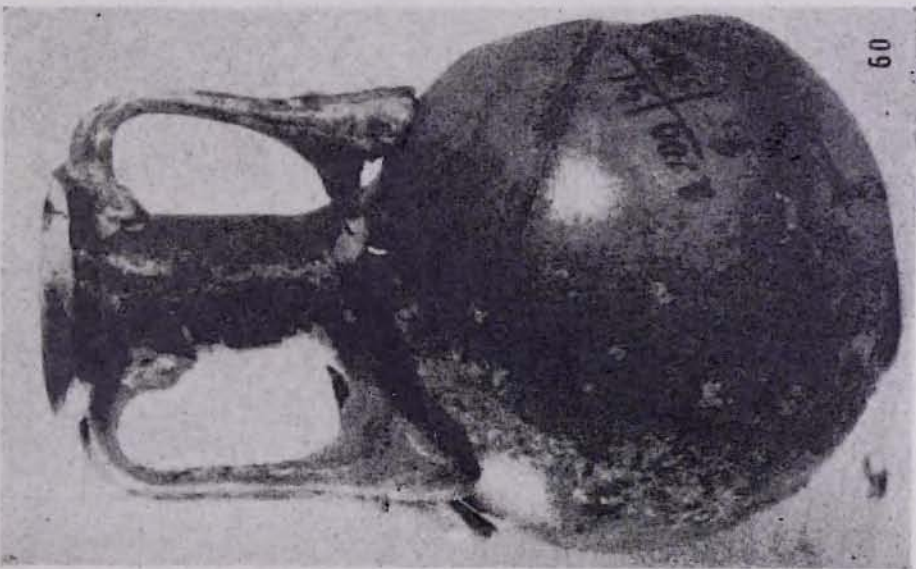
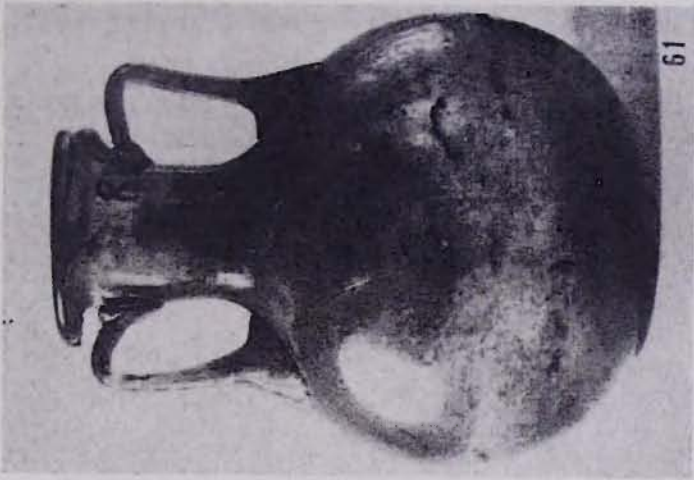
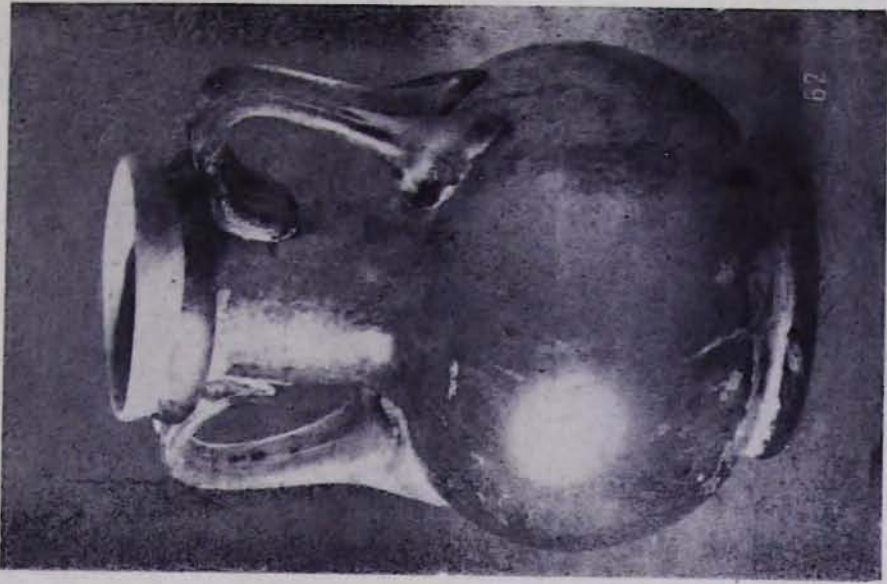

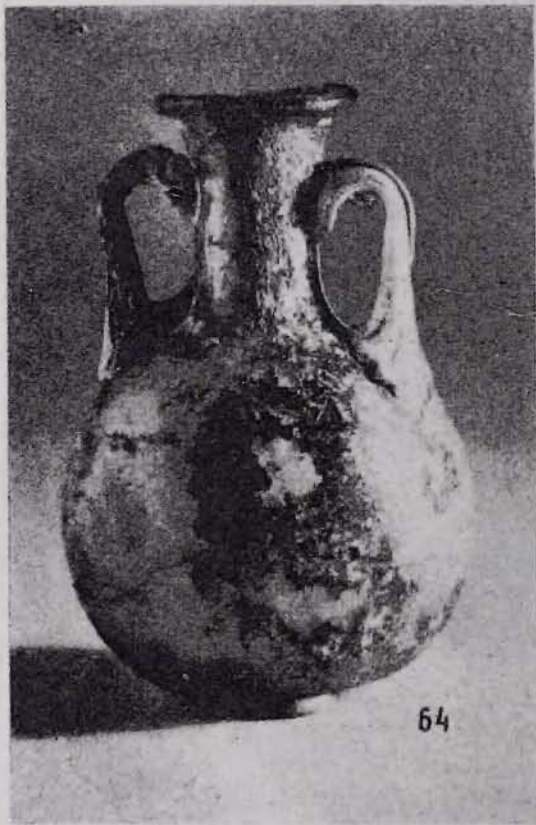

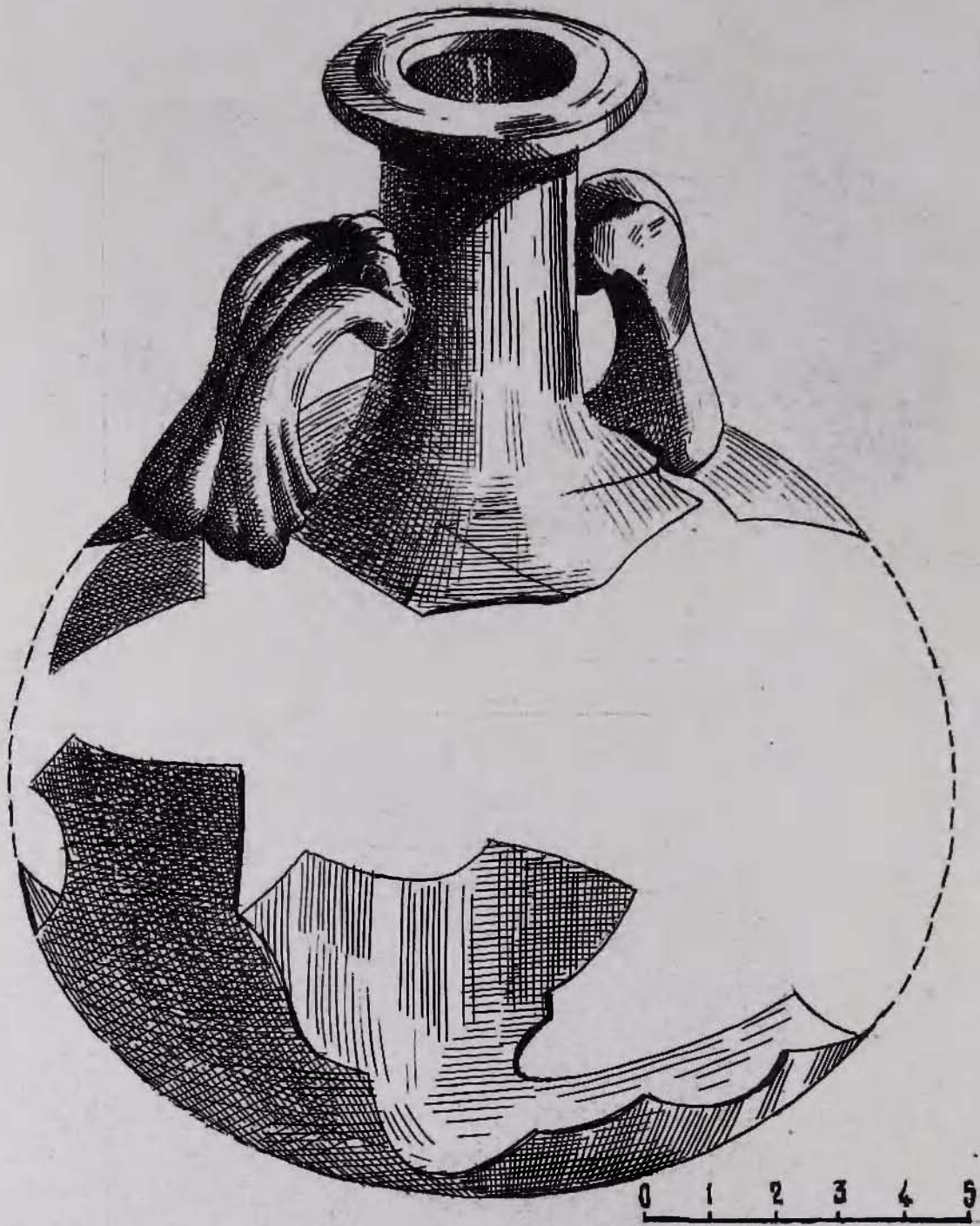

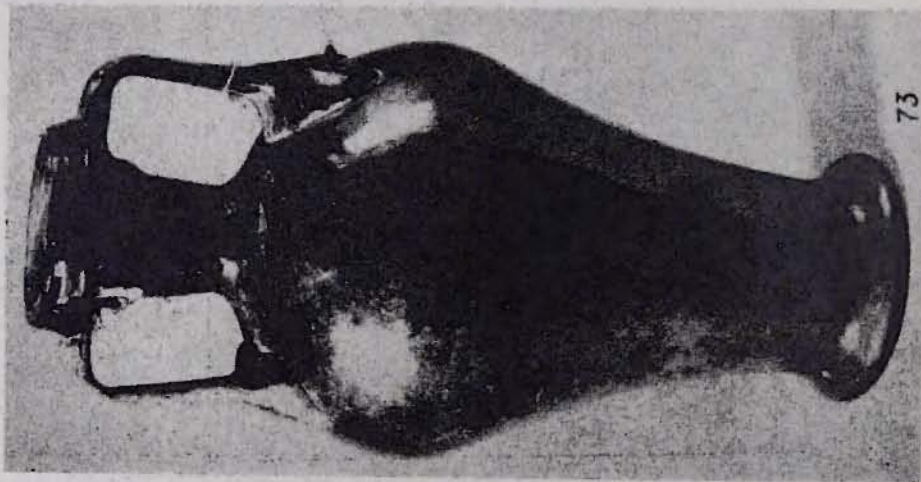
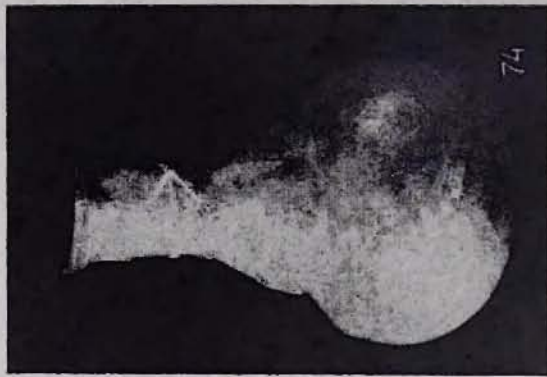
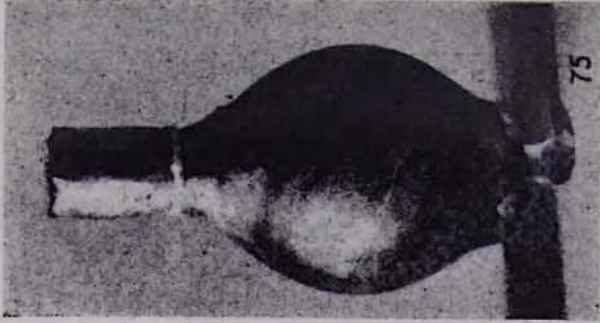

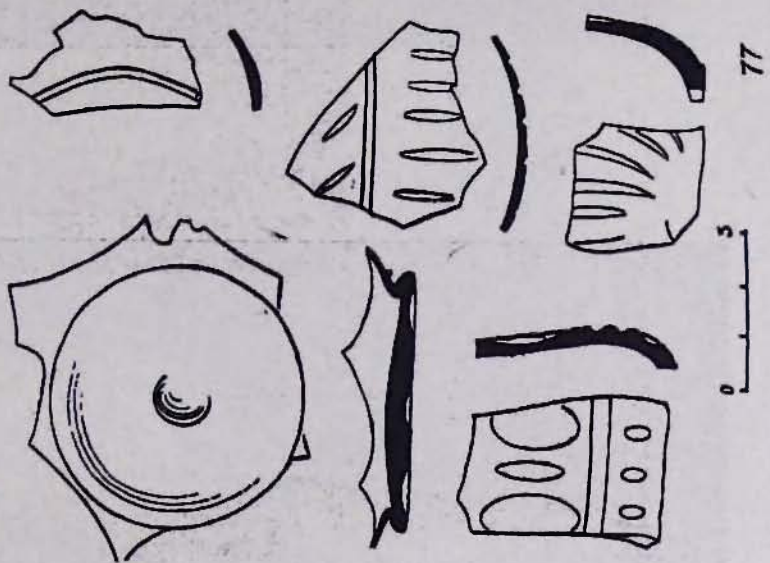
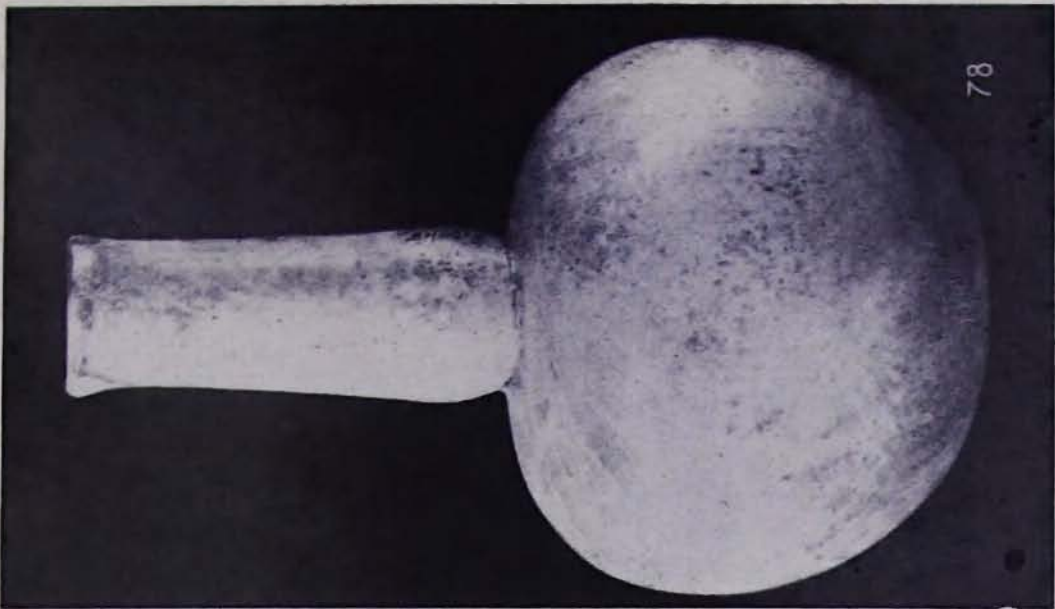

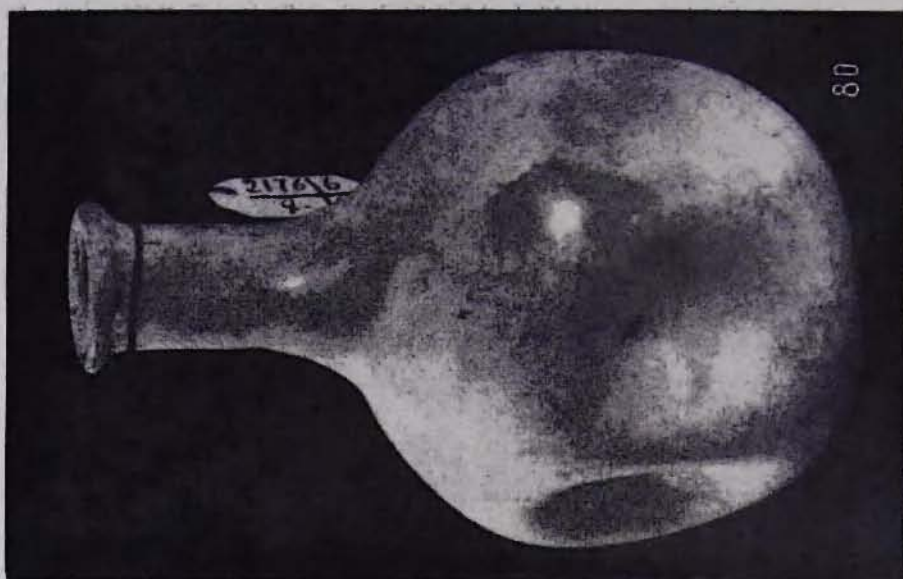

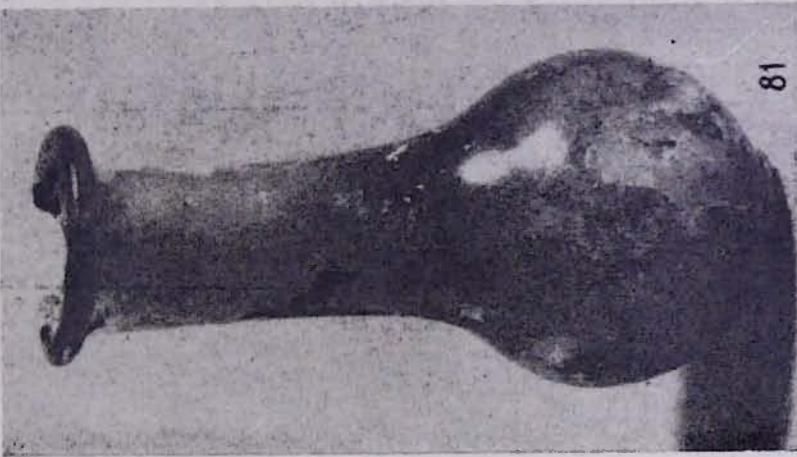
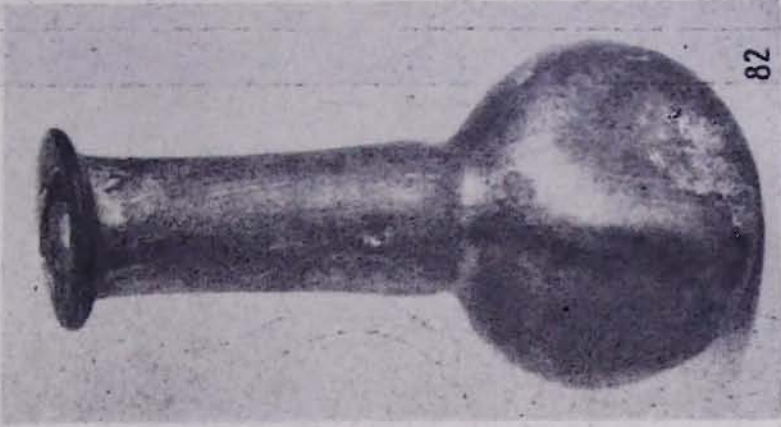
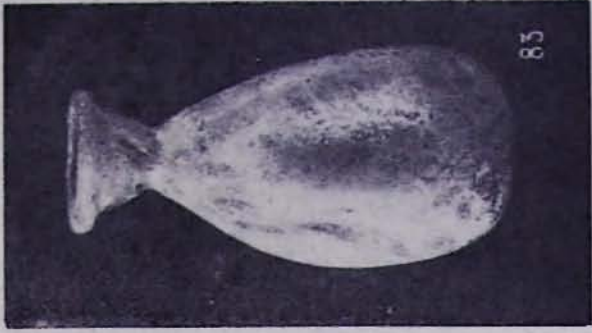

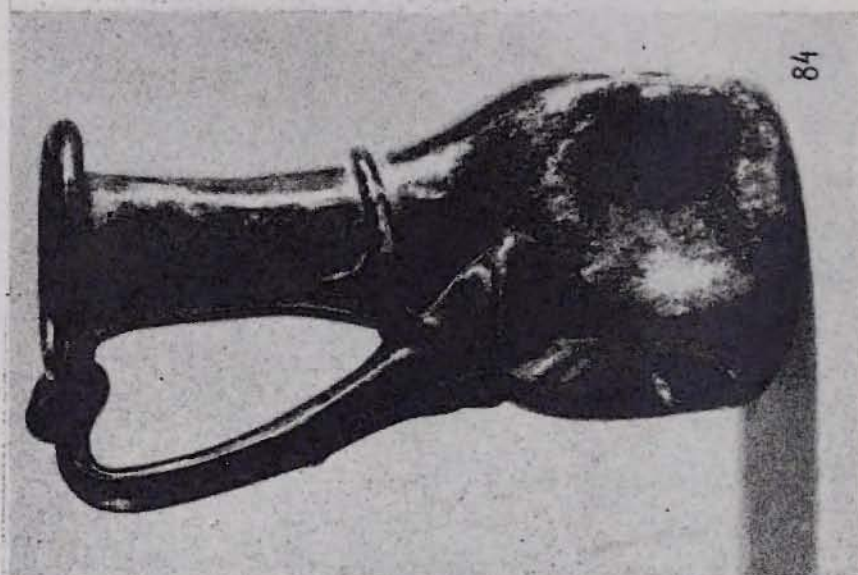
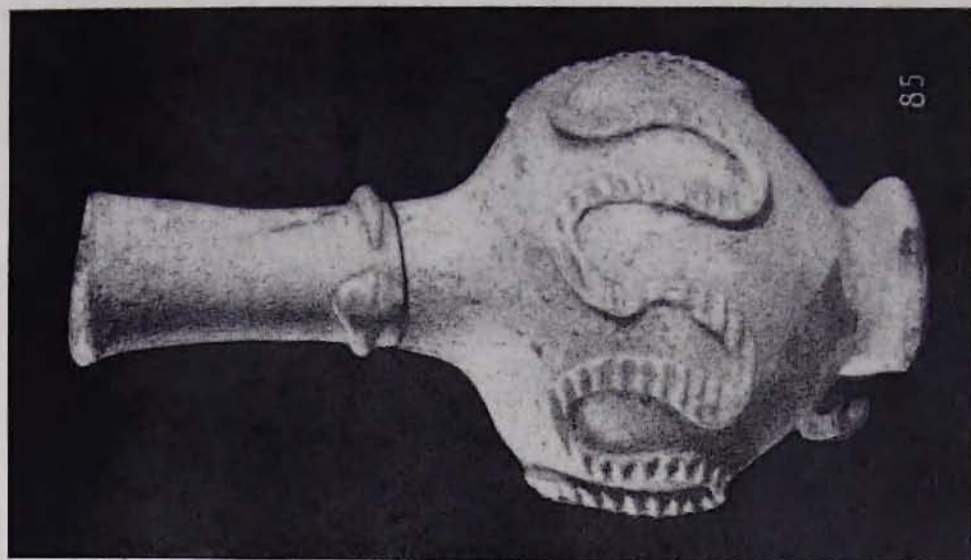

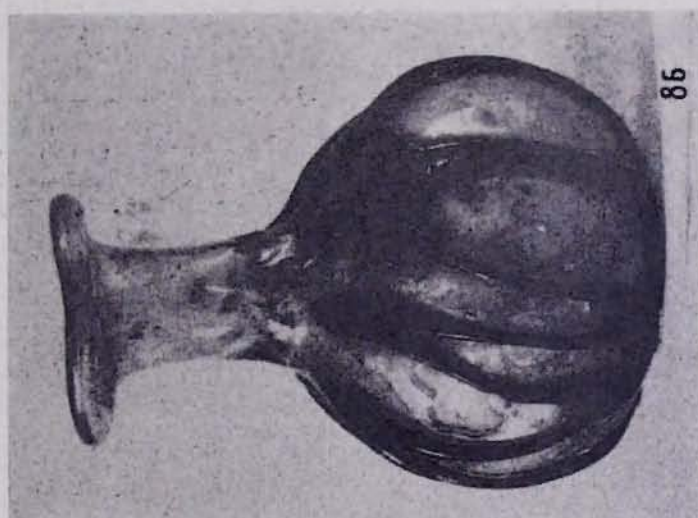
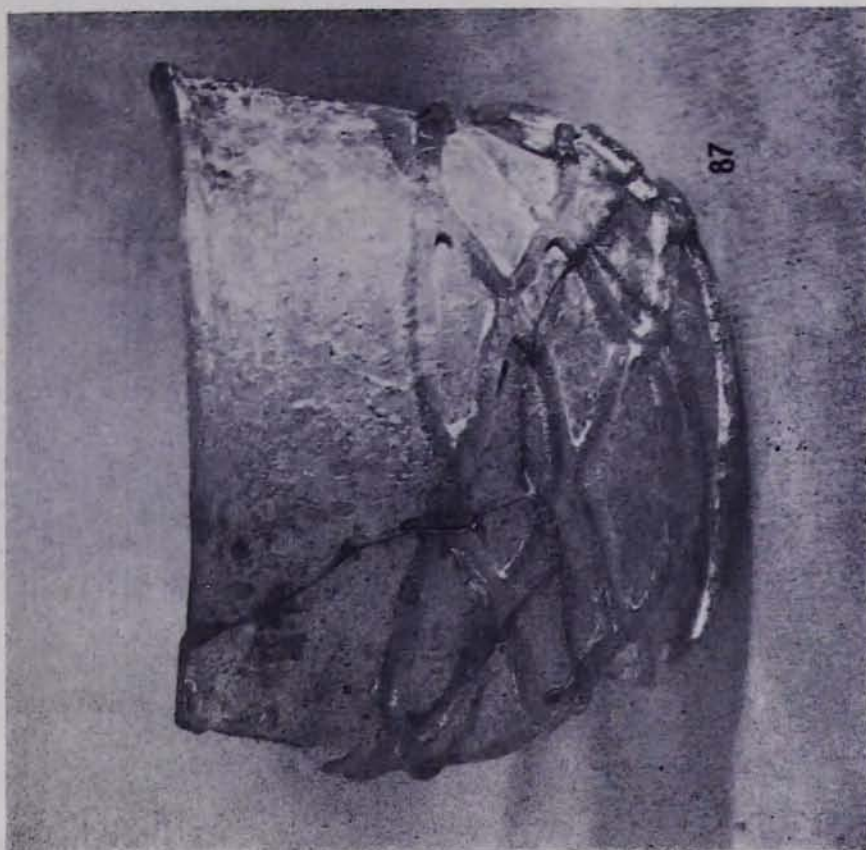

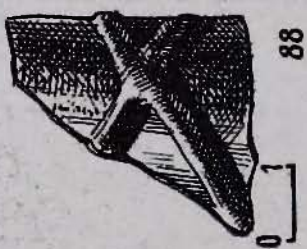
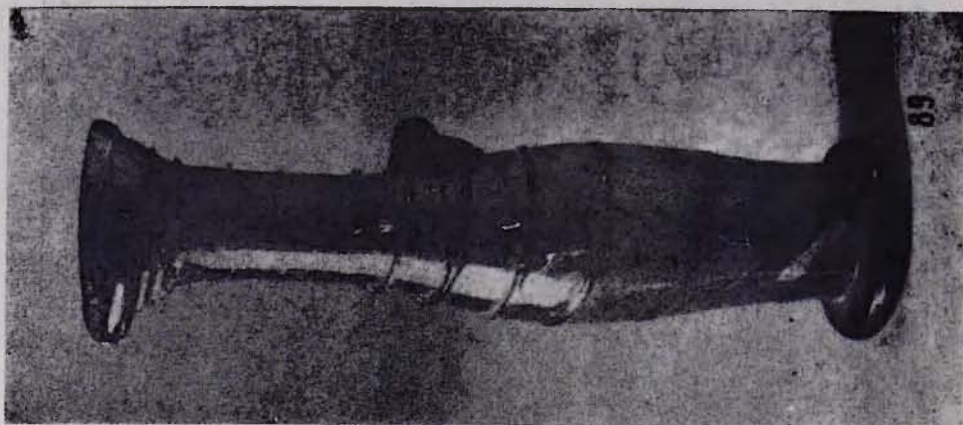

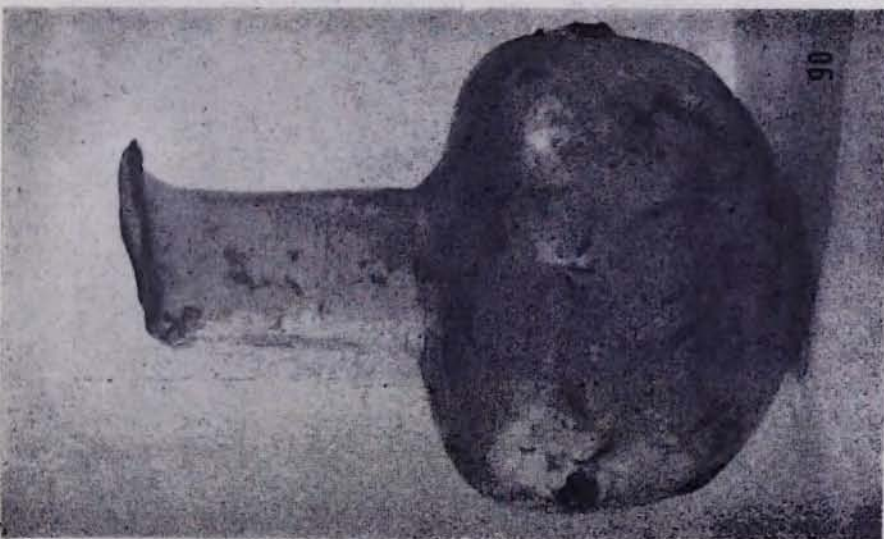
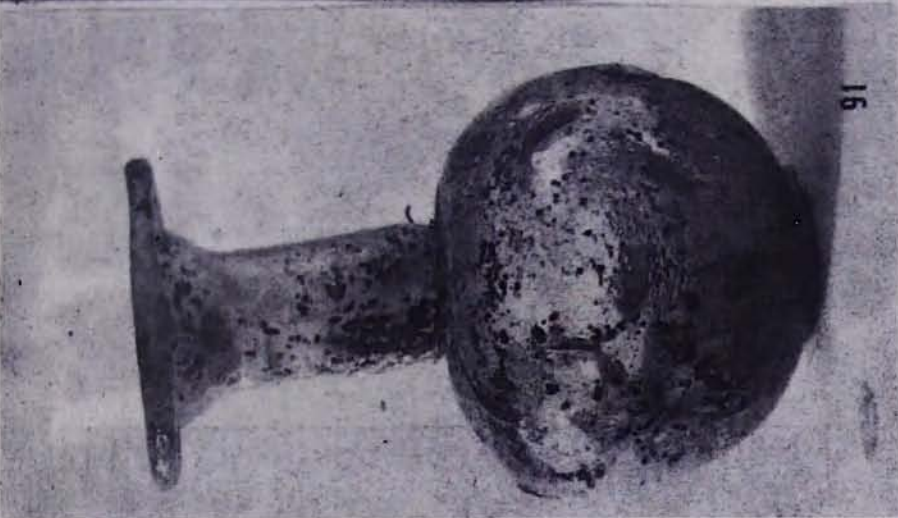
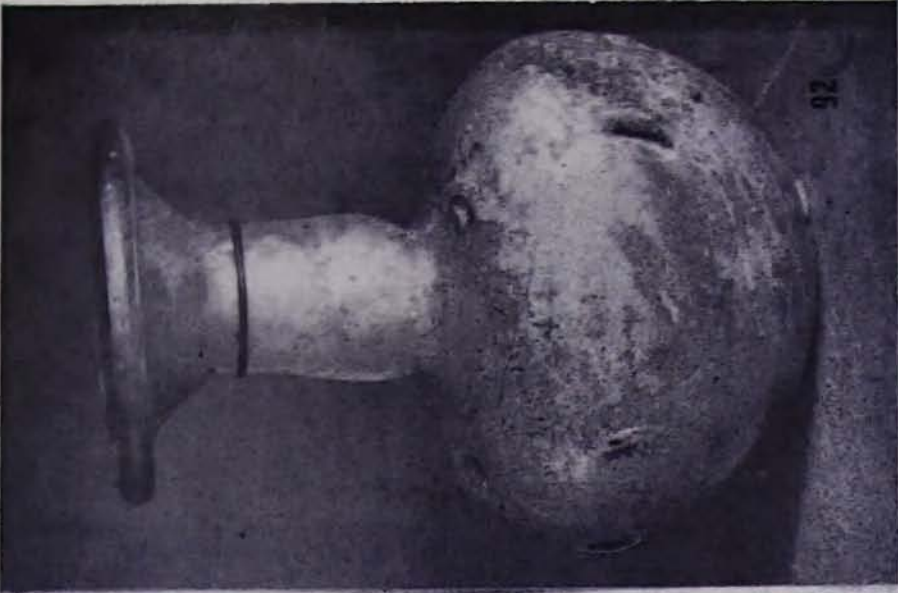

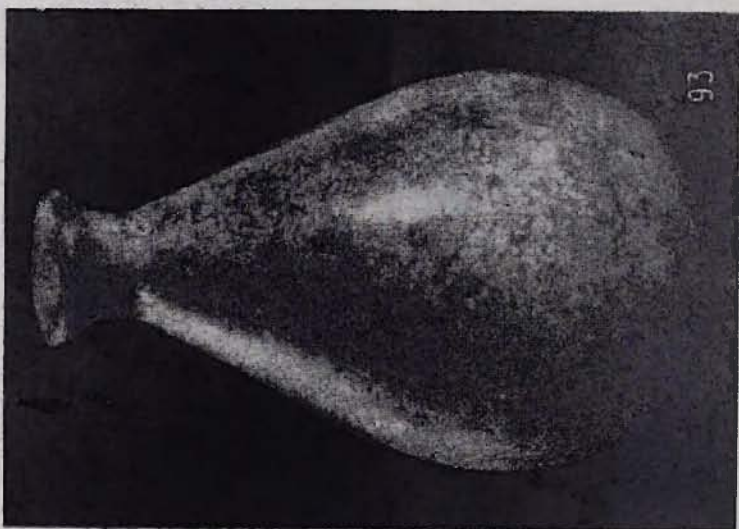
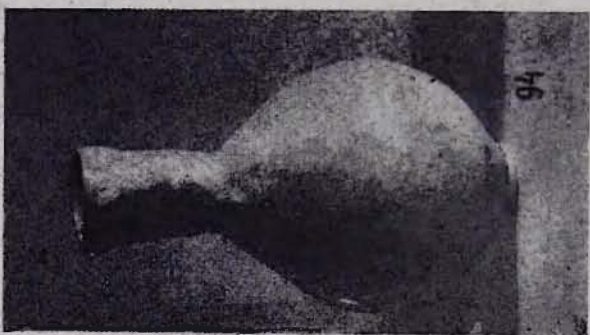
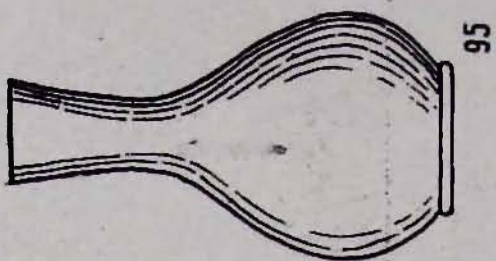

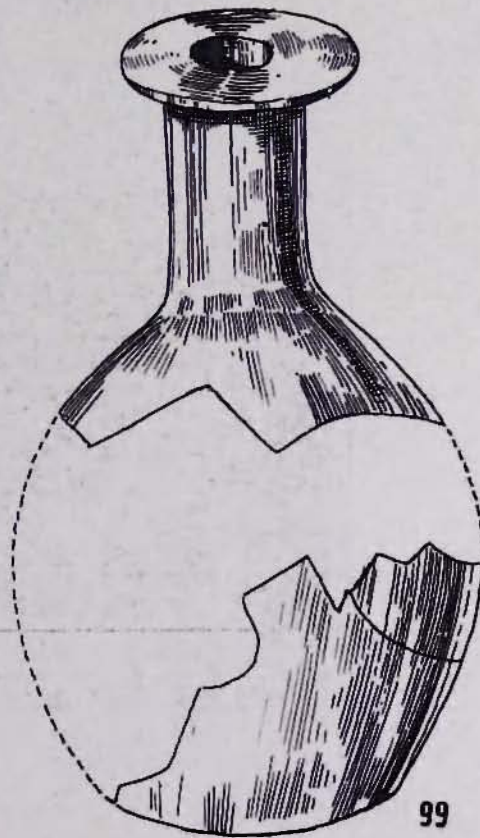
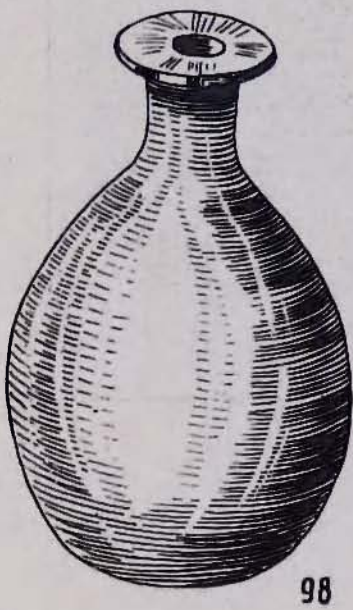

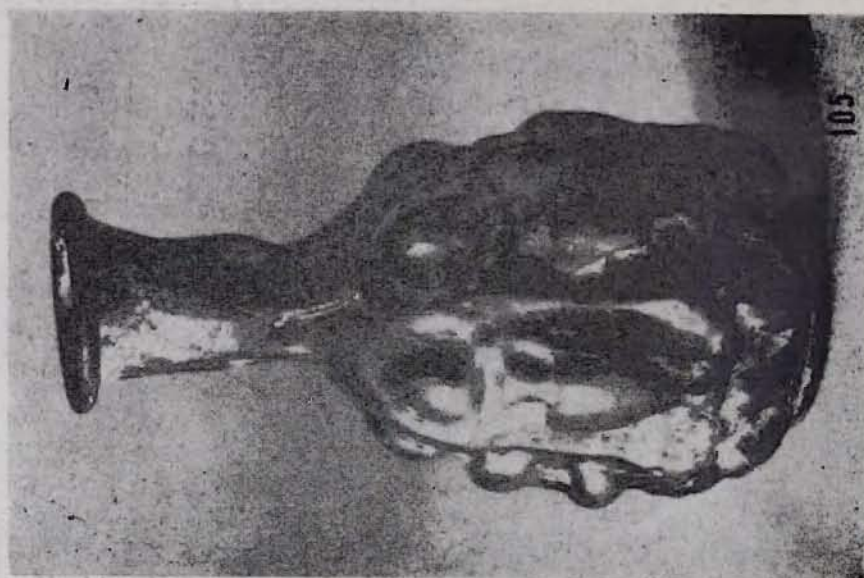
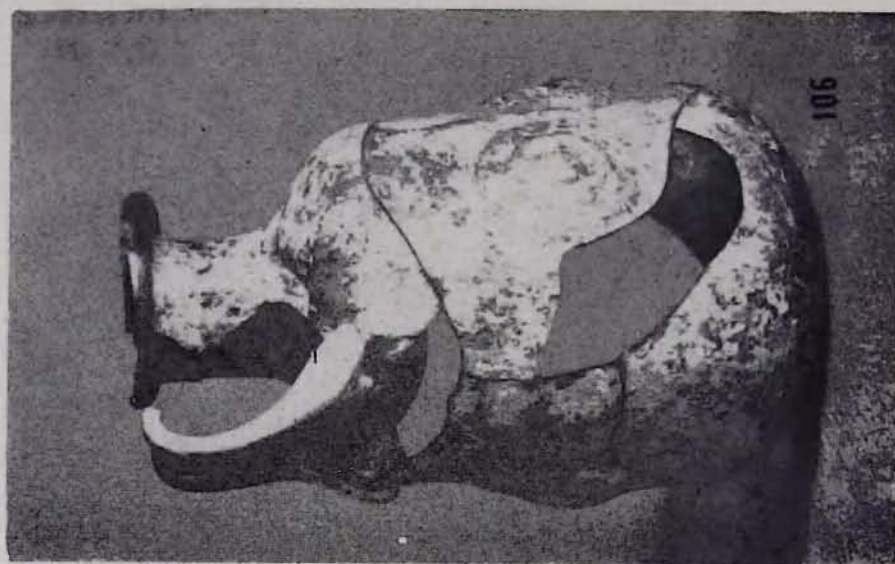

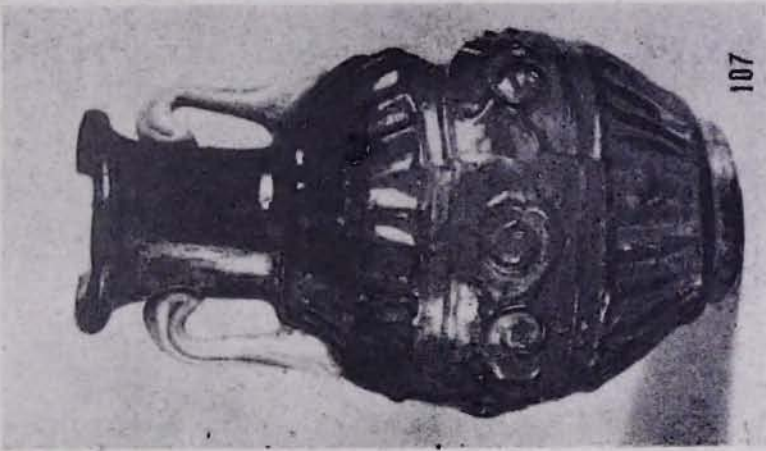

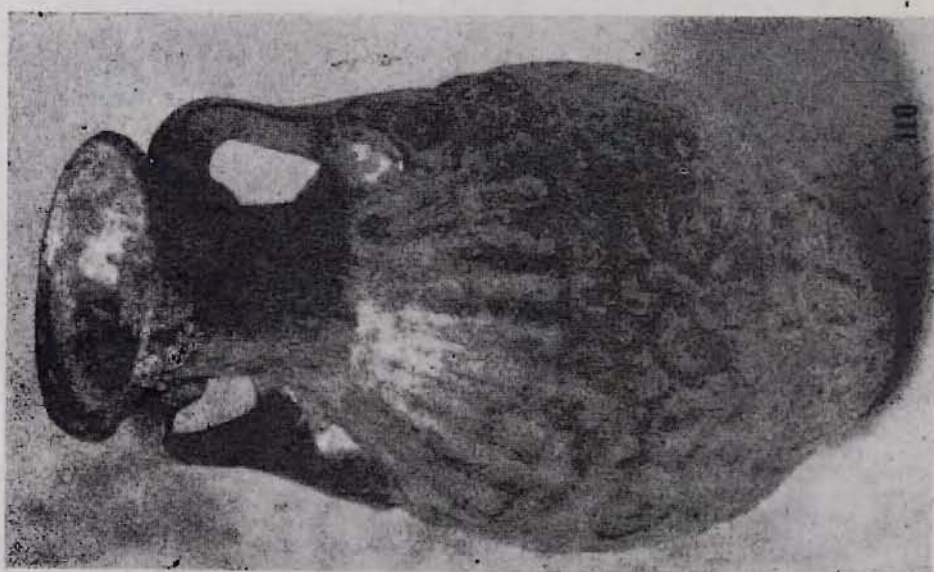
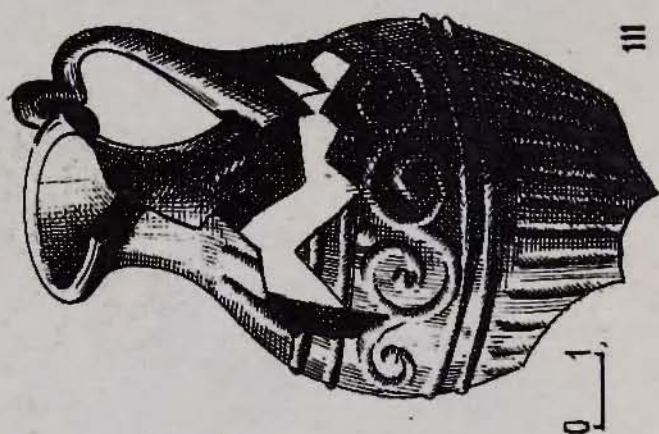
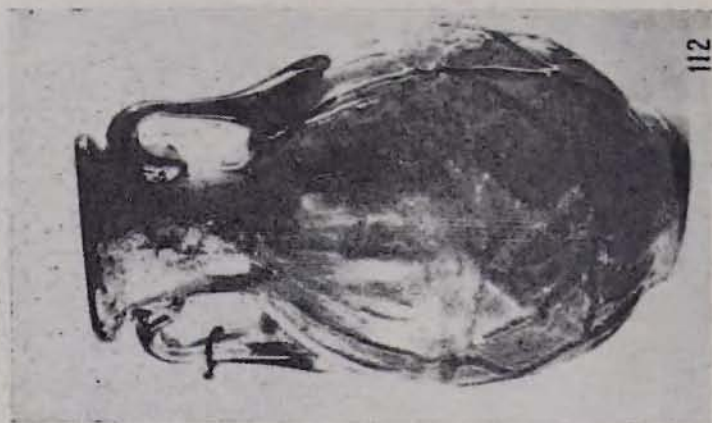

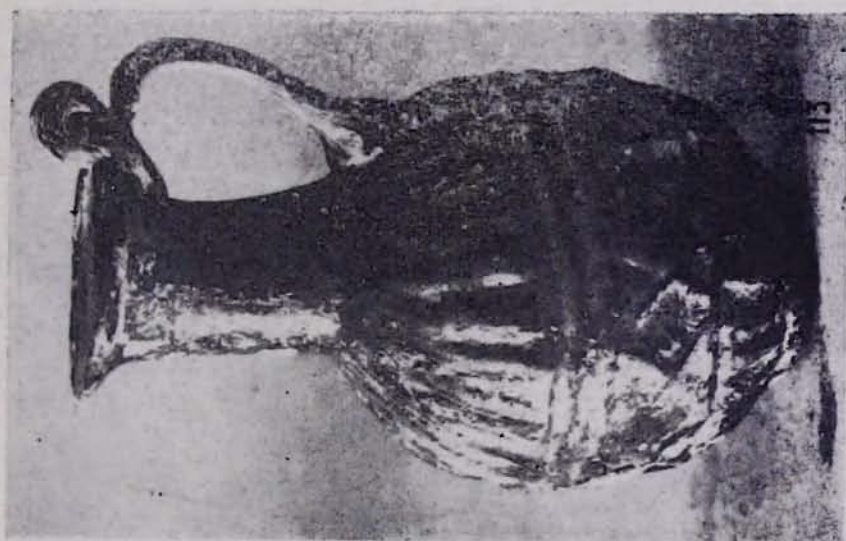
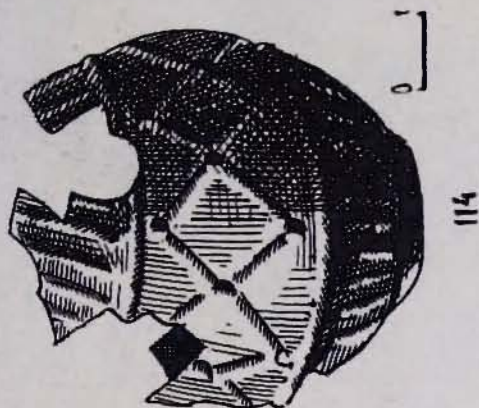

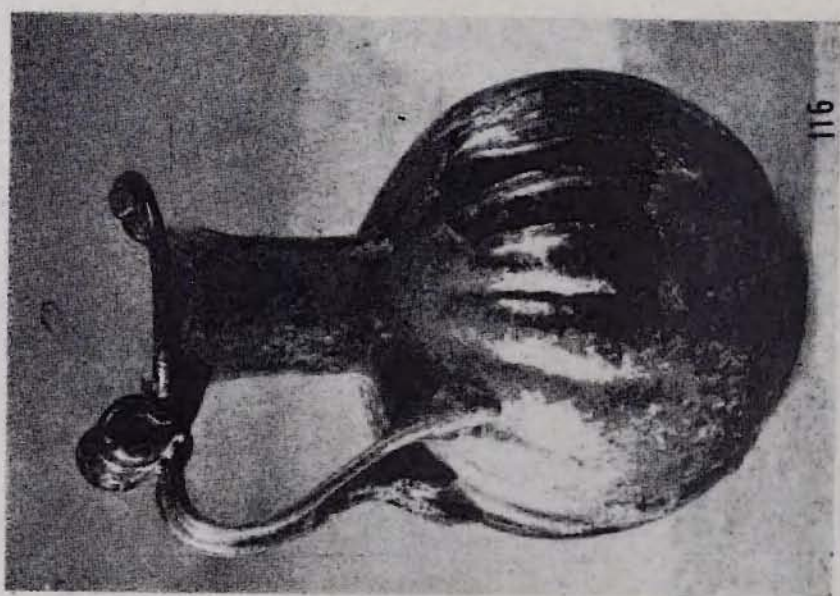
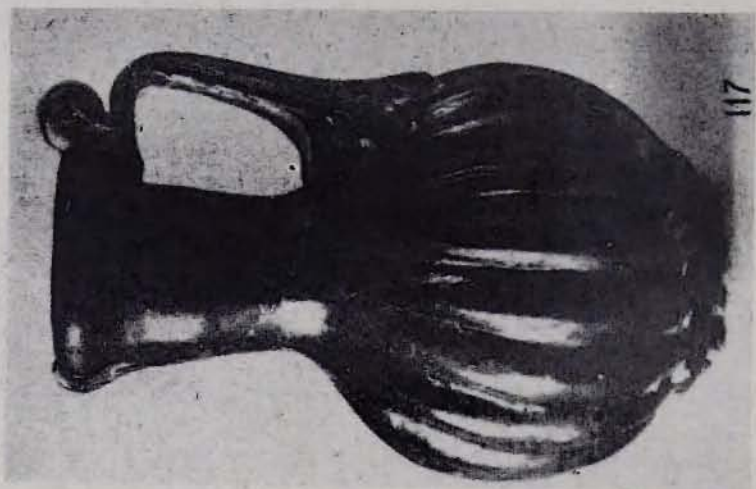
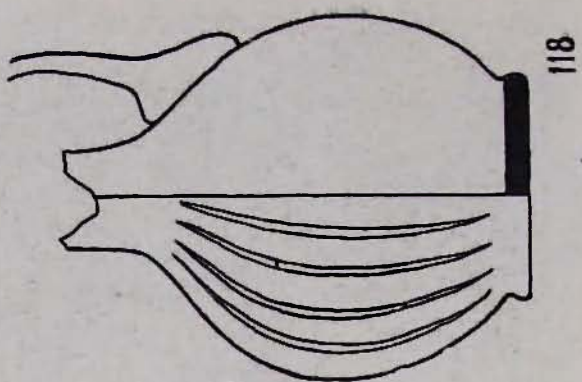

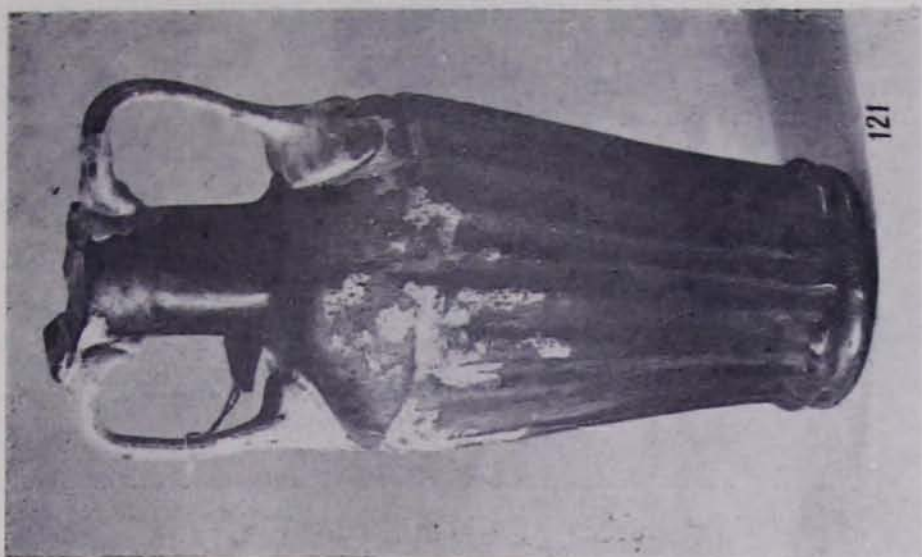
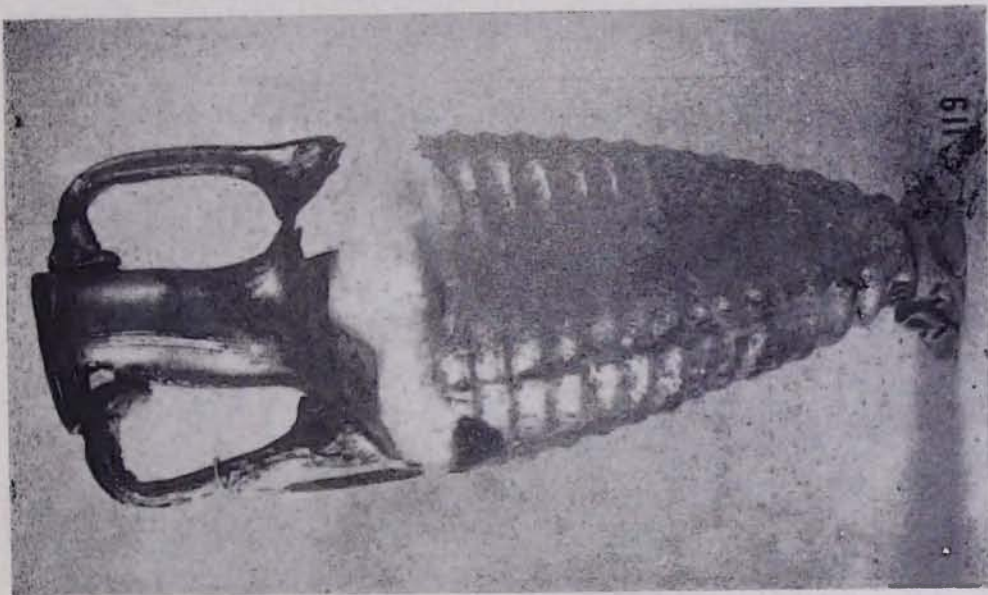

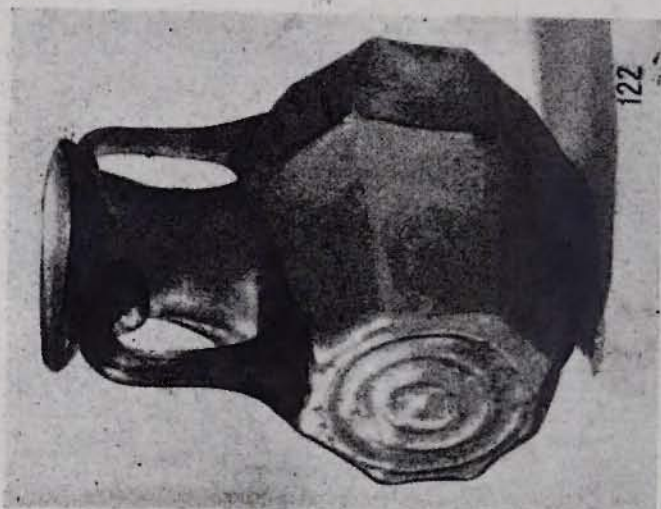
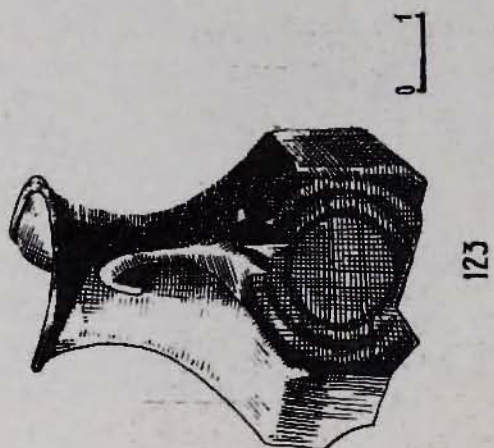

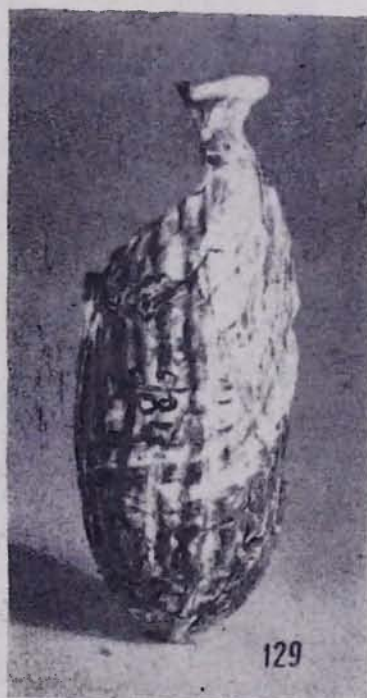

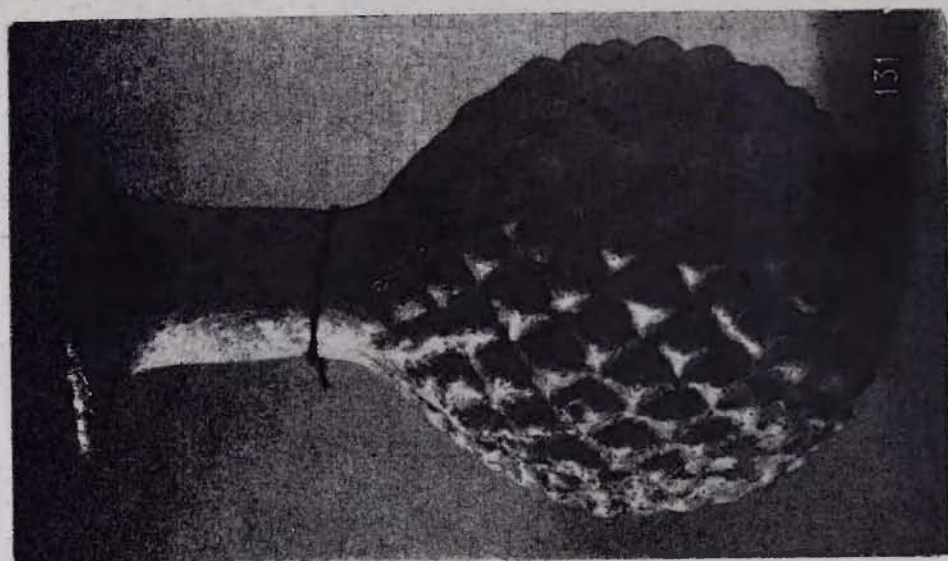

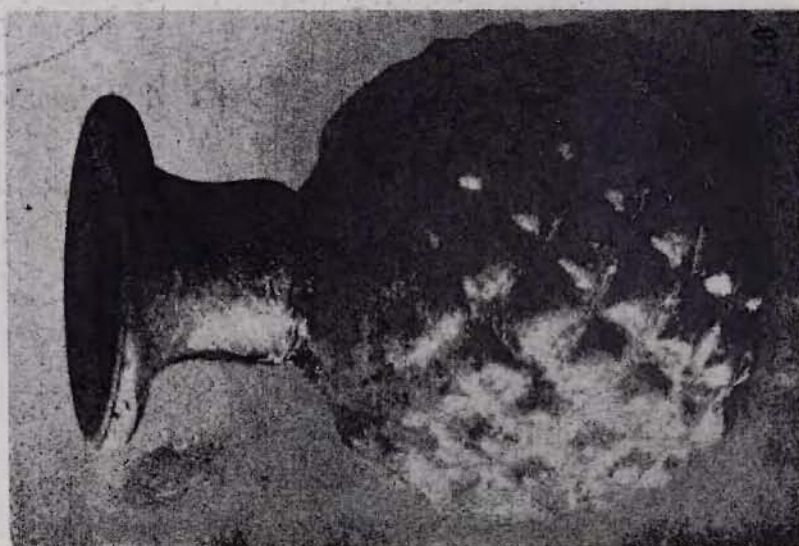

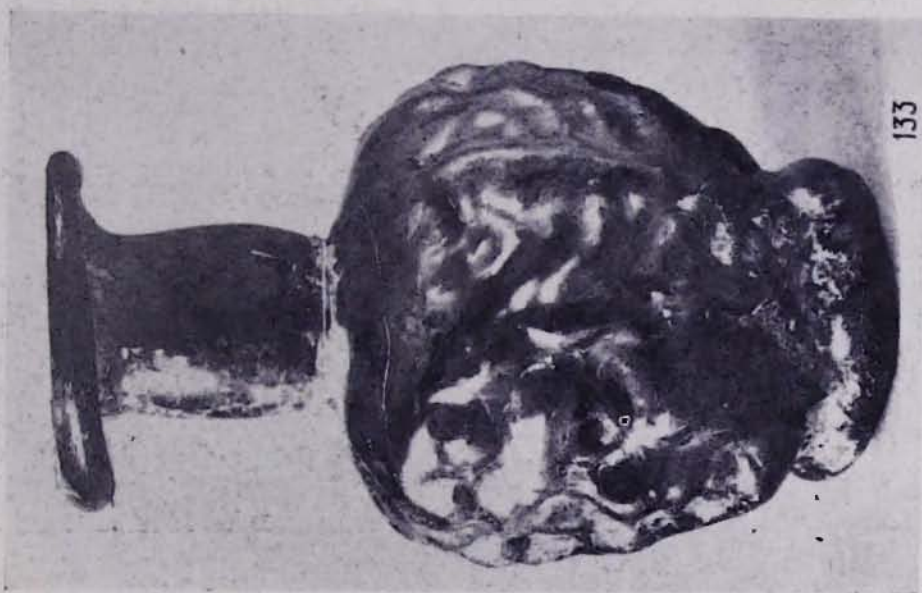
131

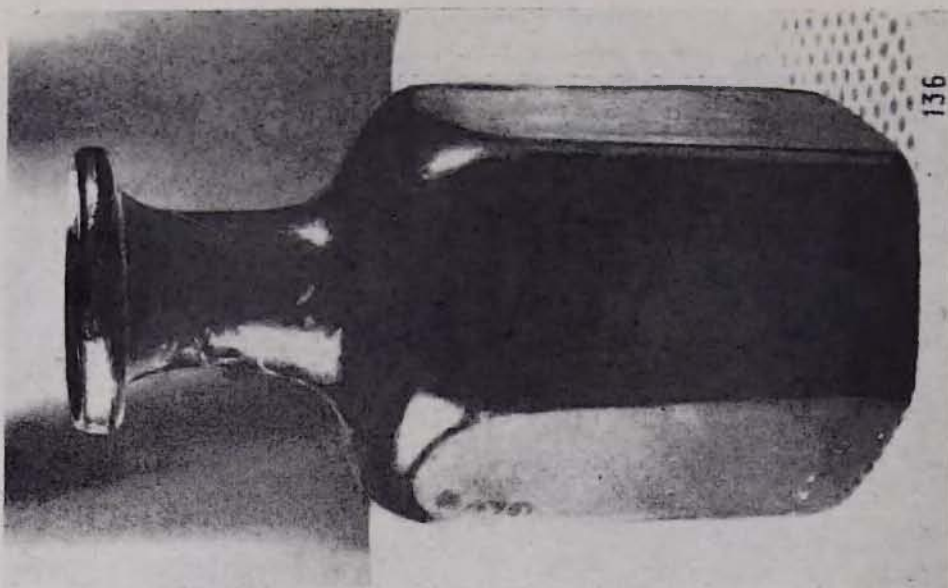
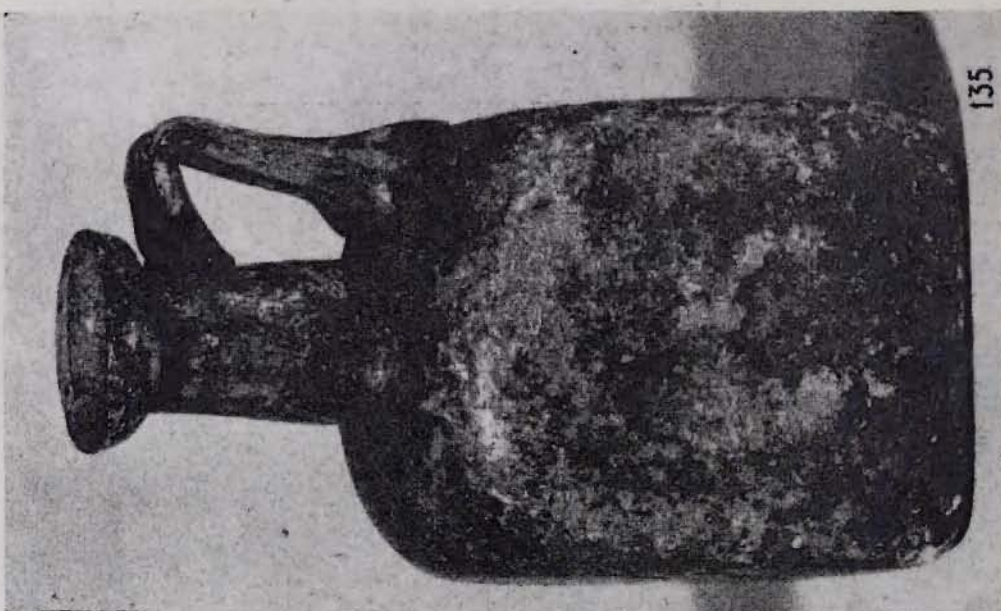

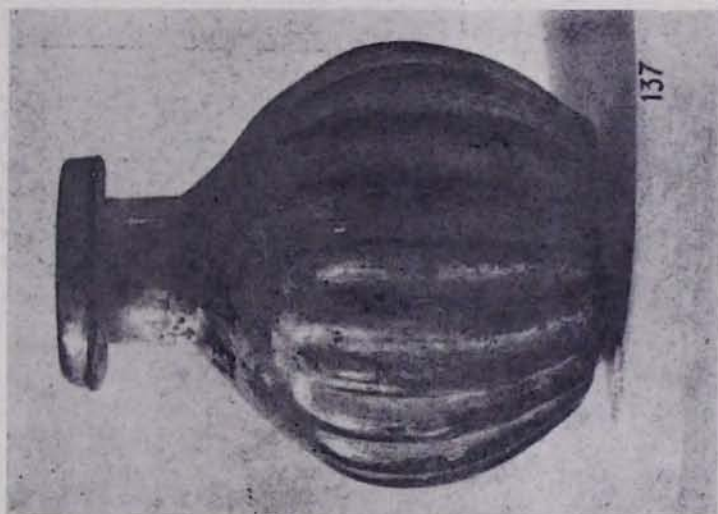
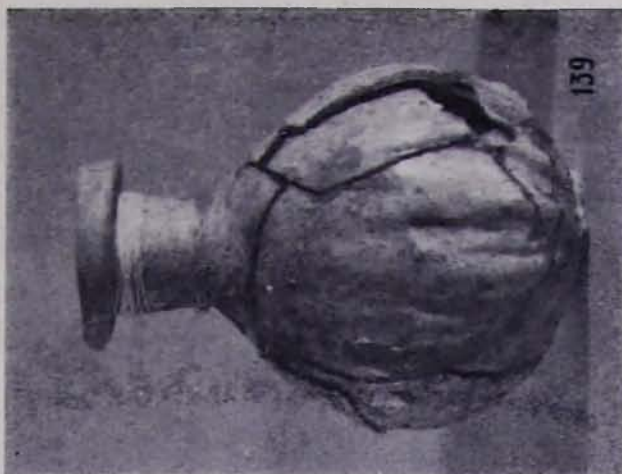
130

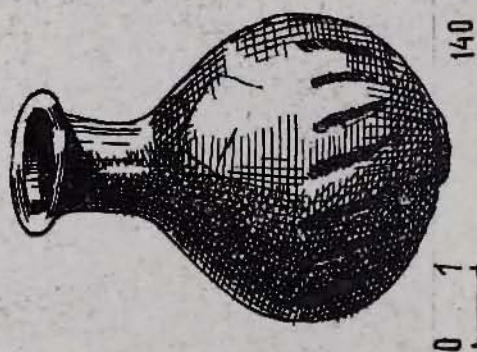
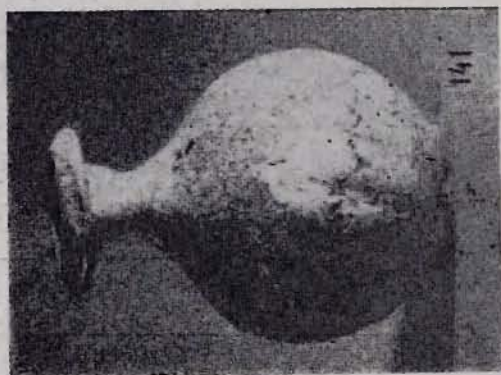
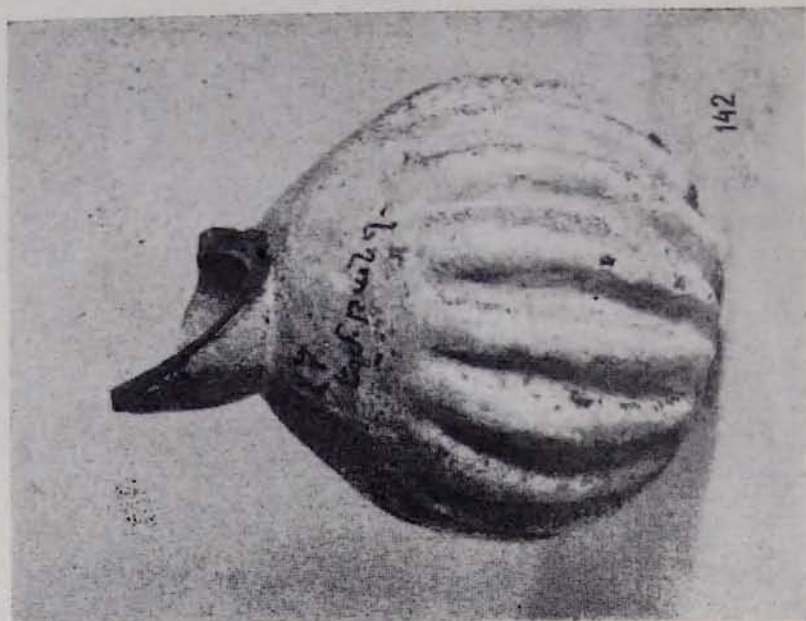

132

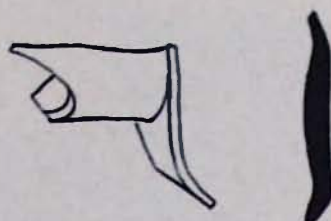

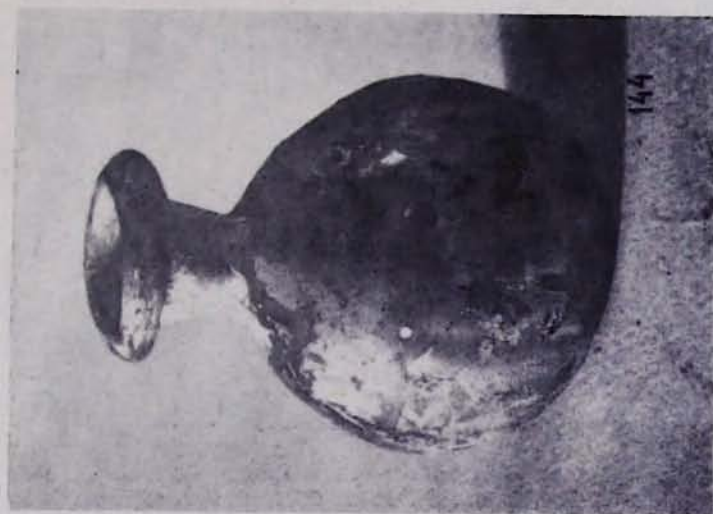
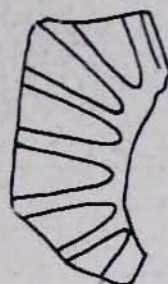

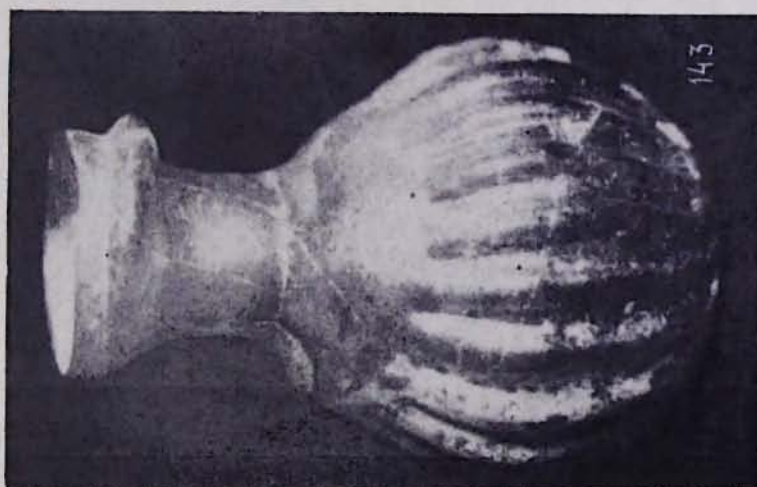
145

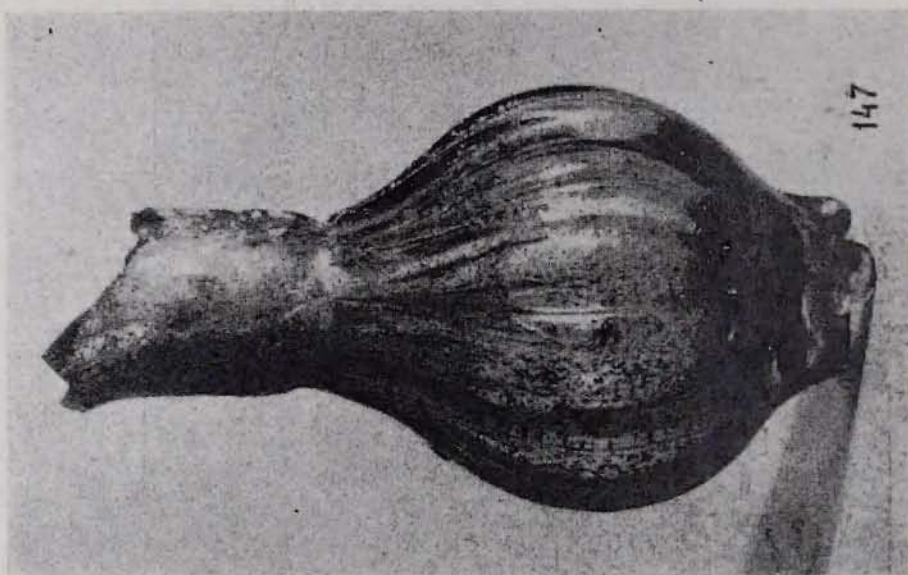
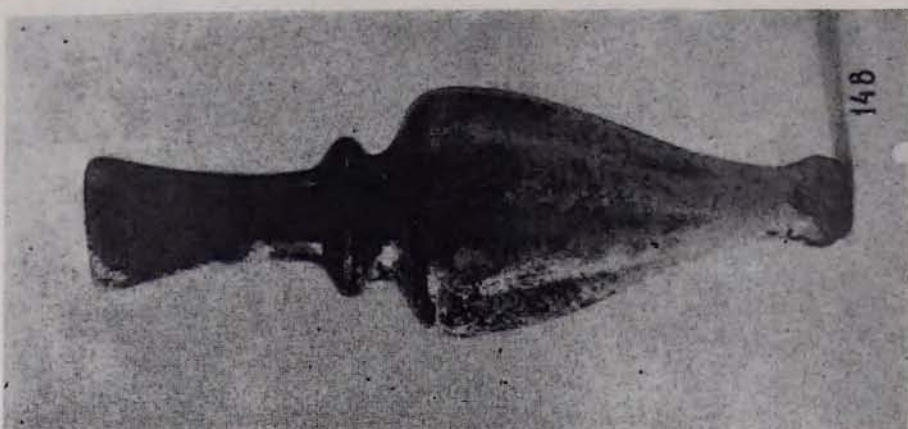
146

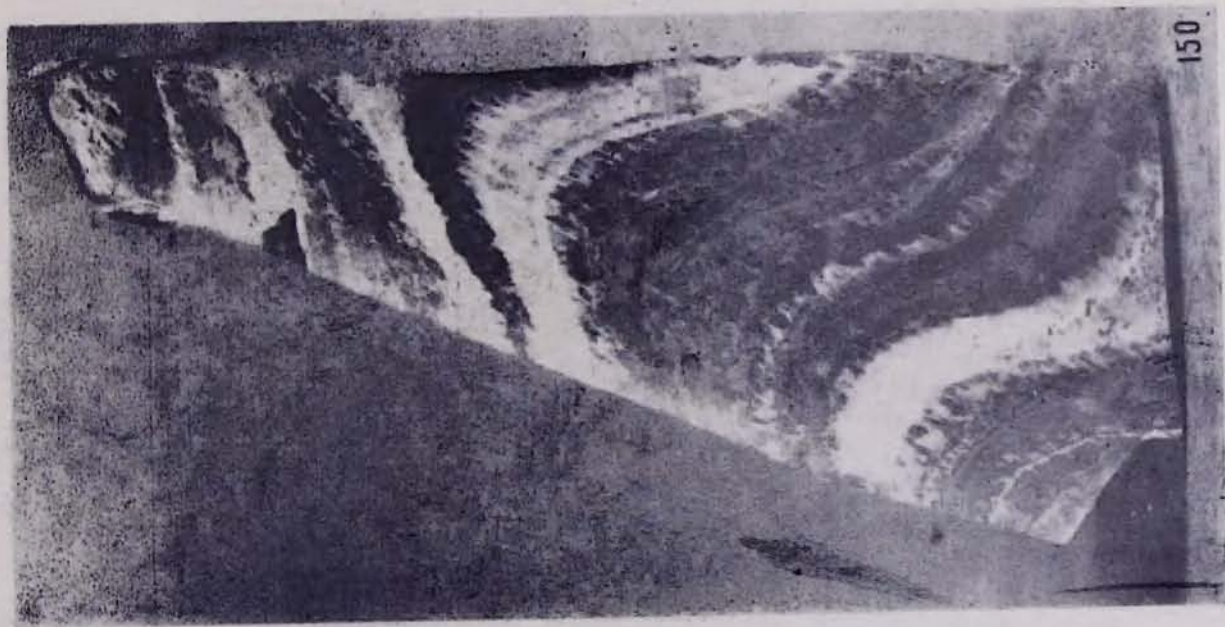

144

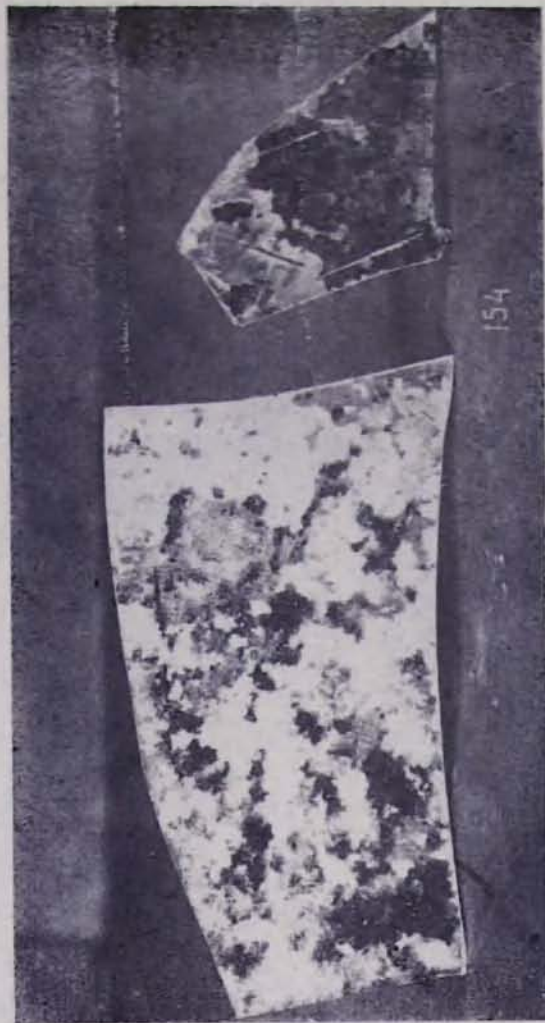

143

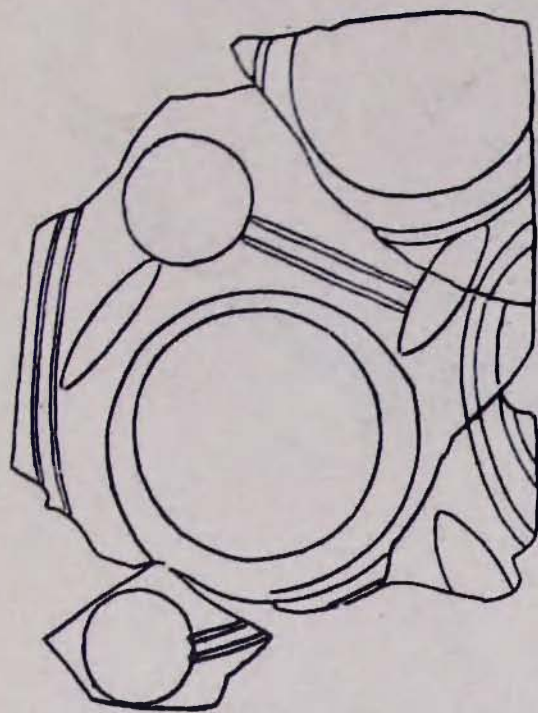

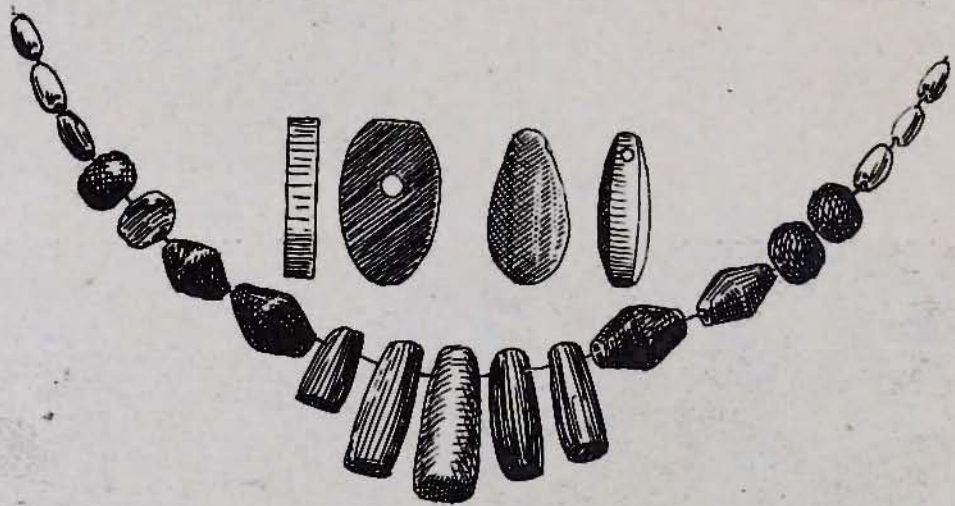
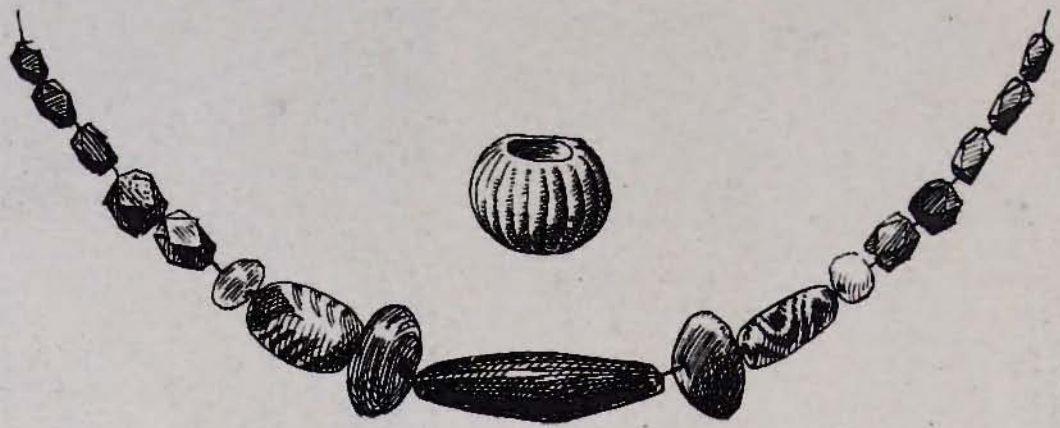
150

154

151

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հեղինակների նշանակում	5
Ներածություն	7
I Դրանման եղանակով պատրաստված ապակեղեն	30
II Աղատ փչելու եղանակով պատրաստված ապակեղեն	32
III Կաղապարի մեջ փչված ապակեղեն	54
IV Հարթ ապակու և ապակյա շուրջերի նմուշներ	65
Դրական և բացասական ցանկ	66
Հասկացումներ	69
Նկարներ	71

СОДЕРЖАНИЕ

От авторов	5
Введение	15
I Стекло, изготовленное путем накатывания	30
II Стекло, изготовленное путем свободного выдувания	32
III Выдутые в форме стекла	51
IV Образцы плоского стекла и стеклянных бус	65
Список литературы	66
Сокращения	69
Иллюстрации	71

CONTENTS

Foreword	6
Introduction	23
I Glassware made by rolling	30
II Glassware made by free blowing	32
III Mould-blown Glassware	54
IV Specimens of beads of Glass and flat Glass	65
References	66
Abbreviations	69
Illustrations	71

ԲԱՐԿԵՆ ՆԻԿՈԼԱՅԻ ԱՌԱՋԵԼՅԱՆ
ԳԵՎՈՐԳ ԱՐՏԱՇԵՍԻ ՏԻՐԱՅԹԱՆ,
ԺՈՌԵՍ ԴԱՎԹԻ ԽԱՉԱՏՐԹԱՆ

БАБКЕН НИКОЛАЕВИЧ АРАКЕЛЯН
ГЕВОРК АРТАШЕСОВИЧ ТИРАЦЯН
ЖОРЕС ДАВИДОВИЧ ХАЧИКЯН

Հ Ի Ն Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Ա Պ Ա Կ Ի Ն

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՀ ԳԱ
Քննադատության և ազգագրության ինստիտուտի
գիտական խորհրդի որոշմամբ

Հրատարակության խմբագիրներ
Ա. Ն. ՇԱՂԳԱՄՅԱՆ, Ժ. Վ. ՆԱԼԶԱՋՅԱՆ

Նկարչական ձևավորումը
Ն. Ն. ԽԱՆՁԱՂՅԱՆԻ

Տեխնիկական խմբագիր
Մ. Ա. ԿՍՓԼԱՆՅԱՆ

Սրբագրիչ
Ա. Ա. ՂԱՓԼԱՆՅԱՆ

ՎՖ 08816 ԽՀԽ 1111 Հրատ. 2927 Պատվեր 896 Տպաքանակ 2000

Հանձնված է արտադրության 5/VI 1968 թ., ստորագրված է տպագրության 6/II 1970 թ.,
տպագր. 7,75 մամ. + 8 գումավոր ներդիր, պայմ. 15,5 մամ., հրատ. 9,26 մամ.,
թուղթ № 1, 60×90¹/₈: Գինը 1 ռուբ. 12 կոպ.:

Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակության էջմիածնի տպարան:

